

946 ADMONITIO IN OPUSCULUM IV.

1. Inter eos qui monasticæ vitæ instituta sectantur, illud fere usu venit, ut quo quisque religiosior est, eo minus Regulæ suæ obligationem meditetur quam sensum, nec tam casuistarum placita requirat, quam legislatoris sui voluntatem. Cum enim regulæ sibi præscriptæ ex animo addictus, subjectusque sit, nihil in votis potius habet, quam eam in omnibus sequi ducem, etiamsi nulla esset parendi necessitas. Religiosis eo modo comparatis non est lex posita, nec ita necessaria est sequentis libri lectio, quam aliis, quos magis afficiunt ac sollicitant quæstiones de Regulæ obligatione, quam de vera et germana ejus sententia et praxi; neque alio animo doctores consulunt, quam ut Regulæ onus minuere, et, quoad citra crimen fieri possit, ab ejus accurata seu, ut ipsis videtur, scrupulosa observatione impune recedere sibi liceat. Ejusmodi hominibus nihil magis formidandum, quam ut incidant in doctores male sanæ voluntati obsequentes: ex quorum consiliis laxiorem viam sectentur, atque inde in Regulæ suæ neglectum, tum in ejus contemptum, ac demum in status sui odium (quæ certæ damnationis conditio est) sensim delabantur.

2. Atqui ex omnibus, meo quidem judicio, consulere possunt neminem, qui eos et salubrius, et securius instruat, quam Bernardum: cum iis præditus fuerit dotibus quæ doctorem integerrimum efficiunt, pietate scilicet haud vulgari, doctrina cœlitus infusa, et monasticarum rerum insigni peritia. Ex quo fit, ut ejus his de rebus sententia minime suspecta esse possit, sed omnino pia, certa, et omnibus ejusdem instituti sectatoribus amplectenda: adeo ut si optio nobis daretur, ut aliquis e cœlo delapsus id confirmaret, nullum potius auctorem, quam istum auscultare velle deberemus. Nunc vero eam debemus gratiam Carnotensibus Sancti-Petri monachis, qui sanctissimi Patris de proposita materia sententiam et doctrinam obtinuerunt: quo qua occasione, quove tempore acciderit, operæ pretium est investigare.

3. Quo tempore Udo abbas isti monasterio præerat, ejus loci monachi scripta epistola Bernardum consulerunt, quænam esset Regula sancti Benedicti, ejusque statutorum obligatio. Bernardum cunctabundum iteratis litteris interpellant (nam binas Bernardus memorat, infra, nn. 57, 60) et quidem inconsulto, ut videtur, abbate: quæ causa fuit, ut Vir sanctus, qui eorum tandem obsecutus est voluntati, librum suum, non Gaufrido, quem huc perperam intrudunt vulgati indices, sed Rogerio ab anno 1131 ad annum 1158 abbati, monachisque Columbensibus ejusdem diœcesis et instituti, dirigeret; ut responsum suum in manus Carnotensium monachorum, citra conscientiam ipsorum abbatis, sicuti Regula cavet, ne perveniret. Epistolam epistolis duabus reddere Bernardus animo destinaverat: sed crescente materia, ex epistola factus est liber. « Proinde vos, » inquit n. 60. « si placet Librum, si placet Epistolam nominare: » et in epistola prævia ad Columbenses, « Liber, si judicatis, non Epistola censeatur. Et quia inter multas quæstiones, quæ ibi a me solvuntur, id præcipue subtilius utiliusque pertractatur, quænam liceat præcepta, et per quos, et quatenus dispensari; detur ei titulus, De Præcepto et Dispensatione, nisi vobis aliud forte congruentius videatur. » Ex his verbis, imo ex toto libro intelligimus, hunc maxime monasteriorum præpositis necessarium esse, non solum ut sibi subditos instruant, sed ut ipsi etiam agnoscant, qualis sit penes se dispensandi auctoritas.

4. Quæ occasio Carnotenses monachos ad Bernardum consulendum impulerit, nobis incompertum. Nam toto Udonis abbatis regimine, quod ab anno 1128 ad annum fere 1150 productum est, nullas turbas apud eos excitatas invenimus. Quinimo Udonem abbatem cum suis monachis bene consensisse ex ipsius actis colligere licet. Ejus electionem (ut id obiter observemus) non solum magnus ille Gaufridus Carnotensium episcopus, sed etiam Matthæus Albanensis cardinalis et legatus, solemni edicto comprobavit, anno 1128; et ipse Gaufridus episcopus, cognomento de Leugis, census ex ecclesia S. Martini de Valle suburbana, S. Petri monasterio, abbatiæ S. Joannis in Valleia, et leprosis debitos definivit, approbante Innocentio II et Theobaldo comite, præsentate Udone S. Petri abbate, item, Audrea de Baldamento « de quo in Bernardi epistolis non semel » et Hugone S. Joannis de Valleia abbate, domno Bernardo Claræ-Vallensi, Gualterio Priore S. Martini de Valle, Gosleno de Leugis, fratre episcopi Gaufridi, et Gosleno de Leugis ejusdem nepote. Anno 1141, indict. ix, epacta xx, concurrente iii, decimo quinto kalendas februarii. » Erat et alius Hugo de Leugis præpositus ecclesiæ Carnotensis. Cæterum abbas Udo S. Petri armarii seu bibliothecæ libros vetustate penes deletos, et plures a tineis corrosos animadvertens, ratus « inhonestum et indecorum » esse, « quod monasterium magnæ nobilitatis haberet armarium tantæ paupertatis, » assensu capituli illud renovare aggressus est, assignando redditus ex singulis monasterii Obedientiis, ut armarius (sic bibliothecæ præfectum vocabant) singulis annis haberet, unde libros renovare vetustos, aut vetustis novos superaddere valeret. Id factum confirmatumque anno 1145, quo tempore Bernardus sequentem librum jam composuerat.

5. Hunc quippe Petrus Venerabilis, nuper de Hispaniis reversus, a Bernardo postulavit libri quarti epistola vigesima secunda, quæ Bernardi epistolæ ducentissimæ vigesimæ septimæ respondet, scriptæ sub annum 1143, ut suo loco probatum est. Petri verba huc ascribo ex fine prædictæ epistolæ: « Mittite, si placet, per præsentium latorem, vel per alium, epistolam illam vestram, quibusdam Carnotensibus monachis, ut mihi videtur, missam, respondentem de Regulæ præceptis, et de diversis monastici Ordinis usibus: quam Cluniaci semel legi, sed nunquam postea ad relegendum habere potui. » Hoc in opusculo Gaufridus libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo, « vigilem » sancti Doctoris « et circumspectam discretionem » merito laudat; et id sane quivis sibi facile persuadeat, quisquis æquo animo hunc librum legerit, et cum sancti Thomæ Aquinatis sententia contulerit.

6. Neque enim (ut quibusdam videri possit) severior est Bernardi doctrina, sed sincera et maxime accurata: quam facile aliunde probare liceret, si non eam solidius fulciret dicentis auctoritas. Quatuor vero præcipua de corporalibus (quas vocat) sancti Benedicti Regulæ observantiis tradit piissimus Pater. Primum est, corporales istas observantias, non graves quidem illas (quales sunt abstinentia a carnibus, silentium nocturnum, tam severe a sanctissimo Legislatore præscripta), sed, exempli causa, « silentium indictum, » accedente præpositi mandato, si quominus observantur, « in peccatum reputari, non tamen in crimen, ita sane si per subreptionem aut oblivionem, non per contemptum, horum transgressio contigerit, » n. 17; ita ut « nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant: » et, « obnoxium faciant peccato, non magno tamen, si contemptus defuerit » ibidem: denique « vix pecca-

tum reputantur. » n. 18 præsertim cum « remedio pœnitentiæ » sanantur. Nimirum quod hoc pacto monachus se contineat intra Regulæ limites, quæ dividitur in « Præcepta, et Remedia, » n. 32. Secundum est, ejusmodi transgressiones contemptu evadere peccata mortalia. Elatio quippe contemnentis, atque impœnitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis, culpam facit non minimam, et convertit in crimen grave rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis, » n. 26. Tertium denique est, in eo differre contemptum a neglectu. « quod neglectus quidam languor inertiae est: contemptus vero superbiae tumor, » n. 18. « voluntatis superba contentio, » nolentis mandato acquiescere, n. 26. Denique « si possumus et nolumus, superbi sumus, » n. 31, ac per hoc contemptus rei. « non ergo, » inquit n. 26, « qualiscunque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam, sed repugnare, sed nolle obedire, » præceptum imubi et præceptum, et pœnæ remedium respuitur.

498 7. Et hæc omnino est sancti Thomæ doctrina 2, 2, quæst. 86. art. 9, tum in corpore, tum in responsione ad primum, in qua tres sunt partes: quarum prima est de observantiis Regulæ S. Benedicti; altera de observantiis, quarum transgressio ex conducto obligat ad veniale; tertia de statutis Ordinis fratrum Prædicatorum, quæ ex speciali quodam constituto ad pœnam tantum obligant. Prima pars sic habet: « Ad primum ergo dicendum quod ille qui profitetur Regulam, non vovet servare omnia quæ sunt in Regula: sed vovet regularem vitam, quæ etiam consistit in tribus prædictis principalibus votis. Unde et in quibusdam Religionibus cautius aliqui profitentur, non quidem Regulam, sed vivere secundum Regulam, id est tendere ad hoc, ut aliquis mores suos informet secundum Regulam, sicut secundum quoddam exemplar. Et hoc tollitur per contemptum. » Et hæc est propria species Regulæ sancti Benedicti, teste etiam Bernardo n. 10. Secunda species ita exprimitur: « In quibusdam autem Religionibus adhuc cautius profitentur obedientiam secundum Regulam, ita quod professioni non contrariatur, nisi id quod est contra præceptum Regulæ, » id est præceptum proprie dictum, obligationem inducens: « transgressio vero vel omissio aliorum obligat solum ad peccatum veniale: quia, sicut dictum est, hujusmodi dispositiones sunt ad principalia vota: peccatum autem veniale est dispositio ad mortale. » Itaque in sententia sancti Thomæ transgressiones minorum observantiarum sunt dispositiones ad transgressiones principalium votorum; ac proinde culpæ veniales.

8. At demus etiam Regulam sancti Benedicti in minoribus observantiis obligare solum ad pœnam: videamus qua ratione sanctus Thomas hac de re sententiam suam explicet: « In aliqua tamen religione, fratrum scilicet Prædicatorum, transgressio talis, vel omissio ex suo genere non obligat ad culpam, neque mortalem, neque venialem, sed solum ad pœnam taxatam sustinendam; quia per hunc modum ad talia observanda obligantur, qui tamen possent venialiter, vel mortaliter peccare ex negligentia, vel libidine, vel contemptu. » Ergo ex sancto Thoma etiam, in iis statutis quæ obligant ad solam pœnam, incurri potest venialis culpa « ex negligentia vel libidine, » imo et mortalis « ex contemptu. » Uno verbo, ejusmodi errorum qualitas pendet ex affectione animi, cujus negligentia vel prava dispositio nulla constitutione excusari potest, maxime ubi non fertur in unam quamdam observantiam, sed in totum corpus observantiæ regularis.

9. Ad hanc doctrinam illustrandam necessaria est responsio ad tertium, in qua contemptum ita explicat, « quod tunc committit aliquis vel transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regulæ » (quæ ipsissima est Bernardi doctrina), et ex hoc procedit ad faciendum contra legem vel regulam. Quando autem e converso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis vel regulæ, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua, alia causa, etiamsi frequenter ex eadem causa, vel alia, simile peccatum iteret. Sicut etiam Augustinus dicit in libro de Natura et Gratia, quod non omnia peccata committuntur ex contemptu superbiae. Frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum.

499 10. Itaque secundum mentem beati Thomæ, ex habitu seu consuetudine ejusmodi culparum fit progressus in contemptum: quia in re omnino consentire videtur cum Bernardo, qui ait n. 26, ejusmodi lapsus « per contemptum verti in usum et consuetudinem; quasi contemptus gradus sit ad consuetudinem, non consuetudo ad contemptum. » Et tunc, » inquit, non peccati species, » nempe levior graviore sit, « sed peccantis intentio pensatur. » Eandem sententiam fusius explicat in libro de Humilitate, capitibus 20 et 21. Verum alter cum altero recte conciliari potest, si dixerimus, Bernardum esse intelligendum de consuetudine ob firmata, a qua quis recedere nolit, neque se revocando ad mandatum, neque pœnam culpæ subire volendo, quo nonnisi contemptu perveniri potest: Thomam vero explicandum de consuetudine, quæ oritur ex fragilitate et commotione passionis, quam quis ex animo abjicere vellet, sed per infirmitatem non valet; quæ nihilominus consuetudo ad contemptum (nisi generose tandem ei resistatur) sensim pertrahit. Verum longius progredior: sed tamen (ut quidem existimo) non otiose, nec intempestive. Finio cum effato Joannis Saresberiensis in epistola ducentesima octogesima secunda: « Minima servata vitam acquirunt, et plerumque martyrii gloriam promerentur: neglecta vero ex crimine inobedientiæ et contemptus æternam ingerunt mortem. » Cæterum sequentis opusculi editio Rotomagi primum facta est ante annum quingentesimum absque temporis nota, adjunctis libris de Consideratione, et Apologia ad Guillelmum, uti alias monuimus.

SANCTI BERNARDI ABBATIS DE PRÆCEPTO ET DISPENSATIONE LIBER.

500 EPISTOLA AD ABBATEM COLUMBENSEM.
DE OPERE SEQUENTI.

Domno Abbati Columbensi, frater BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, valere in Domino semper.
Rescriptum meum ad epistolas Carnotensium quo-

rumdam monachorum, vobis primum, ut promiseram, destinare curavi: ubi et aliud quoque impletum est quod jussistis. Nam cum breviter rescribere decrevissem, et epistolis epistolam tantum reddere velle cœpisssem; hortatu vestro in libri, ut cernitis,

longitudinem protraxi stilum, ut et in pluribus plures possint ædificari. Quod opus cum a vobis perfectum fuerit, tunc non ipsis, ad quos factum est, sed eorum prius reddatur abbati: et sic demum ad ipsos, si jusserit abbas, perveniat. Monachi enim sunt; et ex lege suæ Regulæ sine nutu sui abbatis sicut dare, ita et accipere datas prohibentur epistolas (*Reg. S. Benedicti*, cap. 54). Nam et ob hoc maxime diu, sicut scitis, multum licet rogatus ab eis, respondere tardavi, quod (ut mihi videbatur) ignorante abbate scribere illas epistolas et mittere præsumpsissent. Nec falso id suspicatus sum, uti postmodum liquido comperi. Ego cæpto operi (quod quidem legentibus apparebit) Epistolæ nomen indideram: sed quoniam pro nomine modum, vestro obviante mandato, ut promiseram, non servavi; Liber, si judicatis, non Epistola censeatur. Et quia inter multas quæstiones, quæ ibi a me solvantur, id præcipue subtilius utiliusque pertractatur, quænam liceat præcepta, et per quos, et quatenus dispensari; detur ei titulus, De Præcepto et Dispensatione: nisi vobis aliud forte congruentius videatur.

PRÆFATIO AD MONACHOS CARNOTENSES

IN TRACTATUM SEQUEM.

Qua mente jam tacebo? qua fronte tamen loquar? Crebris epistolis et nuntiis cogitis me aut propriam prode imperitiam, aut officium renuere charitatis. At ego malens siue illa quæ inflat, quam absque illa quæ ædificat, inveniri; victus tandem precibus vestris, duris injicio nodis ungues teneros, et, ut vereor ego, non aliud quam terendos. Sed hoc incasum. Nam mea me, ut scribitis et præscribitis, tam absentis scripta quam verba præsentis arguunt excusantem. Quis enim jam relinquitur mihi vel de impossibilitate cavendi locus, præsertim apud vos, qui ex ore et ex corde meo satis certum tenere vos creditis, quantum possim in talibus? Fidei proinde vestræ, non meo fidens ingenio, abyssum ingredior quæstionum; nesciens (Deus scit) qua emersurus. Præsto charitas erit, utiqam ita et veritas. Si quominus, excuset effectum defectus potius ingenii: voluntatem certe non culpabitis. Tentabo autem easdem, si potero, quæstiunculas sub epistolari cunctis brevitate redigere, etsi non epistola brevi. Mirum siquidem non est, si fuero ego longior in exponendo: cum vos tantum eas ponendo, duas et ipsas satis longas epistolas texueritis.

CAPUT PRIMUM.

Ad monasticæ Regulæ instituta præcepta sint, an consilia duntaxat.

I. Prima igitur quæstio circa Regulam nostram versatur, de qua (ni fallor) et reliquæ omnes, aut pene omnes oriuntur. Quæritis nempe, Regularis illa institutio quomodo et quatenus sit pensanda profitentibus eam: utrum videlicet cuncta quæ continent, putanda sint esse præcepta, consequenter et

(93) *Corporales observantias* vocat n. 3 et sqq.

damnosa transgredienti: an consilia tantum vel monita, et ob hoc nullius, aut non magni ponderis sit ipsorum professio; nullius, aut non gravis culpæ ipsorum prævaricatio: an certe quædam sint deputanda imperiis, quædam pro consiliis reputanda, quo partim ea liceat, partim non liceat omnino prætergredi. Et si hoc ultimum detur, distingui a me tunc demum certos ac propriæ cujusque partis limites flagitatis: ne cui forte per varias sui sensus opiniones licentius vagandi detur occasio; sicque liquare culicem et camelum glutire contingat, si nesciat quantum curæ vel operæ suæ quibusque debeat observantiis. Hic est, quantum recolo, titus vestræ illius partitionis sensus, etsi non verba. Quod autem subjungitis et pergitis inquirere de obedientia, quibus gradibus distinguatur, quibus claudatur limitibus; ad eandem arbitror pertinere divisionem, quippe quæ in decretis regularibus præcipua habetur: et puto, cum ad illam satis responsum fuerit, de ista jam nil supererit quod ambigatur.

2. Itaque, ut sentio ego, Regula sancti Benedicti omni homini proponitur, imponitur nulli. Prodest, si devote suscipitur et tenetur; non tamen, si non suscipitur obest. Quod autem in voluntate est suscipientis, non in potestate proponentis; voluntarium merito dixerim, non necessarium. Attamen hoc ipsum quod dico voluntarium, si quis ex propria voluntate semel admiserit et promiserit deinceps tenendum, profecto in necessarium sibi ipse convertit, nec jam liberum habet dimittere, quod ante tamen non suscipere liberum habuit. Ideoque quod ex voluntate suscepit, ex necessitate [*al. add. jam*] tenebit; quia omnino necesse est eum reddere vota sua quæ distinxerunt labia sua, et ex ore suo aut condemnari jam, aut justificari. Cæterum felix, ut quidam sanctorum ait, necessitas, quæ cogit in melius (*S. AUGUSTINUS*, epist. 127). Omnia proinde sancti Benedicti instituta, exceptis sane nonnullis de spiritualibus, verbi causa, charitate, humilitate, mansuetudine, quæ non tam ipsum constat instituisse quam Deum, et ob hoc penitus non esse mutanda; de cætero reliqua universa (93) non profitentibus quidem monita tantum, seu consilia censenda sunt, nec gravant non observata: cum tamen profitentibus in præcepta, prævaricantibus in crimina fiant, sive (ut vestra vobis reddam) illis voluntaria vel factitia, istis necessaria, et tanquam naturalia non immerito reputantur. Ita sane necessaria dixerim, ut ex eis minime præjudicetur necessariis rationabilibusque dispensationibus.

CAPUT II.

In constitutionibus majorum quando et a quibus dispensandum.

3. Sed non omnibus in hujusmodi credita est dispensatio, nisi his duntaxat qui cum apostolis dicere possunt: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei* (*I Cor. iv, 7*). Novit autem fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ibi tantum

usurpare dispensationem, unde bonam possit habere recompensationem. Hoc quippe quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Et eadem fortasse fidelitas a subditis nihilominus exigitur in obtemperando, quæ a propositis in dispensando. Constat igitur ex his quæ dicta sunt, vestram illam divisionem integram esse ac sufficientem, si modo personæ distinguantur et tempora, dum subjectis quidem sit omnis regularis institutio (quantum duntaxat ad corporales observantias pertinet) ante professionem voluntaria, post professionem necessaria: prælati vero partim voluntaria, ut quæ inventa ab homine; partim necessaria, ut quæ fuerint divinitus instituta.

4. Quam ob rem fortassis tunc potissimum congrua et luculenta magis eadem divisio apparebit, si ejus membrum quod dictum est necessarium, rursus in tria hæc subdividatur: Stabile, Inviolabile, Incommutabile. Et quidem Stabile dixerim, quod ita est necessarium, ut non cuilibet hominum illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, id est præpositis, 502 ut, verbi gratia, Regulæ sanctorum Basilii, Augustini, Benedicti, necnon et authentici canones, et si quæ sunt alia ecclesiastica instituta dignæ auctoritatis. Quæ quoniam a sanctis tradita sunt, sancita stabiliter perseverant, nec omnino cuivis subjectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur. Quia tamen ab hominibus, etiam per homines, loco et officio illis canonica electione succedentes, licite interdum innoxieque pro causis, personis, locis et temporibus dispensantur. Ubi sane qui hæc legit, attendat me caute non dicere, ea posse vel ab istis leviter pro voluntate mutari, sed ex ratione fideliter dispensari. Ideo autem hanc ipsam mutationem taliter et a talibus recipere possunt, quoniam non naturaliter nec per se bona sunt.

5. Porro inventa atque instituta fuerunt, non quia aliter vivere non liceret, sed quod ita magis expediret; nec plane ad aliud, quam ad lucrum vel custodiam charitatis. Quandiu ergo charitati militant, immobiliter fixa sunt, mutarique omnino, ne ab ipsis quidem præpositis, sine offensa possunt. At si e contrario contraria forte aliquando charitati visa fuerint, his duntaxat quibus hoc posse videre datum est, et providere creditum est: nonne justissimum esse liquet, ut quæ pro charitate inventa fuerint,

(94) Nempe si qua alia sunt, quorum actus inter-nus ab inordinata animi dispositione separari potest, ut in furto et homicidio, ubi factum ipsum divinam dispensationem admittit, non prava animi affectio. Alias Bernardus a seipso dissentiret, a quo inter immutabilia censetur num. seq. *omnis illa sermo Dominici in monte habita traditio*: quo in sermone interdicta est mulieris cujusvis prava concupiscentia. Eodem spectat falsum testimonium.

(95) Quod S. doctor ait non haberi ex Scriptura Samsonis factum divino consilio fuisse paratum; verum quidem est nullo in loco diserte haberi, tametsi ex cap. 11 Epistolæ ad Heb., v. 32 non obscure colligitur. Qua de re sic agit Estius in comment. « Ad Samsonem venio, pro quo respondet Augusti-

pro charitate quoque, ubi expedire videbitur vel omittantur, vel intermittantur, vel in aliud forte commodius demutantur? Sicut e regione iniquum procul dubio foret, si statuta pro sola charitate, contra charitatem tenerentur. Tenent ergo fixam firmamque immobilitatem, etiam apud prælatos, quæ ex stabili necessario sunt: sed quatenus charitati deserviunt. Nunquid autem hoc ego vel solus sentio, vel primus dico? An non hoc ipsum et papa Gelasius sensit? Ait siquidem: « Ubi necessitas non est, inconvertibilia maneat sanctorum Patrum decreta. » Leo quoque papa: « Ubi, » inquit, « necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum constituta violentur: » et infert, « Ubi ergo necessitas fuerit, ad utilitatem Ecclesiæ, qui potestatem habet ea dispenset. Ex necessitate enim fit mutatio legis. »

CAPUT III.

Dispensationem in lege divina soli Deo reservatam esse. At quæ sunt legis æternæ, omnino etiam Deo esse immutabilia.

6. Necessarium deinde, quod inviolabile nominavi, illud intelligo, quod non ab homine traditum, sed divinitus promulgatum, nisi a Deo qui tradidit, mutari omnino non patitur: ut exempli causa, *Non occides, Non mæchaberis, Non furtum facies* (Exod. xx, 13-15), et reliqua illius tabulæ legis scripta (94): quæ, etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittunt, nec cuiquam hominum ex his aliquid aliquo modo solvere, aut licuit, aut licebit; Dominus tamen horum quod voluit, quando voluit solvit, sive cum ab Hebræis Ægyptios spoliari (Exod. iii, 22), sive quando prophetam cum muliere fornicaria misceri præcepit (Ose, i, 2). Quorum utique alterum quid nisi grave furti facinus, alterum quid nisi flagitii turpitudine reputaretur, si non excusasset utrumque factum auctoritas imperantis? Sane ubi simile aliquid aliquando a sanctis hominibus fuisse legitur usurpatum, Scriptura non indicante quod Deus ita præceperit; aut eos peccasse fatendum est, sicut homines; aut certe, sicut prophetas, familiare Dei consilium accepisse. Unde et unum exemplum pono quod occurrit de Samson, qui se ipsum una cum hostibus opprimens interfecit (Judic. xvi, 30). Quod utique factum si defenditur non fuisse peccatum, privatum habuisse consilium indubitanter credendus est, etsi de Scriptura hoc non habemus (95).

nus lib. 1 De civitate Dei, cap. 21 et 26, dicens quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, id eum fecisse Spiritu latenter hoc jubente, qui per eum miracula faciebat. Nec fas est nobis aliter credere: nam ad id faciendum divinitus ei reddita fuit amissa fortitudo. Sic enim ait: *Domine Deus, memento mei, et redde mihi fortitudinem pristinam, ut ulciscar me de hostibus meis.* Hanc responsionem plerique alii sequuntur, et recte. Nec obstat quod dicit, *ut ulciscar me de hostibus meis*; quasi privatam injuriam ulciscendi cupidus. Nam injuria Samsonis injuria publica erat, ut qui Judex esset populi, et pro ejus salute pugnaret. Irrisio quoque ejus, irrisio Dei Israel erat, in cujus contumeliam Philistæi pro capto Samsonis diis suis solemnes in templo gratias age-

7. Jam vero necessarium Incommutabile quid accipi 503 velim? Equidem nil congruentius, quam quod divina ita constat et æterna ratione firmatum, ut nulla ex causa possit, vel ab ipso Deo, aliquatenus immutari. Sub hoc genere est omnis illa Sermone dominici in monte habiti spiritualis traditio, et quidquid de dilectione, humilitate, mansuetudine cæterisque virtutibus, tam in Novo, quam in Veteri Testamento spiritualiter observandum contraditur. Hæc quippe talia sunt, quæ nec liceat, nec expediat aliquando non haberi. Eo siquidem immobiliter, quo et naturaliter bona, nunquam nisi innocenter, nunquam nisi salubriter aut imperantur, aut observantur. Omni tempore, omni personæ, mortem contempta, custodita salutem operantur. Primam ergo necessitatem sua cuique facit in promittendo voluntas; secundam, præcipientis auctoritas; tertiam, præcepti dignitas.

8. Differunt autem, ut jam dictum est, quibusdam a se invicem gradibus tres istæ necessitates, nec una omnes sequitur immutabilitatis firmitas. Nam ex prima quidem quod efficitur, etsi non penitus immutabile, tamen vix mutabile esse constat: dum solis illud liceat mutare prælatis, et hoc non nisi fideli et providat dispensatione. Quod vero fit ex sequenti, quæ et major ista, est pene jam incommutabile. Soli quippe Deo esse mutabile superius demonstratum est. Porro quod de novissima fit, tanquam omnium maxima, omnino incommutabile est, utpote quod ne ipsi quidem Deo mutare liberum est. Quod igitur nulli hominum fas est, nisi solis mutare prælatis, dici vix mutabile congrue potest: quod soli constat licere Deo, dicatur pene immutabile: quod ne ipsi quidem, penitus immutabile nominetur.

CAPUT IV.

Quid prælatis circa dispensationem Regulæ liceat.

9. Quæ cum ita sint, ut ad ea redeam, de quibus potissimum quæritur patet quod magna ex parte regularis traditio subest ejus qui præest, etsi non voluntati, certe discretioni. Sed dicitis: Quid ergo relinquatur necessitati? Audite: quamplurimum. Primo quidem quidquid de spiritualibus in ipsa Regula traditum est, in manu abbatis (ut supra taxatum est) nequaquam relinquatur. Deinde reliqua pars, quæ in corporalibus constat observantiis, ne ipsa quidem in ejus ita voluntate posita est, ut ejusdem deserviat voluntati, sed magis charitati. Neque enim abbas supra Regulam est, cui semel et ipse spontanea se professione submitit, etsi (quod negant bant, Sed quamvis citra Dei consilium factum Samsonis perpetratum concedatur, non tamen propterea peccatum fuisse (uti S. Bernardus hic sentit) Franciscus a Victoria contendit in Relectione de homicidio sub finem, « Non enim, inquit, interecit se Samson ex intentione, sed voluit hostes opprimere et interlicere, ad quod secuta est mors ipsius, cum alioquin optasset illos perdere se salvo, si fieri potuisset. Hoc autem sine nova revelatione habetur licitum. » Quod quidem confirmat Elezari exemplo, quod legitur 1 Macchab. VI, ubi Scriptura eum laudare videtur, magnifice vero Ambrosius lib. I Offic.,

dum non est) Dei regula charitas Regulæ sancti Benedicti jure præponitur. Esto proinde ut interdum Regulæ littera cedat pro tempore charitati, cum ratio necessitatis (96) exegerit: absit tamen ut hominis cuiuspiam subdatur voluntati. Super fratrum sane transgressionem, non super Patrum traditiones constituitur qui abbas eligitur, mandatorum cultor, et ultor vitiorum. Arbitror namque sanctas illas observantias prælatorum prudentiæ et fidei creditas, non subditas voluntati. Hinc est quod idem legislator in his quæ abbati dispensanda reliquit, caute nusquam (ut memini) voluntatem, sed aut considerationem, aut dispositionem, aut providentiam, 504 aut certe arbitrium, seu aliquid hujusmodi ponit; volens nimirum providum fidumque dispensatorem, rationis, ubi forte dispensat, sequi iudicium, non suæ placitum voluntatis. Unde et intimat ei non semel, quod de omnibus iudiciis suis Deo redditurus sit rationem.

10. Lego profecto in Regula: « Hæc consideratio penes abbatem sit; » et hoc vel illud esse in providentia, vel arbitrio, seu dispositione abbatis (S. Benedicti Reg. cap. 3). Ut autem pro sua voluntate aliquid mutet, me ibi legisse non recolo: quinimo, « In omnibus, » inquit, « omnes magistrum sequantur Regulam, nec ab ea temere devietura quoquam. » Ergo nec ab ipso abbate. « Omnes, » inquit, « magistrum sequantur Regulam. » Nemo ergo suam voluntatem: ubi sane nec abbatem excipi puto. Videtis quantum necessitati tribuitur, subtrahitur voluntati? Quid etiam? Nonne regularis ipsa professio, qua se junior subdit sponte Priori, æque alligat et Priorem (97)? Communis equidem pacti pari reor utrumque necessitate teneri, fierique duos per unius sponsorshipem ad alterutrum debitores: fidelis curæ unum, alterum humilis obedientiæ. Quidnam igitur jam voluntati relinquatur, ubi et prælatus debiti necessitate tenetur? Sed et de hoc item non parum prælati præscribitur voluntati, quod is qui profitetur, spondet quidem obedientiam, non tamen omnimodam, sed determinate secundum Regulam; nec aliam, quam sancti Benedicti: ut oporteat eum qui præest, non frena suæ laxare voluntati super subditos, sed præfixam ex Regula sibi scire mensuram; et sic sua demum imperia moderari circa id solum, quod rectum esse constiterit; nec quodlibet rectum, sed hoc tantum quod prædictus Pater instituit, aut certe quod si secundum quod instituit. Sic se quippe habet professio: « Promitto, » non quidem Regulam, sed « obedientiam secundum Regulam sancti Benedicti cap. 46. Denique eundem Samsonem inter sanctos referendum censet Estius citato loco.

(96) Editi addunt *vel charitatis*: quod abest a scriptis, et vero superfluum videtur, siquidem ratio necessitatis ipsa ex charitate est. Unde infra, num. 11: *Necessitas non habet legem, et ob hoc excusat dispensationem, etc.*

(97) Sensus est, una eademque monachi professione et ligari præfectum seu abbatem, et monachum ipsum profitentem: et quidem alterum *fidelis curæ suæ, ut scilicet subditum ad Regulæ observationem spectet; alterum humilis obedientiæ, esse debitorem.*

dicti. « Non ergo secundum voluntatem præpositi. Proinde si professo secundum illam Regulam abbas meus mihi aliud forte imponere tentaverit quod non sit secundum Regulam, aut etiam quod non sit secundum ista instituta, verbi causa, Basilii, Augustini, Pachomii : quænam mihi, quæso, in hac re necessitas imminet obsequendi ? Solum quippe id a me posse exigi arbitror, quod promisi (98).

CAPUT V.

Legem obedientiæ non esse extendendam a prælati ultra limites professionis, neque citra contrahendam.

11. Videtis ergo jam obedientiæ limites, quos requiritis. Si modus est obediendi tenor professionis ? nec se valeat extendere potestas imperantis, nisi quatenus attigerit votum profitentis : profecto circa, et ultra, nec non etiam contra, quid aliud quam obedientiæ limites quosdam censuerim, et his suis terminis virtutem eandem circumcludi ? Quamobrem quisque professus in quovis genere salutiferæ vitæ, nec ultra obedientiæ lege (99) cogendus, nec citra est inhibendus, quam sua ipsius videtur complecti professio. Quanto minus contra ? Is ergo qui medius est vitæ modus, præfixus voto, professione firmatus, tanquam lignum quod erat in medio paradisi, solus sine dubio legi erit subjectus, obnoxius jussioni. Ergo prælati jussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis. Nec ultra extendi potest, nec contrahi citra. Nil me prælatus prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigat quam promisi. Vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate. Necessitas quippe non habet legem, et ob hoc excusat dispensationem. Voluntas vero, quia sola meretur et retributionem, etiam sola non immerito gradum altiozem usurpat. Alioquin et absque necessitate remissio voti, non dispensatio, sed prævaricatio est : et restrictio contra voluntatem, murmur est, non profectus. Ponant ergo præpositi metam obedientiæ subjectorum ex votis laborum ipsorum, non suorum desideriorum : moneñtes eos, non cogentes ad celsiora ; condescendentes eis, cum necesse fuerit, ad remissiora ; non cadentes cum eis.

(98) Difficilis hic locus, ex quo quis inferat, prælati mandatum non excedere modum, si sit secundum Regulam sancti Benedicti, vel etiam secundum instituta Basilii, etc., adeoque Professum Regulæ S. Benedicti his teneri, si quidem a præposito præcipiantur. At nequaquam ea Bernardi sententia est, qui paulo ante dixit, Professum hunc spondisse obedientiam secundum Regulam, nec aliam quam S. Benedicti ac proinde præpositi mandata esse moderanda secundum rectum, quod prædictus pater instituit aut certe quod sit secundum quod instituit. Unde hunc locum ita restituendum puto, quod non sit in Regula, aut etiam quod non sit secundum ipsam ; instituta verbi causa Basilii, etc. Sane duo codices bonæ notæ, Compendiensi et Sancti Theodorici, imo etiam Vaticanus et prima editio Rotomagensis, habent secundum istam, non ista, ut in aliis, tametsi in priori membro cum aliis scriptis et editis præferant secundum Regulam, pro quo in Regula legendum esse non dubito. Si qui tamen pro vulgata lectione

CAPUT VI.

Religiosum perfectionis cupidum non debere obedientiam intra certos professionis limites constringere.

11. Cæterum subjectus hujuscemodi obedientiam, quæ voti finibus cohibetur, noverit imperfectam. Nam perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur : neque contenta angustiis professionis, largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis, et ad omne quod injungitur spontanea, vigore liberalis alacrisque animi, modum non considerans, in infinitam libertatem extenditur. Hæc est illa de qua signanter apostolus Petrus : *Castificantes*, inquit, *corda vestra in obedientia charitatis (I Petr. 1, 22)* : pulchre ipsam per hoc sequestran, ab illa inerti et servili quodammodo obedientia, nec charitati prompta, sed obnoxia necessitati. Hæc justus illius, cui lex posita non est (I Tim. 1, 9), propria est : non quod vel ille perfectus vivere debet sine lege, sed quia non sit sub lege : minime quippe contentus voto suæ cujuscumque professionis, quam superat animi devotione. Quanquam nec ista (100) Regula ipsa tacuerit, ubi monet, si fratri impossibilia injunguntur, « ut confidens de adjutorio Dei ; obediat « ex charitate (Reg. S. Benedicti, cap. 68). » In eadem denique Regula tertius humilitatis describitur gradus, « ut omni obedientia monachus se subdat « majori ! » (Ibid. cap. 7.) Dicens quippe « omni, » non vult nos in obediendo mensura esse contentos professionis, non attendere promissi debitum, non de pacto sumere modum ; sed transire alacriter etiam votum, et obedire in omnibus. Est sane quidam obedientiæ limes, secundum tempus, ipsa temporis extremitas, ut is sit terminus obedientiæ, qui et vitæ. Hunc nobis maxime Unigeniti Dei commendat exemplum, qui factus est Patri obediens usque ad mortem. Hæc ergo quoties interrumpitur, inobediencia dicitur, et peccatum, et transgressio seu prævaricatio.

CAPUT VII.

Obedientiæ gradus, et inobedienciæ gravitas quomodo noscenda, juxta distinctiones præmissas.

13. Sed interest sane qua causa, quo affectu, qua

contendit, non repugno, modo assentiat, argumentum esse a majori ad minus : quasi diceret, S. Benedicti alumnum non obligari illis præpositi sui mandatis, quæ non sunt secundum Regulam ; multo minus institutis Basilii, etc., in quibus quidem honesta est præcipiendi ratio, sed nulla subdito parendi necessitas. Sicuti christianus dici potest non obligari ad illa faciendâ quæ non sunt secundum Dei præcepta, multo minus ad ea quæ non sunt secundum consilia, quibus non tenetur.

(99) Codex S. Theoderici recte habet *legem*, non *legem*, ut in aliis editis. Recte ad hunc locum Petrus Cellensis in lib. II, epistola 7, ad abbatem Molismensem : *Extra Deum nihil agas, extra Benedictum nihil præcipias.*

(100) Minutulum est quod ex eodem codice hic reddimus *ista*, pro *istam*. Gemeticensis addit *obediencia*. Sed legendum *ista*, numero plurali, id est mox dicta.

intentione, quo præcipiente, in quoque præcepto malum hoc committatur. Et quidem nullam prorsus inobedientiam dico parvi ducendam, non tamen omnem pari æstimandam periculo. Enimvero mandatum Dei est: *Non occides* (*Exod. xx, 13*). Fac ergo duos homicidas, et unum quidem spoliandi cupiditate, alterum vero necessitate sese defendendi facinus perpetrasse (101). An non hic satis evidenter inter lepram et lepram causa separat, faciens utique disparem valde culpam unius ejusdemque transgressionis? Quid vero si hunc subita ira, illum studiosa malitia, aut vetus odium forte ad idem scelus impulerit? numquidnam simili pensandum erit iudicio, quod tam dissimili factum 506 constabit affectu? Nil deinde incestius obceniusve, quam illas filias Lot paternum usurpasse concubitum (*Gen. xix, 32-36*): et tamen quis non videat, quantum evacuarit aut attenuaverit turpis nefandique reatum flagitii pietas intentionis, et intentio pietatis? Jam vero de illo qui præcipit, et item de eo quod præcipitur, hujuscemodi avertenda erit secundum rationem distinctio, ut cujus inter præceptores reverentior nobis imminet auctoritas, ejus gravior formidetur offensio, ac majoris cujusque mandati transgressio, damnabilior æstimetur. Melius siquidem est obedire Deo, quam hominibus; et in ipsis melius magistris, quam condiscipulis; porro in magistris, melius nostris, quam extraneis. Quibus autem melius constat obedire, ipsis procul dubio et non obedire detestabilius est.

14. Et de mandatis similiter. Majoribus quippe major, minoribus minor opera nostra et cura debetur: de quorum etiam contemptu, juxta eandem considerationem, gravior leviorve offensa contrahitur. Porro majora minoraque mandata dixerim, secundum quod magis minusve velle constiterit ipsum qui præcipit, sive hominem, sive deum. Est, verbi gratia, mandatum, *Non furaberis* (*Exod. xx, 15*); et est mandatum, *Omni petenti te da* (*Luc. vi, 30*). Utrumque quidem magnum, quoniam utrumque divinum: sed de non furando, majus. Quis enim nesciat æquissimo Deo non æque displicere tenaces, atque fures; et quia de duobus malis plus velit nos tenere nostra, quam tollere aliena; et ita minus peccare qui non tribuit sua, quam qui non sua furatur?

15. Sed et in mandatis hominum rara æqualitas invenitur, cum, pro variis necessitatibus vel utilitatibus agendorum, injungentium affectio varietur; quodque putaverint rectius vel commodius, hoc amplius cupiant et exigant observari. Tam ergo qualitas præceptorum, quam auctoritas præcipientium, et obedientiæ præfigit metam, et inobedientiæ terminat culpam: quando (ut dictum est) in prælatis quibusve gravioris auctoritatis, et eorum mandatis quibusque majoris utilitatis, quo diligentior debetur

obsequendi cura, eo et culpa gravior incurritur de contemptu.

16. His itaque distinctionibus animadversis, et obedientiæ modus, et pondus inobedientiæ facile reperitur. His gradibus non solum inter diem et noctem, hoc est obedientiæ bonum et inobedientiæ malum, discernitur; sed etiam inter diem et diem; itemque inter noctem et noctem: inter bonum videlicet et melius, inter malum et pejus. Bonus quidem obedientiæ gradus est, si juxta magistri nostri sententiam, propter metum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obedierit (*S. Benedicti Reg. cap. 5*): melior tamen cura ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista charitatis. Illum autem optimum dixerim obedientiæ gradum, cum eo animo injunctum opus recipitur, quo et præcipitur. Cum enim ex voluntate jubentis pendet intentio exsequentis, fit ut nec majus minoribus, nec minus majoribus confuse (ut assolet) ad implendum quod injungitur, subjecti studium impendatur; sed moderante animo quæque pro sua dignitate imperia, modum sciat utrobique servare, tam in observando videlicet jussa, quam in cavendo prohibita: non quod vel minimum horum quæ jubentur, contempnendum putet, etsi tamen minimum quod minimum est, reputet; sed minimum ex comparatione majorum. Novit verus humilisque obediens et minima non contemnere, et maxime curare quæ maxime sunt, intimo quodam devoti sincerique animi sapore discernens, quibus de mandatis ei qui præest, suis quodammodo factis respondeat cum propheta: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis* (*Psal. cxviii, 4*). Ubi, quia non dicit universaliter omnia, illa tantum oportet intelligi, 507 quæ quoniam non sine grandi culpa quacunque occasione violantur, ideo non sine grandi pœna quomodocunque violata donantur; ut puta, *Non occides*, et si quæ hujusmodi sunt: quorum nunquam potest esse observatio injusta vel mala; nunquam bona licite transgressio dispensatione duntaxat humana.

CAPUT VIII.

Gravius peccari legum contemptu, quam neglectu.

17. Cætera, quæ vel a præpositis dispensationem admittunt, quia leviori censura neglecta puniuntur, leviora dicuntur. Ex his, verbi gratia, dico esse vel risum interdictum, vel indictum silentium. Hæc siquidem si contra mandatum non veniunt, nec peccata sunt. Accedente mandato, si quominus jam observantur, in peccatum reputantur, non tamen in crimen; ita sane, si per subreptionem aut oblivionem, non autem per contemptum horum transgressio contigerit. Media quippe sunt, e quibus illa videlicet præcepta constituuntur, quæ vos factitia nominatis, longe utique disparem a naturalibus, quantum in ipsis est, gerentia necessitatem: cum tamen

(101) Quid de hujusmodi homicida sentiat Bernardus, ipse explicat infra in opusculo 6, *Ad Milites Templi*, n. 2.

nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant, injuncta ab his duntaxat quibus proprie dicitur: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Licet namque ipsa per se injuncti operis qualitas innoxia sit; adjunctæ tamen auctoritatis pondus obnoxium mandato, mandatumque peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.

18. Hæc ergo generalis regula sit universorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut divina institutione, aut propria cujusque professione fixa non sunt: ut non jussa quidem, licite utrumlibet vel admittantur, vel omittantur: jussa vero, sine culpa non negligentur, sine crimine non contemnantur. Ubique enim et culpabilis neglectus, et contemptus damnabilis est. Differunt autem, quod neglectus quidem [fort. quidam] languor inertiae est, contemptus vero superbiae tumor. Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, et communiter damnabilis est: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilior in mobilibus mandatis. Siquidem adulterium quocumque modo, quocumque perpetres animo, turpe flagitium est ac criminale peccatum: cum tamen leve verbum, in tempore vel loco silentii forte per oblivionem subreptum, risusve per impetum magis excussus, in quam præsumptus contra præceptum (quod utique animi negligentis, aut dissoluti spiritus indicium est), eo facillime veniam promereatur, quo vix vel peccatum reputatur. Quid, quod scienter et ex deliberatione in verba otiosa, silentio licet non indicto, linguæ laxatur? Nunquid hoc tamen neget quispiam usurpari contra regulam Veritatis? unde nimirum et ratio exigenda est in futuro judicio. Judice ipso terrifico admodum comminante quia de omni verbo otioso reddent homines rationem in die judicii (Matth. xii, 36). Heu nobis! quænam poterit reddi de otio? Alioquin otium non est, si non omnino ratione vacuum est. Et tamen quis nesciat unum detractionis verbum, quantum etiam innumeris talibus, id est otiosis, præponderet ad delictum meritumque damnationis? Quid ita? Videlicet quia discretio est in mandatis, consequenter et in culpis: ut (sicut dixeram) majorum gravior, leviorque minorum censeatur transgressio mandatorum.

CAPUT IX.

Prælato tanquam Deo obediendum esse.

19. Sed mandantium non ita. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum (102), ubi tamen Deo contraria non **SOS** præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam: quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). Aut enim hoc respondendum cum apostolis, aut cum Pharisæis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei*

A *propter traditiones vestras?* (Matth. xv, 3.) Si autem dolet se contemni magister homo præ illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa, quam et vos posuistis, Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, propitius ei poterit esse Deus; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. ii, 25.) Ego igitur si me hoc angit articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potius libenter eligo non offendere, et quidem tutius justiusque. Habeo nempe ex præsentis prophetae capitulo de hominis læsione meam consolationem, Dei scilicet propitiationem. Cæterum Deo offenso, quis orabit pro me? si ad hominem confugero, id quidem Scriptura non consiliat; quinimo: *Maledictus, ait, qui spem ponit in homine* (Jerem. xvii, 5), Merito proinde. Si autem in Deum peccaverit, etiamsi subintelligatur Propter hominem, quis, inquit, orabit, pro eo? Neuter equidem. Nam et a quo offenditur, et ob quem offenditur, æque utriusque oratio exsecranda decernitur apud ipsum qui offenditur, hoc est apud Deum. Talis ergo requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum. Porro culpam, si qua est, quod homo offenditur cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut penitus annullat causa melior. Quapropter, cum dicitur: *Si peccaverit vir in virum*, subaudiendum est, propter Deum: quod nullatenus læsio cujuscunque proximi, nedum prælati, excusetur a culpa, si solus defuerit in causa Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait: *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis* (I Cor. viii, 12). Nam de præpositis certum tenemus ipsius Veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos; *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Sed et de quolibet fratre: *Nolite, ait, contemnere unum ex his pusillis; et: Qui scandalizaverit unum ex his pusillis* (Matth. xviii, 10, 6), quod sequitur, avertat Deus a nobis.

20. Sed non omnium scandala æqua sunt lance pensenda. Aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, aliter Pharisæorum, de quibus apostolis timentibus et intimantibus quod scandalizati essent in sermone veritatis responsum est: *Sinite illos; cæci sunt, et duces cæcorum* (Matth. xv, 14.). Illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt; isti, quia oderunt. Unde et pusillos illos arbitror appellari, quod voluntatis quidem bonæ, sed non magnæ scientiæ existentes, zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Talium scandala curam, non iram provocare solent spiritualium duntaxat virorum, Paulo ita docente, *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (Galat. vi, 1). Indignum siquidem est valde, humanam eos mereri indignationem, qui divinam tam facile consequuntur miserationem. Nam hi quoque qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores, sed

(102) Vide et confer. nn, 21, 22 et 29, atque sermonem 42 in Cantica n. 2.

estimatores, etsi ex uno iram, nunquid non ex altero veniam meruerint? Beati quidem est, si juxta verbum Domini in ipso scandalizati essent (*Matth. xi, 6*). Nunc vero quid nisi miserandi. Sed tamen et miserandi. Probat hoc pia illa voce patientis, sed nihilominus compatiens ratio: *Pater, inquit, ignosce illis*. Et quasi irretur indulgentiæ ratio in tam horrendo factu, sequitur: *Quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. 23, 34*). Ac si diceret: *Et digni venia, quo et scientia sunt*. Ideo ignosco illis, quia non cor ab illis. *Si enim cognovissent, nunquam eum gloriæ crucifixissent* (*I Cor. ii, 8*). Sunt non ita ignosco, quos utique non ignoro et a, et odisse et me, et Patrem meum. Pro huiusmodi pusillo in scientia terrenus Paulus cum, qui habeat scientiam, nescit tamen condescendere senioribus: *Et peribit, inquit, in tua scientia frater quo Christus mortuus est* (*I Cor. viii, 11*).

21. Quod si tantopere cavenda sunt scandalorum, quanto amplius prælatorum? quos Deus æquare quodammodo in utraque parte vis, sibi imputat illorum et reverentiam, contemptum, specialiter contestans eis: *Qui vos, me audit; et qui vos spernit me spernit*. Antiquique hoc ipsum et Regula nostra perhibet), et: « Obedientia quæ majoribus præbetur, Deo datur? » (*S. Benedicti. Reg. cap. 5.*) Quamobrem ad vice Dei præcipit homo, quod non sit tantum displicere Deo; haud secus omninoendum est, quam si præcipiat Deus. Quid interest, utrum per se, an per suos ministros, homines, sive Angelos, hominibus innotescat placitum Deus? Sed homines, inquis, facile a Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, præcipienda fallere possunt. Sed enim quid efert tua, cui conscius non es? præsertim cum de Scripturis, quia *Labia sacerdotis custodiunt tiam et legem ex ore ejus requirunt: quia ante Domini exercituum est* (*Malach. ii, 7*). Requidixerim, legem, non quam vel authentica ulla tura tradiderit, vel ratio manifesta probaverit ejusmodi quippe nec præceptor expectandus, prohibitor auscultandus est); sed quod ita latere haurum esse cognoscitur, ut in dubium veniret, utrumnam Deus sic, an aliter forte velit, si le labiis custodientibus scientiam, et ex ore i Domini exercituum certum reddatur. A quo que divina potius concilia requirentur, quam ab sui credita et dispensatio mysteriorum Dei? non proinde quem pro Deo habemus, tanquam a in his quæ aperte non sunt contra Deum, e debemus.

Nec sane contraria loquimur sancto prophetæ reli, quasi nos in hac parte divinam hominibus entes auctoritatem: cum ille in supra memo- capitulo plane discernere inter utrumque vi- 23) Cum in hac voce *populo* convenient codices nostri, visum est reponere pro *cumulo*, ut in antehac

deatur. Siquidem quod nos asserimus de dubiis, hoc ille negat de manifestis: at cum ait, *si peccaverit vir in virum*, subandiatur, Propter Deum: cui aperte contraria homines hominibus frequenter mandare præsumunt. Sed hinc vos sumentes materiam sive occasionem argumentandi, asseritis, si hoc constiterit, ut jussa hominum qualibet, vel instituta, divinæ auctoritatis pondere æstimanda sint; hominem sub homine, aut vix, aut nequaquam posse salvari, cum in tanto populo (103) mandatorum, quæ prælati etiam per incuriam sæpe præcipiunt, interdum non prævaricari, aut difficile admodum, aut omnino impossibile videatur.

CAPUT X.

B *Obedientiam non esse gravem et molestam, nisi imperfectis, invitis, et carnalibus; cæteris suavem et facilem.*

23. Et quidem non nego difficultatem tantæ inesse perfectioni: sed cum ipsa corde imperfecto præsumitur. Porro imperfecti cordis, et infirmæ prorsus voluntatis indicium est, statuta seniorum studiosius discutere, hæere ad singula quæ injunguntur, exigere de quibusque rationem, et male suspicari de omni præcepto, cujus causa latnerit: nec unquam libenter obedire, nisi cum audire contigerit quod forte libuerit, aut quod non aliter licere seu expedire monstraverit vel aperta ratio vel indubitata auctoritas. Delicata satis, imo nimis molesta est hujuscemodi obedientia. Non plane hæc illa est quæ ex Regula traditur, « Obedientia sine mora, » (*Reg. S. Benedicti, cap. 5.*) Disputare profecto hoc, est in astu cordis, non in auditu auris obedire. Istiusmodi ergo carnalem animam non modo premi, sed etiam opprimi pondere præsumptæ perfectionis necesse est: quia non potest portare caro infirma, quod solus spiritus promptus experitur jugum esse suave et onus leve. Christi quippe jugum et onus est, et omnino importabile, nisi Christi æque spiritui. Huic itaque si dicitis legem Regulæ subintrasse, 510 ut abundaret delictum, verum dicitis. Cæterum hoc culpa non est datæ legis, aut dantis legem, sed improvide profitentis, et impie prævaricantis. Mandatum quidem sanctum et justum: sed tu te noris essa carnalem, venundatum sub peccato (*Rom. vii, 12, 14*). Verum hoc ante prævidisse debueras, quo turris hujus evangelicæ non prius jaceres fundamentum, quam sedens computares, si haberes sumptus ad perficiendum. Nunc autem quid restat, nisi ut aut correctus obedias senioribus, aut confusus audias ab illusoribus: *Hic homo cepit ædificare, et non potuit consummare* (*Luc. xiv, 28-30*).

24. Sed forsitan dicitis: Ergone ita perfectus quispiam invenitur, qui non vel minimum aliquid interdum subripiatur de tam multis ac minutis, quæ passim vel a negligentibus præpositis imperantur! Minime quidem cuiquam hoc ego dederim, cum ipsi

quoque de se fateantur Apostoli. *In multis offendimus omnes* (Jacobi III, 2); et, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I Joan. I, 8). Sed non continuo ut aliquid præterimus, perimus: præsertim cum nos Scriptura consoletur, *Si quis peccaverit, inquit, advocatum habemus Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. II, 1, 2). Denique propheta de pso testatur, quod pro transgressoribus rogaverit, ut non perirent (*Isa. LIII, 12*). Ubi sane notandum, quis etsi pro transgressoribus, non tamen pro contemptoribus legitur supplicasse. Verum illi quomodo perire possunt, pro quibus Salvator rogat, ne pereant? Quamobrem non video, cur ita omnem inobedientiam et transgressionem vel minimorum quorumlibet mandatorum exagerandam putaveritis, ut exclamaretis: Quod ergo jam monacho poterit veniale peccatum esse vel leve, cujus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Sed hoc inde videlicet constare creditis, quod prælatorum jussionibus tantum tribuendum asseritur, quantum si divinitas traderentur. Quasi vero et ipsa evangelica præcepta non multum inter se discrepent, et merito observationis, et transgressionis periculo.

CAPUT XI.

Præcepta esse imparia, adeoque transgressionem.

Cæterum sicut non omnia unius esse constat vel necessitatis, vel utilitatis, vel dignitatis; sic non una de omnium transgressione fertur sententia, nec paria manent discrimina dispare culpas. Porro nec pari culpa negliguntur, quæ non pari cura præcipiuntur, nec pari proinde pœna puniuntur. Ecce enim Evangelium tam flagitium crapulæ, quam fornicationis turpitudinem damnat. Verum quis magis non horreat e duobus malis, turpitudine fœdari, quam cibo exsaturari? Nonne denique Veritas in Evangelio sub nominibus trabis et festucæ (*Matth. VII, 4*), graves levesque discernit inobedientiæ culpas? Nonne ipsa disputante, imo definiente, gradatim nobis distinguitur, quæ cuique reatui pœna debeatur, dum alium iudicio, alium consilio, alium ei gehenna reum esse protestatur? (*Matth. V, 22*.) Quænam ergo consequendi necessitas cogit, ut si magistris divina detur in suis præceptis auctoritas, nullum ideo jam monacho leve aut veniale peccatum inveniri posse putetur; et quod ejus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Esto, sit crimen, cui pœnalis illa gehenna vel gehennalis pœna assignatur: quale, quæso, illud definiemus esse crimen, quod, Veritate iudice, reum tantum facit iudicio? Nec tamen diffitebitur esse reatum, quod vel hactenus reum statuit. Quod si reatum, et peccatum? porro omne peccatum contra Dei mandatum præsumitur. Quod autem contra mandatum præsumitur, inobedientia dicitur,

26. Hinc colligitur, quod irasci fratri, et inobedientia sit, et crimen non sit. En unum inventum

(104) Ita tres scripti nostri: editi, *contemptio*. Et omnino legendum *contentio*, unde infra dicitur, *recalcitrans et contentiosa voluntas*.

A est monacho leve ac veniale peccatum, quodque non humani, sed divini mandati statuat transgressorem. In **511** hoc genere transgressionis sunt nonnulla stultiloquia seu vaniloquia, et quæque otiose dicta, facta, et cogitata. Hujusmodi enim nunquam nisi contra mandatum, et Dei mandatum usurpantur. Peccata quippe sunt, et Deus prohibet omne peccatum: et tamen venialia, non criminalia reputantur, excepto cum per contemptum vertuntur in usum et consuetudinem: et tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Elatio quippe contemptis, atque impœnitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, et convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis. Denique in quo inobedientiæ crimen et absque dubio sit, apud Samuelem advertite. *Quasi, inquit, peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (*I Reg. xv, 23*). Non ait, Non acquiescere: sed, *nolle acquiescere*: ut non jussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio (104), scelus idololatriæ reputetur. Non est enim id ipsum nolle obedire, et non obedire. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam et infirmitatis: illud vero aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ. Quod et ipsum repugnare est et resistere Spiritui sancto; et si ad mortem usque perduraverit, blasphemia est, non remittenda, sive in hoc sæculo, sive in futuro. Non ergo qualiscumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam: sed repugnare, sed nolle obedire. Cæterum quanti absque illa pessima et rebelli voluntate non obediunt? Quomodo itaque monacho crimen insidiatur inobedientiæ, si toties sine crimine transgreditur, quoties in transgressione deferuit hujusmodi recalcitrans et contentiosa voluntas?

27. Frustra autem comparant quidam, ut dicitis, quaslibet inobedientias antiquæ illi, quæ facta est in paradiso; quæ nimirum valuit, non solum obligare personam, sed et vitare naturam. Arbitror tamen et ipsam primam gravissimamque prævaricationem, aut non aliunde, aut inde maxime judicatam gravissimam, hoc est ex rebellionis defensionis, quæ secuta est: quando Deo causam requirente peccati, ut peccatores ad pœnitentiam provocaret (nolebat quippe mortem eorum, sed magis ut converterentur et viverent), ipsi maluerunt declinare cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Et quidem gemina malitia peccatoris. Primum quod nec sui misertus est, ut culpam propriam fateretur, et sanaretur: deinde quod et uxorem, ut fallaciter excusaret, crudeliter accusavit (*Gen. III, 1-13*).

28. Quid est quod denique dicitis, in omni actione monacho crimen insidiari inobedientiæ, quod aut furtim subrepat nescienti, aut casu accidat infelici; aut non valenti implere quod præcipitur, cri-

omnia struatur de impossibili? Itane, in monacho crimen insidiatur inobedientiæ? itiqua illa tam nota, et tam noxia prævalens, ut creditur, indulgentiam consequens modo confessio, et non defensio sequere enim tantum, ut dictum est, nocuit simonis, quamvis ex deliberatione, transgressum adjunctæ excusationis cum præmeditatione.

CAPUT XII.

æque ac lege divina disparitatem esse inobedientiæ.

Id nunquid forte in lege quidem divina est hæc consideratio gravioris, leviorisque tæ, non autem ita et in Regula nostra? sane dicat plus tribuendum humanis, quam conditionibus; plurisque quod per suos Deus, id per se ipsum imperat, æstimandum? Anque et apud sanctum Benedictum propriæ tæ ab invicem sententiæ inveniuntur, alia ibus, 519 alia de gravioribus inscripta *Reg. S. Benedicti*, capp. 24, 25.) Quid est ior culpa, nisi levior inobedientia? Trahitur a prælatis interdum minora mandata, transgressio leviora secundum Regulam peccata; et tamen in Deum nihilominus præfit, quoties abbatis jussio præteritur: et ex ore ipso Dei non æqualia sunt pro et ideo non æquali cuncta vigilantia observanda alia cura exhibenda est ei procul dubio, C perhibet *primum et maximum mandatum XII, 38*): alia his quæ alibi discernens, *Qui inquit, unum de his minimis mandatis XI, 19*). Quid ergo? Audivimus ex Regula et leviores culpas; legimus et in Evangelio minimaque mandata: et mandatorum transgressiones universas dicemus æqualiter maximas? igitur necesse ut concedam quod dicitis, aut et non tribui omne quod ab homine magistratur, quod non sit contra Deum; aut monacho posse inveniri leve seu veniale peccatum: toties Deo (quod fatendum est) inobediens vincitur, quoties ejus, qui pro Deo sibi hominis mandatum, quod quidem justitiæ ignet, prætergreditur; sicut tamen non per prosecutione exigitur, sic nec per culpa contransgressione. Etsi quippe unus est qui; non tamen unius ponderis quæ jubentur, subinde discriminis jussorum est omniam transgressio. Unde pater Benedictus. « Se » inquit, « mensuram culpæ, excommunicantur mensura. » (*Reg. cap. 24.*) frustra proinde (ut videlicet) aut terremini, re conamini de obedientiæ promissione, x regulari professione, quasi non oporteat e, quam constat nec integre posse teneri, crimine præteriri: siquidem Deo, quid minister homo non perperam jusserit, imna constiterit. Frustra, inquam, ex hac oc-

casione malum ita inobedientiæ exaggeratis, ut a tam necessario bono promittendæ obedientiæ terreatis: quia etsi difficile cavetur ubique subrepens [mss. subripiens] vel insidians, ut vos dicitis, inobedientia in tam variis et innumeris, quæ a senioribus indicantur; non semper tamen damnabiliter seu criminaliter quod præcipitur, non impletur. Etsi enim omnis inobedientia inexcusabiliter sit culpabilis, nulla tamen æternaliter damnabilis, nisi quam remedium pœnitentiæ non sanat; nulla est lethaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbiæ non evitat. Magna igitur securitas filiis obedientiæ, et revera pax hominibus bonæ voluntatis: quoniam in omni obedientia sola damnatur impœnitentia, quam nescit qui diligit Deum; sola incriminatur superbia, quam facile cavet qui timet gehennam. Sed exemplis clarius elucescet quod dicimus. Si jubente seniore ut sileam, verbum mihi forte per oblivionem elabatur; reum me fateor inobedientiæ, sed venialiter. Si ex contemptu sciens et deliberans sponte in verba prorupero, et rupero silentii legem: prævaricatorem me constituo, et criminaliter; et si impœnitens persevero usque ad mortem, peccavi, et damnabiliter.

CAPUT XIII.

Refellit monachos, difficultatem, vel etiam impossibilitatem obedientiæ religiosæ nimium exaggerantes.

31. An et hoc durum fortasse videatur? Hæc quippe sunt vestra, si bene recolo, verba, cum difficultatem seu impossibilitatem, ut vobis videtur, tenendæ obedientiæ, vel cavendæ inobedientiæ considerantes, in vitam ita monachicam exclamatis: « Hæccine est illa co securior, quo arctior; eo certior, quo magis ardua veniendi ad Deum via, ut monacho naturaliter bona vix cavere, naturaliter bona vix pro communi infirmitate valenti implere, non minor tamen 513 necessaria sit cautela ad cavenda, vel observanda quæ sibi prælatus suus vel prohibere voluerit, vel jubere? » Et subditis: « Quod cum a multis credatur, licet a paucis, vel etiam a nullis ad integrum observetur; quid aliud operatur talis sententiæ credulitas, quam quod illa ab Apostolo tantum culpata manducandi idolothyta libertas? » (*I Cor. VIII, 7.*) Nil plane aliud, si ita esset, ut dicitis. Bene prorsus non potest conscius esse sibi, qui se non implere confidit quod debere se credit. Creditis itaque (ut verborum vestrorum sensum breviter colligam) quod ad integrum mandata Dei observari vix valeant, abbatis non valeant: cum Veritas ipsa testetur, ne unum quidem iota præteritum iri (*Matth. v. 18*). Cæterum qui ita sentit, videtur mihi (ut pace vestra dixerim) necdum gustasse quam suavis est Dominus: sub jugo legis gemere adhuc, nondum respirare sub gratia; suave Christi jugum nequaquam esse expertus; ideoque certissime adhuc infirmari per carnem, quia spiritus non adjuvat ejus infirmitatem.

32. Quid vero sibi vult illa distinctio, quod Dei quidem vel vix prælatis vero hominis nequaquam

admonet : *Filiæ tibi sunt? noli faciem tuam hilarem ad eas ostendere (Eccli. vii, 26).*

22. Nec austeritatem tamen suadeo tibi, sed gravitatem. Illa infirmiores fugat, hæc reprimat leviores, Illa, si adsit, odibilem; hæc, si desit, contemptibilem reddit: in omnibus tamen modus melior. Ego nec severius velim, nec dissolutius. Quid hac mediocritate gratius, ut nec de severitate sis oneri, nec de familiaritate contemptui? In palatio papam, domi te patremfamilias exhibe. Ament te domestici tui: si non, facito ut timeant. Utilis semper custodia oris, quæ tamen affabilitatis gratiam non excludat. Ergo ubique frenanda lingua præceps, maxime autem in convivio. Ille convenientior habitus, si tu actu quidem severus sis, vultu serenus, verbo serius. Capellani, et qui tecum jugiter divinis intersunt officiis, non sint sine honore. Tuum est tales tibi providere, qui digni sint. Serviatur eis ab omnibus tanquam tibi. Necessaria de manu tua accipiant. His contenti sint quæ tu provideris illis: tu vide ne egeant. Super hoc quem forte ab adventantibus petere deprehendes, judica Giezitam (*IV Reg. v, 20-27*): id de ostiariis, id de cæteris officialibus decernendum. Verum hoc ex abundanti: nam formam istam jam olim a te positam recordamur. Quid tuo dignius apostolatu? quid salubrius ad conscientiam, honestius ad famam, utilius ad exemplum? Optimus canon, qui projicit avaritiam ex calumnia, et non a conscientia tantum.

CAPUT VII.

Epilogus seu summa eorum quæ in pontifice requiruntur.

23. Libet jam et hunc claudere librum: sed in

A calce aliqua velim vel ante dicta quasi epilogando repetere, vel addere prætermissa. Consideres ante omnia sanctam Romanam Ecclesiam, cui Deo auctore præes, Ecclesiarum matrem esse, non dominam: te vero non dominum episcoporum, sed unum ex ipsis; porro fratrem diligentium Deum, et participem timentium eum. De cætero oportere te esse considera formam justitiæ, sanctimoniam speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, doctorem gentium, Christianorum ducem, amicum Sponsi, Sponsæ paranympum, cleri ordinatorem, pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, miserorum spem, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum senum, ultorem scelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Christi, christam Domini: postremo deum Pharaonis. Intellige quæ dico: dabit tibi Dominus intellectum. Ubi malitiæ juncta potentia est, aliquid tibi supra hominem presumendum. Vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ tuæ, qui hominem non veretur, gladium non formidat. Timeat orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irascaris tu, Deum sibi iratum, non hominem putet. Qui te non audierit, auditurum Deum, et contra se paveat. Quod reliquum est, de his quæ supra te sunt, incumbit jam disputatio: quam uno libro, Deo adjuvante, solvere spero, et me pariter absolvere promissione mea.

LIBER QUINTUS.

445 CAPUT PRIMUM.

De his quæ supra nos sunt, id est de Deo rebusque divinis, considerationem instituit, ad quas modo per creaturas erigimur.

1. Libri superiores, etsi de consideratione inscribantur, plurimum tamen habent actionis admistum dum res aliquas non considerandas tantum, sed agendas docent vel monent. A qui in manibus modo est, sola in consideratione versabitur. Quæ enim supra sunt (id quidem instat (62) actu non indigent, sed inspectu. Non est quod in eis actites, quæ uno modo semper sunt, et in æternum; porro aliqua et ab æterno. Et hoc velim solerter advertas, vir sagacissime Eugeni, quia toties peregrinatur consideratio tua, quoties ab illis rebus ad ista deflectitur inferiora et visibilia, sive intuenda ad notitiam, sive

(62) Aliis, ut quidem constat; sed legendum instat, id est, id modo exsequendum restat.

(63) Varia hic lectio, quidam scripti: *appropriare*

appetenda ad usum, sive pro officio disponenda vel actitanda. Si tamen ita versatur in his, ut per hæc illa requirat, haud procul exulat. Sic considerare, repatriare est (63). Sublimior iste præsentium ac dignior usus rerum, cum juxta sapientiam Pauli, *invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur*. Sane hac scala cives non egent, sed exules. Quod vidit ipse hujus sententiæ auctor, qui cum diceret invisibilia per visibilia conspici, signanter posuit, *a creatura mundi (Rom. i, 20)*. Et verè quid opus scalis tenenti jam solium? Creatura cæli illa est, præsto habens per quod potius ista intueatur. Videt Verbum, et in Verbo facta per Verbum. Nec opus habet ex his quæ facta sunt, Factoris notitiam mendicare. Neque enim ut vel ipsa noverit, ad ipsa descendit, quæ ibi illa videt, ubi longe melius sunt quam in se ipsis. Unde nec medium requirit ad ea est, alii repatriare est. Horstius cum paucis utrumque habet. *Repatriare* rectius ad sensum, ut opponatur exsilio, ut infra num. 2, *Repatriasse erit hoc, etc.*

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinatur. Mirum quippe vobis, imo et injustum videtur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: respondebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem æque putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras æstimari, indicavit et de simplici lucem æque corporis approbati (*Matth. vi, 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui malum bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum Væ illud evitare propheticum, *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum (Isa. v, 20)*: cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis clamet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum iudicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (Matth. x, 16)*. Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv, 38*. Patet ergo laudabilem illam et a Domino audatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et cautus sit qui falli non possit.

37. Cæterum sicut oculum simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cognitio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua fit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, tametsi Horstius putat legendum, *quin hoc velit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non æque valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

A fallere penitus non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediat, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innotescit: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum bonum, quadrifariam dividamus oculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculum Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii, 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed sapiens ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientia.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solummodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque hono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tamen, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor (Ose, vii, 11)*. Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli docentur cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*.

40. Et item alius est oculus simpliciter malus, fallens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore dominico astruuntur prudentiores esse filiis lucis in generatione sua. Et alius quem nequam esse definivimus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut sæpe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De talibus scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit (Prov. xviii, 3)*. Nam qui hujusmodi est, incurrit *Væ* propheticum, prolatum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non *lux*, sicut in autem hac vulgatis; ut sit sensus, quod oculus simplex sit *argumentum*, id est origo et causa, *lucis totius corporis, id est operis*.

vere profecto malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia periculosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas securiorem facit, non nequorem. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duobus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutro caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, aut tenebris obvolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficiunt vel lucem dare vel tenebras corpori,

41. Si igitur (et jam ad propositam quæstiunculam revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosus reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquatur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similiter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualem profecto superius definivimus. Neque enim ex toto adhuc tenebræ desunt, ubi ignorantia veritatis lucem obscurat bonæ [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quocumque non erit decepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcam videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide: licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in non mala

[al. mendosse in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, purum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et hæc super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolitis: sed mea non interest ipsarum toties repetere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod crebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

42. Quærentibus item de obedientiæ pondere, seu discrimine inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolando filio (Gen. xxii), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum divinæ indignationis et ultionis merito iucurrissent, si non obedissent, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmiis, non tamen suppliciis si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non mediocris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12.).

43. Et rursus quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contemptorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.
(HORAT. lib. 1, ep. 16, 46.)

D Et in Evangelico: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis?* Matth. v. 46, 47.) Denique et universaliter, *Cum feceritis omnia quæ mandata sunt vobis, dicite quia servi inutilis sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc. xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; libri quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriosi: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parum in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Eapropter in talibus generalis hæc regula teneatur, ut in difficilioribus quidem

Neque enim sedere in eis qui non sederent posset. Quæris quid [al. quam] illam sentiam sessionem? Summam tranquillitatem, placidissimam serenitatem, pacem quæ exsuperat omnem intellectum. Talis est qui sedet in Thronis Dominus sabaoth, judicans omnia cum tranquillitate, placidissimus, serenissimus, pacatissimus. Et tales sibi constituit Thronos, simillimos sibi. Putemus Cherubin ex ipso sapientiæ fonte, ore Altissimi haurientes, et refundentes fluentia scientiæ universis civibus suis. Et vide ne is sit, quem propheta loquebatur, fluminis impetus lætificans civitatem Dei (*Psal. XLV, 5*). Putemus Seraphin, spiritus totos divino igne succensos, succendere universa, ut singuli cives singulæ sint lucernæ ardentes et lucentes; ardentes charitate, lucentes cognitione.

9. O Eugeni, quam bonum est nos hic esse! quam fore melius, si quando tamen toti sequamur quo ex parte præcessimus! Præcedimus animo, et ne ipso quidem toto, sed parte modica nimis. Affectus ja-cent mole corporea prægravati et luto hærentibus desideriis, sola interim arida et tenuis consideratio prævolat. Et tamen ex tantillo quod jam datur, libet exclamare: *Domine dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ (Psal. XXV, 8)*. Quid si totam se colligat anima, et reductis affectibus, e cunctis locis, quibus captivi tenentur, timendo quæ non oportet, amando quæ non decet, dolendo vane, gaudento vanius, cum his ineat tota libertate volatum, pulset, impetu spiritus, et in pinguedine gratiæ illabatur? Nonne cum cœperit circuire lucidas mansiones, et sinum illum etiam Abrahæ curiosius perscrutari, et sub altari, quodcumque illud est (67), martyrum revisere animas, in prima stola secundam patientissime expectantes, multo magis tunc instabit loquens cum propheta: *Unam petii a Domino: hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluntatem Domini ac visitem templum ejus? (Psal. XXVI, 4)*. Quidni ibi videatur cor Dei? quidni ibi probetur quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta? Bona in se, placens in effectibus, beneplacens fruentibus, perfecta perfectis, et nihil ultra quærentibus. Patent viscera misericordiæ, patent cogitationes pacis, divitiæ salutis 449, mysteria bonæ voluntatis; benignitatis arcana, quæ clausa mortalibus, etiam ipsis electis suspecta sunt. Id quidem salubriter, ne desinant timere, dum necdum digne amare idonei inveniuntur.

10. Cernere est in his qui Seraphin appellantur, quomodo amet qui unde amet non habet, sed est et qui nihil horum quæ fecerit odit: quos salvandos fecit, quomodo foveat, quomodo provehat, quomodo amplectetur, quomodo delicta electæ juventutis (68), et paleas ignorantiarum ejus ignis ille

(67) Ex his verbis patet, Bernardum sermone 2 in festo Omnium Sanctorum non ita sensisse de altari illo, quasi intellectu aut fide id sibi constaret: sed tantum opinative cententiam suam dixisse

A consansens, ipsam purgatissimam et suo amore dignissimam reddat, Cernere est in Cherubin, qui plenitudo scientiæ dicuntur, Deum scientiarum dominum esse, qui solus solam nesciat ignorantiam, qui totus sit lux, at tenebræ in eo non sint ullæ; totus sit oculus, et qui minime aliquando fallitur, quia minime clauditur; qui extra se non quærat lumen, cui admoveatur ut videat, ipse qui videt, ipse unde videt. Cernere est in Thronis, quam non suspectus omni innocentiae judex sedeat in his, qui circumvenire nolit, circumveniri non possit, quippe sic amans, et sic videns. Nec vacat sessio: tranquillitatis insigne est. De vultu tali iudicium meum prodeat opto, cui insit amor, error absit, et perturbatio. Cernere est in Dominationibus, quantæ sit Dominus majestatis, cujus nutu imperium constat, et imperio universitas atque æternitas termini sunt. Cernere est in Principatibus principium ex quo omnia; et quomodo a cardine ostium, sic ab ipso regi universitatem. Cernere est in Potestatibus, quam potestative idem princeps quos regit, protegit, contrarias potestates arcens et propulsans. Cernere est in Virtutibus unam ubique æqualiter præsto esse virtutem, per quam omnia, vivificam, efficacem, invisibilem, immobilemque, omnia tamen moventem utiliter, tenentem fortiter: quæ cum in minus usitata effecta apud mortales eruperit, miracula sive prodigia vocant. Cernere postremo et mirari est in Angelis et Archangelis veritatem atque experientiam vocis illius, *Quoniam ipsi cura est de nobis (I Petr. 5, 7)*; qui talium nos et tantorum non desinit jucundare visitationibus, instruere revelationibus, suggestionibus commouere, sedulitate solatiari.

CAPUT V.

Gratias ac dotes Angelorum a Deo in ipsos derivari.

11. Hæc omnia contulit illis spiritibus ipse qui condidit illos, unus atque idem summus Spiritus, dividens singulis prout voluit. Hæc operatur in illis, hæc dedit operari et illis, sed aliter. Ardent Seraphin, sed igne Dei, vel potius igne Deo. Quod præcipuum est in eis, amant, sed non quantum Deus, nec quomodo. Lucent Cherubin, et scientia eminent, sed participio veritatis; ac per hoc non ut Veritas, nec quantum. Sedent Throni, sed insidentis beneficio. Judicant et ipsi cum tranquillitate, sed non ad mensuram modumve pacis pacantis, pacis quæ exsuperat omnem sensum. Dominantur Dominationes, sed sub Domino dominantur, serviunt pariter. Quid hoc ad summum, sempiternum, singulareque dominium? Præsunt Principatus et regunt: sed reguntur et ipsi, ita ut regere jam non norint, si regi desierint Præcellit in Potestatibus fortitudo: sed qui debent quod fortes sunt, et aliter est fortis, et plus; nec tam fortis quam ipsa fortitudo est. Virtutes,

Hæc fusius in præfatione ad tomum III.

(68) In quibusdam, *neglectæ juventutis*, sed mendose; hic enim agitur de electis.

oris ubique promissio : sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimento salutis, et sine damno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut enim non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari conjugii contenti sunt, non ideo tamen credunt se recessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de cælibe ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter conversentur) : sic quoque qui secundum Regulam vivere statuunt, etsi non ad uoguem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustru ritu vel mutant, vel prætermittunt ; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistant. Denique Regula ipsa tradit octavum humilitatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (*Reg. S. Benedicti*, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant) tenere curant : de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat solemnisque professio, in qua non fit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in cœnobiis bene ordinatis professio, tantum si sana fuerit et intentio. Cæterum qui inquietus est, et ita credere non potest ; sed magis credens et cedens stimulantis conscientie exit, et quærit ubi solvat quod suo in loco *al.* solvat vota sua quæ], suo utique iudicio voverat quidem, sed non solverat : sicut non laudo quod egreditur, ita ut regrediatur non consulo, si tamen ad remotum ignotumque monasterium migraverit. Cur ita ? Tum propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non iudicat in eo quod probat (*Rom. xiv, 22*) : tum ex nostri auctoritate magistri, qui talem et suscipi jubet, et retineri ; inventum quoque bonum et utilem suasionem, professione ligari. Denique suadeatur. » inquit, « ut stet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108) ; generalem super hujusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens : *Ubiq̄ enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duas sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas facerent ejusmodi susceptiones, variæ probant ejus epistolæ, nempe 3, 32, 33, 65 cum tribus sqq. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolas 94 et 371, et maxime Casianum, *Collat. 14*, cap. 5 et sqq.

(110) Quæstionem hanc Bernardi ævo fuisse ventilatam patet tum ex Abælardo, qui quemdam

Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino : ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acieverint absque mutuo duntaxat assensu. Quod toties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptio plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietiorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit ; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit : prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas ? Quamquam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialius, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalo, tutius tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses : si sane hinc eandem tuam ipsius conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (*Rom. xiv, 3*), usurpemus et nos in nostræ hujus disputatiunculæ conclusionem, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat votum ; non deserentem non spernat : et qui secunda conscientia fratrum scandalum timens, fratres non deserit ; deserentem non iudicat. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præiudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie susceperat, impieque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitur indulsisse communionem apostatæ perduranti (*Lib. 1, epist. 33* ; *lib. ix, epist. 25, 31*), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quodammodo subiciat continentie ; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec cælibis quidem vite propositum copulæ posse præscribere conjugali, quominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occur-

Burgundiæ magistrum arguit, pag. 1067, quod *monachos atque moniales pos tpublicum etiam sue professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere* assereret : tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definit canon 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui uxores duxissent, in monasterium revocari jubet in *lib. 1, epistola 40* : eosdem vero excommunicat concilium Chalcedonense, can. 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt: recene? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrium Patrum cautus profecto sum omnino non aliud aestimare, quam quod beato Apostolo teste queritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (*I Cor. iv, 2*). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu; sicut et in cæteris, ita et in his ambos extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod senserat.

53. Quod denique queritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumnam in suo, an in monastico interim habitu habitaverint cum monachis: ego nescio, nisi quod credibilius videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri; sed tantum quæsisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem poenitentiae.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera poenitentiae instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogativam, ut secundum baptismam nuncupetur (111). Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vitæ spiritualis, qua præeminens **521** universis vitæ humanæ generibus hujuscemodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Eî quasi denique secundo baptizamur, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursum Christum induimus, complautati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis æternæ: ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui *post diutinam in domo et habitu religionis conversationem*, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat.

(111) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 411, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic*, inquit, *obsecro, legisti aliquando vitæ monasticæ propositum secundum esse Baptisma? Sed quia hoc inveniri in dictis Patrum perspicuum est, negare licitum jam non est*, etc. Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 25, ubi Paulam de Blæsillæ obitu consolatur. *Revera inquit, si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertat!) delicias hujus vitæ cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat. Nunc vero cum propitio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogitarit*, etc. Idem ad Demetriadem. *Nunc*, inquit, *quia sæculum, reliquisti, et secundo post Baptismum gradu inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diabole, et sæculo tuo, et pompæ tuæ, et operibus tuis, serva fœdus quod pepigisti*. Quibus adde Odonis abbat s Cluniacensis Collationum lib. II, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tomo IX. Ratio ergo, cur vitæ religiosæ professio, quasi qui-

rum actualium delictorum, in lumen virtutum evadimus, reaptales nobis illud Apostoli: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom. xii, 12*).

CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoc est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero necdum videlicet substituto. Ad quod respondeo: Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solum senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promittit, « a Deo se sciat damnandum quem irridet (*Reg. S. Benedicti, cap. 58*). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes, » ait, « in monasterio usque ad mortem (*Ibid. in Prologo*). » Salvis igitur exceptionibus, quas superior disputatio perstrinxit, de cætero nulla liceat occasione monacho locum, cui professus est, citra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis: Quid si non potest nisi cum raucore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit animo nunc illud de Evangelio, quod de conjugii lege docti discipuli Domino responderunt: *Si ita est inquit, non expedit nubere* (*Matth. xix, 10*). Magnæ revera angustiae. Si tenuerit exosam, nihil onero-

dam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vitæ veteri, et renascamur novæ (vide *Rom. vi, Coloss. iii, Ephes. ii* et alibi, unde non idem homo e Baptismo emergit, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam nua alteri, vel alterius mihi. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosus mundo, ejusque operibus, ac sibi insuper ipsi voluntatique suæ: et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si plane mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quod antea fuerunt, et novi quidam homines esse incipiant, novis studiis, novæ vitæ, aliisque omnino delectationibus et cogitationibus dediti; nil mirum si culpa et poenæ, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundum hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus, de Bono status relig. libro 1, cap. 13. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro 1, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione ceu novis hominibus nova induuntur nomina: Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fulliensibus et Capuccinis.

nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant, injuncta ab his duntaxat quibus proprie dicitur: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Licet namque ipsa per se injuncti operis qualitas innoxia sit; adjunctæ tamen auctoritatis pondus obnoxium mandato, mandatumque peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.

18. Hæc ergo generalis regula sit universorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut divina institutione, aut propria cujusque professione fixa non sunt: ut non jussa quidem, licite utrumlibet vel admittantur, vel omittantur: jussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Ubique enim et culpabilis neglectus, et contemptus damnabilis est. Differunt autem, quod neglectus quidem [fort. quidam] languor inertiae est, contemptus vero superbiae tumor. Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, et communiter damnabilis est: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilior in mobilibus mandatis. Siquidem adulterium quocumque modo, quocumque perpetres animo, turpe flagitium est ac criminale peccatum: cum tamen leve verbum, in tempore vel loco silentii forte per oblivionem subreptum, risusve per impetum magis excussus, in quam præsumptus contra præceptum (quod utique animi negligentis, aut dissoluti spiritus indicium est), eo facillime veniam promereatur, quo vix vel peccatum reputatur. Quid, quod scienter et ex deliberatione in verba otiosa, silentio licet non indicto, linguæ laxatur? Nunquid hoc tamen neget quispiam usurpari contra regulam Veritatis? unde nimirum et ratio exigenda est in futuro judicio. Judice ipso terrifico admodum comminante quia de omni verbo otioso reddent homines rationem in die judicii (Matth. xii, 36). Heu nobis! quænam poterit reddi de otio? Alioquin otium non est, si non omnino ratione vacuum est. Et tamen quis nesciat unum detractionis verbum, quantum etiam innumeris talibus, id est otiosis, præponderet ad delictum meritumque damnationis? Quid ita? Videlicet quia discretio est in mandatis, consequenter et in culpis: ut (sicut dixeram) majorum gravior, leviorque minorum censeatur transgressio mandatorum.

CAPUT IX.

Prælato tanquam Deo obediendum esse.

19. Sed mandantium non ita. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum (102), ubi tamen Deo contraria non **508** præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam: quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). Aut enim hoc respondendum cum apostolis, aut cum Phariseis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei*

propter traditiones vestras? (Matth. xv, 3.) Si autem dolet se contemni magister homo præ illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa, quam et vos posuistis, Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, propitius ei poterit esse Deus; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. ii, 25.) Ego igitur si me hoc angit articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potius libenter eligo non offendere, et quidem tutius justiusque. Habeo nempe ex præsentis prophetæ capitulo de hominis læsione meam consolationem, Dei scilicet propitiationem. Cæterum Deo offenso, quis orabit pro me? si ad hominem confugero, id quidem Scriptura non consulit; quinimo: *Maledictus*, ait, *qui spem ponit in homine* (Jerem. xvii, 5), Merito proinde. Si autem in Deum peccaverit, etiamsi subintelligatur Propter hominem, quis, inquit, *orabit, pro eo?* Neuter equidem. Nam et a quo offenditur, et ob quem offenditur, æque utriusque oratio exsecranda decernitur apud ipsum qui offenditur, hoc est apud Deum. Talis ergo requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum. Porro culpam, si qua est, quod homo offenditur cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut penitus annullat causa melior. Quapropter, cum dicitur: *Si peccaverit vir in virum*, subaudiendum est, propter Deum: quod nullatenus læsio cujuscunque proximi, nedum prælati, excusetur a culpa, si solus defuerit in causa Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait: *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis* (I Cor. viii, 12). Nam de præpositis certum tenemus ipsius Veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos; *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Sed et de quolibet fratre: *Nolite*, ait, *contemnere unum ex his pusillis; et: Qui scandalizaverit unum ex his pusillis* (Matth. xviii, 10, 6), quod sequitur, avertat Deus a nobis.

20. Sed non omnium scandala æqua sunt lance pensenda. Aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, aliter Phariseorum, de quibus apostolis timentibus et intimantibus quod scandalizati essent in sermone veritatis responsum est: *Sinite illos; cæci sunt, et duces cæcorum* (Matth. xv, 14.). Illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt; isti, quia oderunt. Unde et pusillos illos arbitror appellari, quod voluntatis quidem bonæ, sed non magnæ scientiæ existentes, zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Talium scandala curam, non iram provocare solent spiritualium duntaxat virorum, Paulo ita docente, *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (Galat. vi, 1). Indignum siquidem est valde, humanam eos mereri indignationem, qui divinam tam facile consequuntur miserationem. Nam hi quoque qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores, sed

(102) Vide et confer. nn, 21, 22 et 29, atque sermonem 42 in Cantica n. 2.

ratis. Et fortassis hoc sensit ille, qui se indignum professus est solvere corrigiam calceamenti hujus [al. ejus] (Marc. 1, 7).

CAPUT X.

Parabola, quæ est apud Matthæum de tribus satis, Christi personæ accommodatur.

22. Sed et illa tria sata de Evangelio (Matth. XIII, 33), mista et fermentata in panem unum, si quis ad hæc tria dixerit pertinere, non incongrue id mihi facere videbitur. Quam bene ea mulier fermentavit, ut nec divisione quidem facta carnis et animæ, a carne vel anima Verbum divideretur! Mansit et in separatione inseparabilis unitas. Nec enim quæ ex parte contigit separatio, potuit unitati præscribere, permanenti in totis tribus. Sive conjunctis, sive disjunctis duobus, nihilominus perseveravit in tribus unitas personalis. Æque unus Christus unaque persona. Verbum, anima, et caro, etiam mortuo homine perduravit. In utero Virginis ut sentio ego, commistio hæc et fermentatio facta est: et ipsa mulier quæ miscuit, et fermentavit. Nam fermentum non immerito fortasse dixerim fidem Mariæ. Plane beata, quæ credidit, quoniam perfecta sunt in ea, quæ dicta sunt ei a Domino (Luc. 1, 45). Perfecta autem non essent, si quominus juxta verbum Domini esset fermentum totum, et perpetuo fermentatum, servans nobis tam in morte, quam in vita pariter unum atque integrum mediatorem Dei et hominum cum sua deitate, hominem Christum Jesum.

23. Advertere est in hoc admirabili sacramento juxta numerum satorum, miræ et decentissimæ distinctionis gradus, novum, antiquum, æternum. Novum, animam, quæ de nihilo tunc creata creditur, cum infusa: antiquum, carnem, quæ a primo usque hominum, id est ex Adam, traducta cognoscitur: æternum, verbum, quod ab æterno Patre coæternum illi genitum indubitata veritate asseritur. Et in bis triplex, si diligenter advertas, divinæ potentiæ genus, quod factum sit de nihilo aliquid, de vetusto novum, æternum beatumque de damnato et mortuo. Quid hoc ad nostram salutem? Multum per omnem modum. Primum quidem, quod peccato redacti in nihilum, per hoc quodammodo iterato creati sumus, ut simus initium aliquid creaturæ ejus. Deinde quod ex vetusta servitute in libertatem filiorum Dei translati, in novitate spiritus ambulantes. Postremo, quod de potestate tenebrarum vocati ad regnum claritatis æternæ, in quo jam et consedere nos fecit in Christo. Alieni sint a nobis (76), qui Christi a nobis carnem alienare conantur, novam creatam in Virgine, et non de Virgine sumptam, impie asserentes. Pulchre propheticus spiritus longe ante occurrit huic sententiæ, imo blasphemie impiorum: *Egredietur, inquit, virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet (Isai XI, 1)*. Dixisse poterat, Et flos de virga; sed ~~455~~ maluit,

de radice: ut inde virgam, inde florem duxisse originem demonstraret. Inde igitur sumpta caro, unde orta Virgo: nec nova in Virgine, quæ prodiit ex radice.

CAPUT XI.

Continuatio considerationis de Deo.

24. Forte substomacharis, si adhuc pergimus quærere, quid est Deus? tum quia toties jam quæsitum est tum quia diffidis inventum iri. Dico tibi, Pater Eugeni solus est Deus, qui frustra nunquam quæri potest, nec cum inveniri non potest. Doceat te de hoc experimentum tuum; aut si non experto credito, non mihi sed sancto qui ait: *Bonus est Domine, sperantibus in te animæ quærenti te (Thren. III, 25)*. Quid ergo est Deus? Quod ad universum spectat, finis? quod ad electionem, salus: quod ad se, ipse novit. Quid est Deus? Voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, summa beatitudo creans mentes ad se participandum, vivificans ad sentiendum, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiendum justificans ad promerendum, accendens ad zelum, fecundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.

CAPUT XII.

Deum et bonorum operum pium remuneratorem, et scelerum æquissimum vindicem esse.

25. Quid est Deus? Non minus pœna perversorum quam humilium gloria. Est enim rationabilis quædam æquitatis directio inconvertibilis atque indeclinabilis, quippe attingens ubique: cui illisa omnis pravitas conturbetur necesse est. Quidni in hanc omne tumidum, vel distortum impingat, et conquassetur? Væ universo, quod obvium forte offenderit cedere nescia rectitudo: nam et fortitudo est. Quid iniquis voluntatibus tam contrarium et adversum, quam semper conari, impingere semper, et frustra [al. frustrari]? Væ oppositis voluntatibus, solam suæ profecto aversionis referentibus pœnam. Quid tam pœnale, quam semper velle quod nunquam erit? Quid tam damnatum, quam voluntas addicta huic necessitati volendi nolendique, ut ad utrumlibet jam, sicut non nisi perverse, ita non nisi misere moveatur? In æternum non obtinebit quod vult; et quod non vult, in æternum nihilominus sustinebit. Digne omnino ut quid ad nihil afficitur unquam quod deceat, ad nil unquam quod libeat, evadat. Quis hoc facit? Rectus Dominus Deus noster qui et cum perverso pervertitur. Nunquam recto pravoque conveniet. Hæc enim sibi invicem adversantur, etsi non invicem lædant. Læsio alterius est: absit ut Dei *Durum tibi est*, inquit, *contra stimulum calcitrare (Act. IX, 5)*; hoc est, non stimulo durum, sed

(76) Horstius addit *Novatiani*, quod marginis lemma est.

calcitranti. Et est turpium poena Deus: lux est enim. Et quid tam invisum obscenis flagitiosisque mentibus? Profecto omnis qui male agit, odit lucem (*Joan.* III, 20). Sed dico: nunquid non poterunt declinare? Minime omnino. Lucet ubique, etsi non omnibus. Denique in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehendunt (*Id.* I, 5). Videt tenebras Lux, cui hoc est videre, quod lucere: sed non vicissim a tenebris ipsa videtur, quia tenebræ eam non comprehendunt (77). Et videntur ergo, ut confundantur: et non vident, ne consolentur. Nec modo a luce: et in luce videntur. A quo, vel quibus? Ab omni vidente, ut pro multitudine intuentium sit confusio multa. At nullus de tanta numerositate spectantium molestior oculus suo cujusque. Non est aspectus, sive in cœlo, sive in terra, quem tenebrosa conscientia suffugere magis velit, minus possit. Non latant tenebræ vel se ipsas. **456** Se vident quæ aliud non vident. Opera tenebrarum sequuntur illas, nec est quo se abscondant ab illis, ne in tenebris quidem. Hic est vermis qui non moritur, memoria prætoriorum. Semel injectus, vel potius innatus per peccatum, hæsit firmiter, nequaquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, eaque pastus, esca utique inconsumptibili, perpetuat vitam. Horreo vermem mordacem, et mortem vivacem. Horreo incidere in manus mortis viventis, et vitæ morientis.

29. Hæc secunda mors, quæ nunquam peroccidit, sed semper occidit. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt *montibus, Cadite super nos; et collibus, Operite nos* (*Luc.* XXIII, 30), qui nisi mortem mortis beneficio aut finire, aut evadere volunt? Denique *invocabunt mortem*, ait *ei non veniet* (*Apoc.* IX, 6). Intuere id clarius. Constat immortalem animam esse, nec aliquando absque sua memoria vivere, ne non animam aliquando esse contingat. Itaque durante anima, durat et memoria. Sed qualis? Fæda flagitiis, horrida facinoribus, vanitate tumida, contemptu hispida et neglecta. Quæ priora, transierunt, et non transierunt. Transierunt a manu, sed non a mente. Quod factum est, factum non esse non potest. Proinde etsi facere in tempore fuit, sed fecisse in sempiternum manet. Non transit cum tempore, quod tempora transit. In æternum ergo necesse est crucietur, quod perperam te egisse in æternum memineras. Experiri erit hoc veritatem vocis illius: *Arguam te et statuam contra faciem tuam* (*Psal.* XLIX, 21). Dominus locutus est cui omne adversum et sibi adversari necesse est, ut sit sera querela: *O custos hominum quare posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihi met ipsi gravis?* (*Job.* VII, 29.) Ita est o Eugeni. Non potest Deo esse contrarium quid, et sibi met cohærere, sed qui arguetur a Deo arguetur et a se ipso. Non est sane jam tunc quod aut veritatem dissimulet ratio, aut rationis iatuitum anima declinet, membris avulsa corporeis, et in sese collecta. Quo enim id valeat, sopitis conclusisque in

A morte sensibus, per quos utique curiosius exire, et a se ire solebat in eam, quæ præterit, mundi istius figuram? Vides turpibus nihil deesse ad confusionem, cum producentur spectaculum fieri Deo, Angelis, hominibus, sibi ipsis? O quam male mali omnes locati sunt, utique oppositi torrenti huic directæ æquitatis, et huic lumini propalatae veritatis expositi [*al.* oppositi]. Nonne hoc est perpetuo tundi perpetuoque confundi? *Duplici contritione*, ait ille, *contere eos, Domine Deus noster* (*Jerem.* XVII, 18).

CAPUT XIII.

De longitudine, latitudine, profunditate, et sublimitate Dei profunde et eleganter discurret.

27. Quid est Deus? Longitudo latitudo, sublimitas, et profundum. Quid, inquis? tenemus te quaternitatis, quam abominatus es, professorem. Minime. Abominatus sum et abominor. Visus sum protulisse plura, sed unum est. Unus Deus signatus est pro captu nostro, non pro suo statu. Divisus est hic, non ille. Voces diversæ, semitæ multæ: sed unum par eas significatur, unus quæritur. Non divisiones substantiæ in quaternario isto expressæ sunt; non dimensiones, quales in corporibus intuemur; non distinctio personalis, qualem in Trinitate adoramus; non numerus proprietatum, qualem personis ipsis inesse fatemur, etsi non aliud a personis. Alioquin hoc singulum horum in Deo, quod quatuor simul; hoc quatuor ipsa, quod singulum est. Nobis autem, quia non possumus cum Deo simplicitate contendere, dum contendimus apprehendere unum, occurrit veluti quadruplicatum. Facit hoc speculum et ænigma, per quod solum interim videri datur. Cum autem videbimus faciem ad faciem, videbimus sicuti est. Nec enim jam tunc fragilis acies mentis nostræ, quantumlibet vehementer inteadens, aliquatenus resiliet, dissilietve **457** in suam pluralitatem. Colliget sese magis, adunabit, conformabitque unitati illius, vel potius unitati illi, ut una uni facies respondeat faciei. Nempe similes ei erimus, quia videbimus cum sicuti est (*I Joan.* III, 2). Beata visio! ad quam merito suspirabat, qui ait: *Exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine requiram* (*Psal.* XXVI, 8). Et quia adhuc iu quærendo res et, interim ascendamus quadrigam istam, utpote infirmi et imbecilles, indigentes tali vehiculo, si forte vel sic apprehendemus, in quo apprehensi sumus, id est, hujus ipsius vehiculi rationem. Nam hoc monitum habemus ab ipso auriga et primo currus hujus exhibitore, ut studeamus *comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profundum* (*Ephes.* III, 18). *Comprehendere* dixit, non Cognoscere; ut non curiositate contenti scientiæ, tota cura fructui inhiemus. Non in cognitione est fructus, sed in comprehensione. Alioquin *scienti bonum, et non facienti* ut ait quidam, *peccatum est*

at (Jacobi iv, 17) : ipse Paulus alio loco, *Sic currite*, inquit, *ut comprehendatis* (I Cor. ix 24). Quid ait comprehendere, inferius declarabo.

29. Quid igitur est Deus? Longitudo, inquam. Quid ipsa? Æternitas. Hæc tam longa, ut non habeat terminum, non magis loci, quam temporis. Est et latitudo. Est ipsa quid? Charitas. Quibus et ista terminis angustetur in Deo, qui nihil odit eorum quæ fecerit? Denique solem suum oriri facit super bonos et malos, pluit super justos et injustos (Matth. x, 45). Ergo et inimicos concludit sinus ille. Nec hoc quoque contentus, evadit in infinitum. Omnem non modo affectionem, sed et cognitionem excedit, adjiciente Apostolo et dicente : *Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi* (Ephes. iii, 19). Quid plus dicam? Æterna est. Nisi quod hoc plus forsitan est, quia æternitas est. Vides tantam esse latitudinem, quantam et longitudinem, Utinam sive videas non tantam esse, sed ipsam : id esse unam quod alteram; non minus unam quam duas, nec plus duas quam unam. Deus æternitas, Deus charitas est : longitudo sine protensione, latitudo sine distensione. In utroque pariter locales quidem excedit temporalesque angustias, sed libertate naturæ, usn enormitate substantiæ. Tali modo immensus est qui omnia fecit in mensura; et quamvis immensus, hic tamen modus et ipsius immensitatis.

29. Quid item Deus? Sublimitas et profundum. In altero supra omnia, in altero infra omnia. Liqueat in deitate nusquam claudicare æqualitatem, stare eam undique firmiter, constare immobiliter sibi. Sublime, potentiam; profundum, sapientiam ejus [al. esse] considera. Ex æquo et ista respondent sibi, dum et sublimitas inattingibilis, et profunditas æque inscrutabilis cognoscatur, Paulo admirante et exclamante : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ illius!* (Rom. xi, 33.) Libet et nos exclamare cum Paulo, horum utcumque intuentes in Deo, et cum Deo simplicissimam unitatem : *O sapientia potens, attingens ubique fortiter! o potentia sapiens, disponens omnia suaviter!* Sap. viii, 1) Res una, effectus multiplex, operationesque diversæ. Et illa una res est longitudo propter æternitatem, latitudo propter charitatem, sublimitas propter majestatem, profunditas propter sapientiam.

CAPUT XIV.

Modum, quo prædicta secundum Apostolum comprehendere possimus, ostendit.

30. Novimus hæc. Num ideo et arbitramur nos comprehendisse? Non ea disputatio comprehendit, sed sanctitas : si quo modo tamen comprehendere potest quod incomprehensibile est. At nisi posset, non dixisset Apostolus : *Ut comprehendamus cum omnibus sanctis* (Ephes. iii, 18). Sancti igitur comprehendunt. Quæris quomodo? Si sanctus es, comprehendisti, et nosti : si non; esto, et tuo experimento scies. Sanctum facit affectio sancta, et

A ipsa gemina : timor Domini sanctus, et sanctus amor. His perfecte affecta anima, veluti quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplexatur, stringit, tenet, et ait : *Tenui eum, nec dimittam* (Cantic. iii, 4). Et timor quidem sublimi et profundo, amor lato et longo respondet. Quid tam timendum quam potestas, cui non potes resistere; quam sapientia, cui abscondi non potes? Poterat minus timeri Deus, alterutro carens. Nunc autem perfecte oportet timeas illum, cui nec oculus deest omnia videns, nec manus potens omnia. Quid item tam amabile, quam amor ipse, quo amas, et quo amaris? Amabiliorem tamen juncta æternitas facit : quæ dum non excidit, foras mittit suspicionem. Ama igitur perseveranter et longaminitate, et habes longitudinem : dilata amorem tuum usque ad inimicos, et latitudinem tenes. Esto etiam in omni sollicitudine timoratus, et sublime profundamque apprehendisti,

31. Aut si mavis quatuor æque tuis, divinis quatuor respondere; facis hoc, si stupes, si paves, si ferves, si sustines. Stupenda plane sublimitas majestatis pavenda abyssus judiciorum. Fervorem exigit charitas, æternitas perseverantiam sustinendi. Quis stupet, nisi qui contemplatur gloriam Dei? Quis pavet, nisi qui scrutatur profundum sapientiæ? Quis fervet, nisi qui meditatur charitatem Dei? Quis sustinet et perseverat in amore nisi qui simulatur æternitatem charitatis? Nempe æternitatis quamdam imaginem perseverantia præfert. Denique sola est cui æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit, dicente Domino : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22).

32. Et nunc adverte in quatuor istis contemplationis species quatuor. Prima et maxima contemplatio est admiratio majestatis. Hæc requirit cor purgatum, ut a vitiis liberum, atque exoneratum peccatis, facile ad superna levet : interdum quoque vel per aliquas morulas stupore et ecstasi suspensum teneat admirantem. Secunda autem necessaria est huic; est enim intuens judicia Dei. Quo sane pavido aspectu, dum vehementius concutit intuentem, fugat vitia, fundat virtutes, initiat ad sapientiam, humilitatem servat. Virtutum siquidem bonum quoddam ac stabile fundamentum, humilitas. Nempe si nutet illa, virtutum aggregatio non nisi ruina est. Tertia contemplatio occupatur, vel potius otatur circa memoriam beneficiorum; et ne dimittat ingratum, sollicitat memorantem ad amorem benefactoris. De talibus dicit propheta loquens ad Dominum : *Memoriam abundantiae suavitatis suæ eructabunt* (Psal. cxliv, 7). Quarta quæ retro sunt obliviscens, in sola requiescit expectatione promissorum : quæ cum sit meditatio æternitatis (siquidem quæ promittuntur, æterna sunt), longanimitatem alit, et perseverantiæ dat vigorem. Puto jam facile est quatuor nostra hæc, quatuor illis Apostoli assignare, dum longitudinem comprehendit meditatio promiss-

sorum; latitudinem recordatio beneficiorum, sublimitatem contemplatio majestatis, profundum inspectio judiciorum. Quærendus adhuc fuerat, qui nec satis adhuc inventus est, nec quæri nimis potest: at orando forte quam disputando dignius quæritur, et invenitur facilius. Proinde is sit finis libri, sed non finis quærendi.

459-460 ADMONITIO

IN SEQUENTEM EPISTOLAM SEU OPUSCULUM II.

1. *Libros de Consideratione, ad summum Pontificem directos, opportune subsequitur tractatus De componendis Moribus Episcoporum, quæ prima est ex quinque Bernardi epistolis ad Henricum archiepiscopum Senonensem, ordine quadragesima secunda. Is cognomento Aper, testante Hugone Autissiodorensi chronographo, aliis (si vulgati non fallunt indices) Gilbertus, ex canonico electus est post Daimbertum pontifex Senonensis anno 1122. Hac in dignitate cum remissius ageret, ad diligentiore muneri sui curam animatus est, agente potissimum Gaufrido Carnotensi episcopo cum Burchardo Meldensi, confirmante in primis sancto Bernardo: quem et patronum habuit adversus Ludovici VII infestationes, ut lectatum facit epistola quadragesima nona, ad Honorium papam.*

2. *Has autem procellas tum Henrico, tum Stephano Parisiensi episcopo excitavit eorum secessus ab aula, et vitæ melioris institutio. Adeo ut qui « ante », sicut in prædicta legitur epistola, in habitu actusque sæculari honorati fuerant sublimes, judicati fideles, habiti familiares; » postea « inimici facti sint digne suo sacerdotio conversantes, et per omnia honorificantes ministerium suum. Hinc domini Senonensis constantiam labefactare conatus est » Ludovicus rex: quod amplius illustratur in Notis ad epistolas vigesimam secundam et quadragesimam quintam.*

3. *Non tamen ita mores suos composuit Henricus, ut non in ecclesiasticam censuram incurreret ob iniquam vexationem cujusdam archidiaconi Ecclesiæ suæ, quem « non modo judicio non convictum, sed nec verbo conventum » dignitate privavit, teste Bernardo in epistola centesima octogesima secunda, ad eundem Henricum. Hunc suspensum fuisse tradit Hugo chronographus Autissiodorensis ad annum 1136: idque attestantur Acta Episcoporum Autissiodorensium capite quinquagesimo quinto, ubi de Hugone episcopo, « qui cum in Senonensi ecclesia, propter suspensionem domini Henrici metropolitani, locum consecrationis non haberet; apud Ferrarias a domino Gaufrido Carnotensi episcopo circa festum beati Vincentii consecratus est. » Hanc autem suspensionem Henrico ex iniqua depositione archidiaconi sui accidisse proximum vero est. Sed tandem hac censura solutus antistes, anno 1140, apud Senonas synodum habuit, in qua Petri Abælardi errores damnati fuerunt. Exstant ea de re communes Patrum synodice litteræ ad Innocentium papam, inter Bernardinas epistola centesima nonagesima prima; quibus litteris significant, se paucis totum negotium exposuisse, « pro eo maxime, quia idipsum diffusius ac plenius contineretur in litteris domini Senonensis: » quæ litteræ non aliæ videntur, quam Bernardi epistola centesima nonagesima, ad Innocentium, quæ inter hosce tractatus relata est. Porro Henricus vivere desiit anno 1156 et quidem quarto Idus Junii: cui successit Hugo præcentor.*

4. *Cæterum hanc epistolam statim ab Henrici conversione scriptam fuisse probant in primis hæc ejus verba n. 2: « Nuper autem nobis a vestris partibus flare cepit aura secundior. Rumoribus siquidem recentioribus nuntiata sunt de vobis solito lætiora, et non ex incerto jamæ, sed ore veridico venerabilis Meldensis episcopi: » quod scilicet vitam in melius instituisset Henricus Gaufridi Carnotensis episcopi consiliis, ut mox declarat Bernardus. Atqui hanc Henrici mutationem Honorii secundi pontificatu, ac proinde ante annum 1130 contigisse constat, tum ex Bernardi epistola quadragesima nona, ad eundem Honorium, cui ipsum Henricum commendat; tum ex ipsa infestationum causa, quæ non alia fuit, quam Henrici discessio ab aula et aulico vivendi genere, atque adeo vitæ rectioris institutio, ut patet ex præmissis.*

5. *Itaque sub annum 1126 scripta fuit hæc epistola: quo tempore Meldensi præsidebat Ecclesiæ Burchardus, cujus relatu « solito lætiora » de Henrici conversatione nuntia Bernardus ait se accepisse. Meldensi, inquam, Ecclesiæ tunc præerat Burchardus, non, uti hactenus vulgo persuasum fuit, Manasses II, quem non ante annum 1133 Burchardo successisse probant authenticæ ejus litteræ de Choisiaco pro monasterio Sancti-Martini de Campis, ubi hæc clausula habetur: « Acta sunt hæc anno incarnationis Domini 1133, indict, xii, anno autem ordinationis domini Innocentii II papæ sexto, ordinationis nostræ secundo, » et alia ejusdem charta de Mauregarto, data « anno incarnationis Domini 1130, anno autem ordinationis nostræ septimo. » Huic calculo favet Ordericus in libro sexto, pag. 627, ubi « Stephanus Parisiensis episcopus, et Burchardus Meldensis » Resbacenses monachos admonuisse memorantur de concedendis Uticensibus reliquiis sancti Ebrulfi, qua de re Bernardus epistolam ad Resbacenses scripserat. Id factum refert Ordericus anno 1130, ad quem proinde annum Burchardus Meldensem Ecclesiam, non Manasses, administrabat. Hinc corrigendi numeri apud Chesnium in notis ad Abælardum, ubi Manasses dicitur Meldensem Ecclesiam regere cæpisse anno 1125: idque probatur ex ejus litteris de Choisiaco, quas decennio serius, et quidem anno Manassæ episcopi secundo, datas fuisse superius observavimus. Quanta vero morum et consiliorum gravitate præditus fuerit Burchardus, illud argumento est, quod ipsum cum Gaufrido consiliarium Bernardus Henrico gratulatur hac in epistola, quæ in codice Vaticano notato 663 dividitur in septem capita. Verum satius visum est Horstianæ sectiones jam receptas retinere*

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinatur. Mirum quippe vobis, imo et injustum videtur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: respondebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem æque putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras æstimari, indicavit et de simplici lucem æque corporis approbari (*Matth. vi, 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui malum bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum Væ illud evitare propheticum, *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum* (*Isa. v, 20*): cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis clamet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum iudicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (*Matth. x, 16*). Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv, 38*). Patet ergo laudabilem illam et a Domino audatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et cautus sit qui falli non possit.

37. Cæterum sicut oculum simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cognitio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua fit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, tametsi Horstius putat legendum, *quin hoc velit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non æque valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

A fallere penitus non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediatur, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innotescit: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum bonum, quadrifariam dividamus oculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculum Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii, 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed sapiens ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientia.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solummodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque bono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tamen, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor* (*Ose, vii, 11*). Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli docentur cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*.

40. Et item alius est oculus simpliciter malus, fallens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore dominico astruuntur prudentiores esse filiis lucis in generatione sua. Et alius quem nequam esse definivimus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut sæpe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De talibus scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov. xviii, 3*). Nam qui hujusmodi est, **C** incurrit Væ propheticum, prolaturum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non *lux*, sicut in antehac vulgatis; ut sit sensus, quod oculus simplex sit *argumentum*, id est origo et causa, *lucis totius corporis, id est operis*.

vere profecto malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia periculosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas segniorem facit, non nequiores. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duobus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutro caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, aut tenebris obvolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficiunt vel lucem dare vel tenebras corpori,

41. Si igitur (ut jam ad propositam quæstiunculam revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosum reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquitur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similiter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualem profecto superius definivimus. Neque enim ex toto adhuc tenebræ desunt, ubi ignorantia veritatis lucem obscurat bonæ [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quocumque non erit decepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcam videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide: licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in non mala

[al. mendose in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, purum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et hæc super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolvitis: sed mea non interest ipsarum toties repetere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod crebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

42. Quærentibus item de obedientiæ pondere, seu discrimine inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolando filio (Gen. xxi), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum divinæ indignationis et ultionis merito iucurrissent, si non obedissent, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmiis, non tamen suppliciis si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non mediocris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12.).

43. Et rursus quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contemptorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.
(HORAT. lib. 1, ep. 16, 46.)

D Et in Evangelico: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis? Matth. v. 46, 47.* Denique et universaliter, *Cum feceritis omnia quæ mandata sunt vobis, dicite quia servi inutiles sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc. xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; liberi quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriosi: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parum in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Eapropter in talibus generalis hæc regula teneatur, ut in difficilioribus quidem

agendis obeditio gratior, quam gravior prævaricatio judicetur : et in facilioribus minusque onerosis contemptus damnabilior, quam actus laudabilior æstimetur.

CAPUT XVI.

Transitus et mutatio monasterii quatenus probanda.

44. Jam et si de hoc satis est, videamus quatenus etiam tenenda sit ipsa, quæ in professione firmari solet, loci stabilitas, et quibus (si quibus tamen) ex causis rumpere illam vel liceat cuiquam, vel expediat. Et hinc siquidem dubitare vos dicitis. Ad quod interim nunc securus responderim, a bono quod semel quis voverit, descendere non licere et ad hoc mutare locum, quem sibi quisque delegerit, et cui se sua voluntate et voce firmaverit, omnino non consulo, sed nec sanctus papa Gregorius. Ait enim : « Perfecti quique magna se discretionis subtilitate conspiciunt, ne ad deteriora unquam vel in opere, vel in cogitatione dilabantur. Sed quod hinc sensit vir apostolicus, hoc se Apostolus implere gloriatur : *Quæ, inquit, 518 retro oblitus, et ad ea quæ ante sunt extentus* (Philipp. III, 13). An et propheta Ezechiel idem non significavit, cum de sanctis animalibus diceret : *Non revertentur cum incederent, sed unum quodque ante faciem suam gradiebatur?* (Ezech. I, 12.) Et hi omnes id sentiendo, non aliud quam Magistri sui sententiam secuti sunt, dicentis in Evangelio : *Nemo mittens 519 manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei* (Luc. IX, 62) Præscribat proinde stabilitatis pactum omni deinceps remisso descensui, contentioso discessui, vago et curioso discursui, totius denique inconstantiae levitati; non tamen his quæ in professionis serie sequuntur, morum videlicet conversioni, et obedientiæ quæ secundum Regulam fit. Nam si hæc ibidem, pro improbitate nimirum atque irreligiositate cohabitantium, obtineri forte nequiverint; duce spiritu libertatis transire indubitanter suadeo ad locum alium, ubi non impediatur homo reddere Deo voto sua, quæ distinxerunt labia sua. Et quidem cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris.

45. Sane de religiosis ac bene ordinatis monasteriis nullus professorum meo consilio, ne arctioris quidem vitæ desiderio, sine licentia sui senioris egrediatur (107). Egressus tamen, si melius invenerit et elegerit, meo nihilominus jam consilio non regrediat ad inferius bonum, quod reliquerat et contempserat præ meliori : præsertim si illud melius tale fuerit, quod ejus primæ professioni congruere videatur. Ipse nempe viderit, qua ratione, quave intentione altiora seu arctiora præsumpserit : nam ad inferiora jam vel remissiora, me consulente, nequaquam apostabit : si non tamen loci prioris vicina revocetur, quia de noto monasterio nec retineri quis regulariter potest, nec recipi sine consensu abbatis sui (Reg. S.

Benedicti, cap. 61). Et accipite manifestius in exemplis hujus sententiæ rationem.

46. Forte vult aliquis de Cluniacensibus institutis ad Cisterciensium sese stringere paupertatem, eligens præ illis nimirum consuetudinibus magis Regulæ puritatem. Si me consulit, non consulo, si non sane id abbatis sui usurparit assensu, Quamobrem ? Primo propter scandalum ipsorum quos deserit. Deinde quia certa pro dubiis relinquere tutum non est ; forsitan enim hæc tenere potest, illud non poterit Tertio suspectam habeo levitatem, qua id sæpe quod facile volumus antequam probemus, experti jam nolimus, uno prope momento id ipsum et cupientes, et respuentes, tam leviter quam et irrationabiliter, Quales utique non paucos frequenter experimur, quia una vix hora in una voluntate durantes, aura levitatis impulsivi, vagi et instabiles hac et illac velut cæcæ nutant ; mutantque pro experimento iudicium, imo sine iudicio fluctuantes et tumultuantes, tot de se consilia præsumunt, quot loca revisunt : semper quod non habent cupientes, et quod habent fastidientes.

47. Et quomodo ego, ait aliquis, professus Regulam, non secundum Regulam cum bona queam degere conscientia ? siquidem vovens, et non solvens, qui nisi pejero ? Quasi non multo magis habeas inde conquirere quoque, cum cæperis pure juxta Regulam conversari. Profecto etiam tunc : Et quam, inquit, conscientia habitare sustineam extra domum meam priorem, quæ me de sæculo fugientem excepit, initiavit ad bonum, signavit in salutem ; molestus fratribus, inobediens seniori, stabilitatis insuper prævaricans pactum, et primam irritam faciens fidem ? Verumtamen neutra justa querimonia est. Nam qui se ideo perjurum putat, quod ad purum [at. punctum] Regulam non observat ; videtur mihi non satis attendere quid juraverit. Nemo quippe cum profitatur, spondet Regulam, sed determinate secundum Regulam sui quisque conversionem, suamque deinceps conversationem sese pollicetur dirigere. Hæc profecto hujus temporis omnibus ferme monachis communis professio est. Et licet in diversis monasteriis, diversis et observantiis 519 Deo serviat ; quoad tamen sui quisque loci bonos usus sollicite servat, haud dubium quin secundum Regulam vivat, quoniam quidem boni usus a Regula non discordant. Quisquis itaque tenet quod teneri invenerit bonum, ubi profitetur ; profecto vivit sicut promittit : quia non aliud procul dubio quisque promittit, quam quod habere eorum pia videtur vita, cum quibus deinceps vivere disponit et eligit.

48. Quid enim ? nunquid verbi gratia, aut in Majori Monasterio usus Cluniacensium, aut isti forte illorum ritus, aut vero utrique Cisterciensium, distinctionem litteratoriam profitentur ? At tamen omnes secundum Regulam profitentur, Una quidem

(107) Vide Bernardi epistolam 395, n. 2, ubi de monasterio Sancti-Bertini idem asserit.

oris ubique promissio : sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimento salutis, et sine damno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut enim non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari conjugii contenti sunt, non ideo tamen credunt se recessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de cælibe ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter conversentur) : sic quoque qui secundum Regulam vivere statuunt, etsi non ad uirginitatem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrii ritu vel mutant, vel prætermittunt ; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistant. Denique Regula ipsa tradit octavum humilitatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (*Reg. S. Benedicti*, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant) tenere curant : de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat solemnisque professio, in qua non fit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in cœnobiis bene ordinatis professio, tantum si sana fuerit et intentio. Cæterum qui inquietus est, et ita credere non potest ; sed magis credens et cedens stimulantibus conscientie exit, et quærit ubi solvat quod suo in loco al. solvat vota sua quæ], suo utique iudicio voverat quidem, sed non solverat : sicut non laudo quod egreditur, ita ut regrediatur non consulo, si tamen ad remotum ignotumque monasterium migraverit. Cur ita ? Tum propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non iudicat in eo quod probat (*Rom. xiv, 22*) : tum ex nostri auctoritate magistri, qui talem et suscipi jubet, et retineri ; inventum quoque bonum et utilem suasionem, professionem ligari. Denique susdeatur. » inquit, « ut stet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108) ; generalem super hujusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens : *Ubi enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duas sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas facerent ejusmodi susceptiones, variæ probant ejus epistolæ, nempe 3, 32, 33, 65 cum tribus sqq. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolam 94 et 371, et maxime Casianum, Collat. 14, cap. 5 et sqq.

(110) Quæstionem hanc Bernardi ævo fuisse ventilatam patet tum ex Abælardo, qui quemdam

Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino : ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acieverint absque mutuo duntaxat assensu. Quod toties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptio plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietiorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit ; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit : prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas ? Quamquam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialius, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalo, tutius tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses : si sane hinc eandem tuam ipsius conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (*Rom. xiv, 3*), usurpamus et nos in nostræ hujus disputatiunculæ conclusionem, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat votum ; non deserentem non spernat : et qui secunda conscientia fratrum scandalum timens, fratres non deserit ; deserentem non judicet. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præjudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie susceperat, impieque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitur indulsisse communionem apostatæ perduranti (*Lib. 1, epist. 33 ; lib. ix, epist. 25, 31*), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quodammodo subjiciat continentie ; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec cælibis quidem vitæ propositam copulæ posse præscribere conjugali, quominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occur-

Burgundiæ magistrum arguit, pag. 1067, quod *monachos atque moniales post publicum etiam suæ professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere* assereret : tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definiit canon 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui uxores duxissent, in monasterium revocari jubet in lib. 1, epistola 40 : eisdem vero excommunicat concilium Chalcedonense, can. 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt: recene? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrium Patrum cautus profecto sum omnino non aliud aestimare, quam quod beato Apostolo teste quaeritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (*I Cor. iv, 2*). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu; sicut et in cæteris, ita et in his ambos extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod senserat.

53. Quod denique quaeritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumnam in suo, an in monastico interim habitu habitarent cum monachis: ego nescio, nisi quod credibilius videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri; sed tantum quaesivisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem poenitentiae.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera poenitentiae instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogativam, ut secundum baptismam nuncupetur (111). Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vitae spiritualis, qua præeminens 521 universis vitae humanæ generibus hujuscemodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Et quasi denique secundo baptizamus, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursus Christum induimus, complautati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis æternæ: ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui post diutinam in domo et habitu religionis conversationem, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat.

(111) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 41, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic*, inquit, *obsecro, legisti aliquando vitam monasticam propositum secundum esse Baptisma? Sed quia hoc inveniri in dictis Patrum perspicuum est, negare licitum jam non est*, etc. Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 25, ubi Paulam de Blæsillæ obitu consolatur. *Revera inquit, si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertat!) delicias hujus vitae cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat. Nunc vero cum propitio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogitarit*, etc. Idem ad Demetriadem. *Nunc, inquit, quia sæculum, reliquisti, et secundo post Baptismum gradu inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diabole, et sæculo tuo, et pompæ tuæ, et operibus tuis, serva fœdus quod pepigisti*. Quibus addit Odonis abbat s Cluniacensis Collationum lib. II, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tomo IX. Ratio ergo, cur vitae religiosæ professio, quasi qui-

rum actualium delictorum, in lumen virtutum evadimus, reaptantes nobis illud Apostoli: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom. xii, 12*).

CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoc est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero necdum videlicet substituto. Ad quod respondeo: Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solum senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promittit, « a Deo se sciat damnandum quem irridet (*Reg. S. Benedicti, cap. 58*). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes, » ait, « in monasterio usque ad mortem (*Ibid. in Prologo*). » Salvis igitur exceptionibus, quas superior disputatio perstrinxit, de cætero nulla liceat occasione monacho locum, cui professus est, citra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis: Quid si non potest nisi cum raucore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit animo nunc illud de Evangelio, quod de conjugii lege docenti discipuli Domino responderunt: *Si ita est inquit, non expedit nubere* (*Matth. xix, 10*). Magnæ revera angustiae. Si tenuerit exosam, nihil onero-

dam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vitae veteri, et renascamur novæ (vide *Rom. vi, Coloss. iii, Ephes. ii* et alibi, unde non idem homo e Baptismo emergit, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam mea alteri, vel alterius mihi. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosus mundo, ejusque operibus, ac sibi insuper ipsi voluntatique suæ: et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si plane mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quod antea fuerunt, et novi quidam homines esse incipiant, novis studiis, novæ vitæ, aliisque omnino delectationibus et cogitationibus dediti; nil mirum si culpa et poenæ, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundum hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus, de Bono status relig. libro I, cap. 13. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro I, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione ceu novis hominibus nova induuntur nomina: Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fulliensibus et Capuccinis.

nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant, injuncta ab his duntaxat quibus proprie dicitur: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Licet namque ipsa per se injuncti operis qualitas innoxia sit; adjunctæ tamen auctoritatis pondus obnoxium mandato, mandatumque peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.

18. Hæc ergo generalis regula sit universorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut divina institutione, aut propria cujusque professione fixa non sunt: ut non jussa quidem, licite utrumlibet vel admittantur, vel omittantur: jussa vero, sine culpa non negligentur, sine crimine non contemnantur. Ubique enim et culpabilis neglectus, et contemptus damnabilis est. Differunt autem, quod neglectus quidem [fort. quidam] languor inertie est, contemptus vero superbie tumor. Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, et communiter damnabilis est: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilior in mobilibus mandatis. Siquidem adulterium quocumque modo, quocumque perpetres animo, turpe flagitium est ac criminale peccatum: cum tamen leve verbum, in tempore vel loco silentii forte per oblivionem subreptum, risusve per impetum magis excussus, in quam præsumptus contra præceptum (quod utique animi negligentis, aut dissoluti spiritus indicium est), eo facillime veniam promereatur, quo vix vel peccatum reputatur. Quid, quod scienter et ex deliberatione in verba otiosa, silentio licet non indicto, linguæ laxatur? Nunquid hoc tamen neget quispiam usurpari contra regulam Veritatis? unde nimirum et ratio exigenda est in futuro judicio. Judice ipso terrifico admodum comminante quia de omni verbo otioso reddent homines rationem in die judicii (Matth. xii, 36). Heu nobis! quænam poterit reddi de otio? Alioquin otium non est, si non omnino ratione vacuum est. Et tamen quis nesciat unum detractionis verbum, quantum etiam innumeris talibus, id est otiosis, præponderet ad delictum meritumque damnationis? Quid ita? Videlicet quia discretio est in mandatis, consequenter et in culpis: ut (sicut dixeram) majorum gravior, leviorque minorum censeatur transgressio mandatorum.

CAPUT IX.

Prælato tanquam Deo obediendum esse.

19. Sed mandantium non ita. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum (102), ubi tamen Deo contraria non **508** præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam: quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). Aut enim hoc respondendum cum apostolis, aut cum Pharisæis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei*

A *propter traditiones vestras?* (Matth. xv, 3.) Si autem dolet se contemni magister homo præ illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa, quam et vos posuistis, Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, propitius ei poterit esse Deus; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. ii, 25.) Ego igitur si me hoc angit articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potius libenter eligo non offendere, et quidem tutius justiusque. Habeo nempe ex præsentis prophete capitulo de hominis læsione meam consolationem, Dei scilicet propitiationem. Cæterum Deo offenso, quis orabit pro me? si ad hominem confugero, id quidem Scriptura non consulit; quinimo: *Maledictus, ait, qui spem ponit in homine* (Jerem. xvii, 5), Merito proinde. Si autem in Deum peccaverit, etiamsi subintelligatur Propter hominem, quis, inquit, orabit, pro eo? Neuter equidem. Nam et a quo offenditur, et ob quem offenditur, æque utriusque oratio exsecranda decernitur apud ipsum qui offenditur, hoc est apud Deum. Talis ergo requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum. Porro culpam, si qua est, quod homo offenditur cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut penitus annullat causa melior. Quapropter, cum dicitur: *Si peccaverit vir in virum*, subaudiendum est, propter Deum: quod nullatenus læsio cujuscunque proximi, nedum prælati, excusetur a culpa, si solus defuerit in causa Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait: *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis* (I Cor. viii, 12). Nam de præpositis certum tenemus ipsius Veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos; *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Sed et de quolibet fratre: *Nolite, ait, contemnere unum ex his pusillis; et: Qui scandalizaverit unum ex his pusillis* (Matth. xviii, 10, 6), quod sequitur, avertat Deus a nobis.

20. Sed non omnium scandala æqua sunt lance pensenda. Aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, aliter Pharisæorum, de quibus apostolis timentibus et intimantibus quod scandalizati essent in sermone veritatis responsum est: *Sinite illos; cæci sunt, et duces cæcorum* (Matth. xv, 14.). Illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt; isti, quia oderunt. Unde et pusillos illos arbitror appellari, quod voluntatis quidem bonæ, sed non magnæ scientiæ existentes, zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Talium scandala curam, non iram provocare solent spiritualium duntaxat virorum, Paulo ita docente, *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (Galat. vi, 1). Indignum siquidem est valde, humanam eos mereri indignationem, qui divinam tam facile consequuntur miserationem. Nam hi quoque qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores, sed

(102) Vide et confer. nn, 21, 22 et 29, atque sermonem 42 in Cantica n. 2.

æstimatores, etsi ex uno iram, nunquid non ex altero veniam meruerint? Beati quidem t, si juxta verbum Domini in ipso scandalizati sunt (*Matth. xi, 6*). Nunc vero quid nisi miseræ tamen et miserandi. Probat hoc pia illa patientis, sed nihilominus compatientis ratio: *Pater, inquit, ignosce illis*. Et quasi estur indulgentiæ ratio in tam horrendo fa- sequitur: *Quia nesciunt quid faciunt (Luc. 14)*. Ac si diceret: Eo digni venia, quo et scientia sunt. Ideo ignosco illis, quia non ab illis. *Si enim cognovissent, nunquam in gloria crucifixissent (I Cor. ii, 8)*. Sunt non ita ignosco, quos utique non ignoro et et odiasse et me, et Patrem meum. Pro hu- i pusillo in scientia terrenus Paulus cum, qui beat scientiam, nescit tamen condescendere tribus: *Et peribit, inquit, in tua scientia fra- o quo Christus mortuus est (I Cor. viii, 11)*. ¶ 21. Quod si tantopere cavenda sunt scan- rvalorum, quanto amplius prælatorum? quos rus æquare quodammodo in utraque parte is, sibi met imputat illorum et reverentiam, emptum, specialiter contestans eis: *Qui vos me audit; et qui vos spernit me spernit*. An- aique hoc ipsum et Regula nostra perhibet), : « Obedientia quæ majoribus præbetur, Deo ur? » (*S. Benedicti. Reg. cap. 5.*) Quamobrem id vice Dei præcipit homo, quod non sit tar- rtum displicere Deo; haud secus omnino idum est, quam si præcipiat Deus. Quid terest, utrum per se, an per suos ministros, omnes, sive Angelos, hominibus innotescat placitum Deus? Sed homines, inquis, facile Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, præcipienda fallere possunt. Sed enim quid fert tua, cui conscius non es? præsertim cum de Scripturis, quia *Labia sacerdotis custodiunt am et legem ex ore ejus requirunt: quia an- Domini exercituum est (Malach. ii, 7)*. Requi- lizerim, legem, non quam vel authentica ulla ira tradiderit, vel ratio manifesta probaverit jusmodi quippe nec præceptor expectandus, prohibitor auscultandus est; sed quod ita latere scurum esse cognoscitur, ut in dubium venire utrumnam Deus sic, an aliter forte velit, si labiis custodientibus scientiam, et ex ore Domini exercituum certum reddatur. A quo e divina potius concilia requirentur, quam ab ii credita et dispensatio mysteriorum Dei? proinde quem pro Deo habemus, tanquam in his quæ aperte non sunt contra Deum, debemus.

Nec sane contraria loquimur sancto prophetæ li, quasi nos in hac parte divinam hominibus ntes auctoritatem: cum ille in supra memo- apitulo plane discernere inter utrumque vi- 3) Cum in hac voce *populo* convenient codices nostri, visum est reponere pro *cumulo*, ut in antehac s.

PATROL. I. CLXXXII.

A deatur. Siquidem quod nos asserimus de dubiis, hoc ille negat de manifestis: at cum ait, *si peccaverit vir in virum*, subandiatur, Propter Deum: cui aperte contraria homines hominibus frequenter mandare præsumunt. Sed hinc vos sumentes materiam sive occasionem argumentandi, asseritis, si hoc constiterit, ut jussa hominum qualibet, vel instituta, divinæ auctoritatis pondere æstimanda sint; hominem sub homine, aut vix, aut nequaquam posse salvari, cum in tanto populo (103) mandatorum, quæ prælati etiam per incuriam sæpe præcipiunt, interdum non prævaricari, aut difficile admodum, aut omnino impossibile videatur.

CAPUT X.

B *Obedientiam non esse gravem et molestam, nisi imperfectis, invitis, et carnalibus; cæteris suavem et facilem.*

23. Et quidem non nego difficultatem tantæ in- esse perfectioni: sed cum ipsa corde imperfecto præsumitur. Porro imperfecti cordis, et infirmæ prorsus voluntatis indicium est, statuta seniorum studiosius discutere, hæerere ad singula quæ injunguntur, exigere de quibusque rationem, et male suspicari de omni præcepto, cujus causa latuerit: nec unquam libenter obedire, nisi cum audire contigerit quod forte libuerit, aut quod non aliter licere seu expedire monstraverit vel aperta ratio vel indubitata auctoritas. Delicata satis, imo nimis molesta est hujuscemodi obedientia. Non plane hæc illa est quæ ex Regula traditur, « Obedientia sine mora, » (*Reg. S. Benedicti, cap. 5.*) Disputare profecto hoc, est in astu cordis, non in auditu auris obedire. Istiusmodi ergo carnalem animam non modo premi, sed etiam opprimi pondere præsumptæ perfectionis necesse est: quia non potest portare caro infirma, quod solus spiritus promptus experitur jugum esse suave et onus leve. Christi quippe jugum et onus est, et omnino importabile, nisi Christi æque spiritui. Huic itaque si dicitis legem Regulæ subintrasse, 510 ut abundaret delictum, verum dicitis. Cæterum hoc culpa non est datæ legis, aut dantis legem, sed improvide profitentis, et impie prævaricantis. Mandatum quidem sanctum et justum: sed tu te noris essa carnalem, venundatum sub peccato (*Rom. vii, 12, 14*). Verum hoc ante prævidisse debueras, quo turris hujus evangelicæ non prius jaceres fundamentum, quam sedens computares, si haberes sumptus ad perficiendum. Nunc autem quid restat, nisi ut aut correctus obedias senioribus, aut confusus audias ab illusoribus: *Hic homo cepit ædificare, et non potuit consummare (Luc. xiv, 28-30)*.

24. Sed forsitan dicitis: Ergone ita perfectus quispiam invenitur, qui non vel minimum aliquid interdum subripiatur de tam multis ac minutis, quæ passim vel a negligentibus præpositis imperantur! Minime quidem cuiquam hoc ego dederim, cum ipsi nostri, visum est reponere pro *cumulo*, ut in antehac s.

nulli violentiæ cedens, nulli quippe oculo vel manui accessibilis, excepto duntaxat Spiritui, qui scrutatur etiam alta, Dei. Quidquid in ea reposuero, securus sum quia non perdam : servabit vivo, defuncto restituet. Nam quocumque vado ego, ipsa it mecum, secum ferens depositum quod servandum acceperit. Adest vivo, mortuum sequitur; ubique mihi vel gloria, vel confusio inseparabilis pro qualitate depositi. Beati qui in veritate dicere possunt : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. I, 12). Non potest dicere nisi humilis, qui juxta vulgare proverbium, et oculos campi metuere, et silvarum aures soleat semper habere suspectas. Beatus nempe homo qui semper est pavidus (Prov. XXVIII, 14). Non potest dicere arrogans et præsumptor, qui se ipsum impudenter ostentans, passim et ubique, tanquam per campum incedens, totus fertur in gloriam : gloriatur etiam cum male fecerit, et exultat in rebus pessimis. Æstimat se non videri, dum plures habeat imitatores quam reprehensores, cæcus dux cæcorum. Sed habet hic campus oculos sanctorum procul dubio angelorum, quos semper offendere solet indisciplina conversatio. Non dicet hypocrita : Gloria mea est testimonium conscientiæ meæ : quia etsi judicantium secundum faciem, verbo, vultu habituve simulatorio illudat opinioni; sed non ejus qui scrutatur renes et corda, fallit vel evadit judicium, siquidem Deus non irridetur.

22. Timeat ergo et iste nemoris aurem. Lingua licet manuque cessantibus, auri tamen ubique præsentis 470 de quacumque silva latebrosæ duplicitalis et spinosæ calliditatis tacentis et quiescentis cor loquitur, cogitatio confitetur. Præsumptum est cor hominis et imperscrutabile (Jerem. XVII, 9), ita ut nemo sciat, quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est; sed nec ipse plene. Nam cum Apostolus diceret. *Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die*; adjecit : *Sed nec ego me ipsum judico*. Quare? Quoniam non possum, ait, ratam vel ipse de me proferre sententiam. *Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc justificatus sum*. Non ex toto credo me vel ipsi conscientiæ meæ, quippe cum ne ipsa quidem queat me comprehendere totum; nec potest judicare de toto, qui totum non audit. *Qui autem judicat me, Dominus est*. (I Cor. IV, 3, 4). Dominus, inquit, cujus utique scientiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam laet conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse qui cogitat. Aderat auris Prophetæ absentis ori furtive poscentis pecuniam (IV Reg. V, 22) : et ego quantumlibet in occulto lædere cogitans aut proximum nequiter, aut turpius meipsum, non verear aures nusquam absentem? Tremenda prorsus aures at reverenda, cui non cessat quies, non tacet silentium. Denique ait : *Aufer te malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*. (Isa. I, 16). Sed quid est quod dicit, *ab oculis meis*? an et nostra Deus non solum audit, sed et videt arcana? Qualis oculi, qui

contemplantur cogitationes! Non sunt coloratæ, ut videatur, sicut nec sonant ut audiantur. Soleat sentiri a cogitante, non audiri ab auscultante, non a contemplante videri. Merito tamen Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Cur enim nesciret, quas et audit, et videt? His præcipue duobus sensibus, id est visui et auditui, nemo fidem putat esse negandam. Hoc nos scire constanter adstruimus, quod vidimus et audivimus. Merito itaque non erat opus Domino Jesu, ut quis testimonium perhiberet de homine : ipse nimirum sciebat quæ essent in homine. *Quid cogitatis, ait, mala in cordibus vestris?* (Matth. IX, 4.) Respondebat non sermonibus, sed cogitationibus. Audiebat non loquentes, videbat non apparentes.

23. Contremisco totus, tuam, Domine Jesu, quantum possum intuitu considerans majestatem, præsertim cum recordor, in quantis ipsius aliquando contemptor exstiterim. Sed et nunc cum jam a facie majestatis fugi ad genua pietatis, quid amplius facio? Vercor ne qui aliquando contrarius exstii majestati, et nunc ingratus pietati inveniar. Quid enim si cessant manus, et non cessat pectus? Quid si os jam silet, et necdum cor quiescit? Si singuli illiciti motus animi mei singula sunt quædam in te, Deus, convicia, utputa iracundiæ motus in mansuetudinem, invidiæ in charitatem, in frugalitatem luxuriæ, turpitudinis in castitatem, et innumera his similia, quæ de cœnoso lacu prurientis pectoris mei etiam nunc incessanter ebulliunt, inundantes et impingentes in serenitatem præfulgentis vultus tui : quid magnum feci solos cohibere artus, actus corrigere? Si has atque hujusmodi, quas, foris licet vacans, intus acitare non cesso, iniquitates observaveris, o Domine, quis sustinebit? An forte jam non ago illa, sed patior? Aguntur quidem in me, sed a me non aguntur, si non consentio. Sane si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero, et immaculatus coram eo, non solum si carnero, sed et si observavero me ab iniquitate mea. Mea dixerim, non quia facio, sed quia sustineo. Corpus gesto mortis, carnemque peccati : sufficit interim mihi, si non regnet peccatum in meo mortali corpore. Sic corpus crimini non reputatur, nec quod habitat in eo peccatum : si tamen non delector, si tamen non exhibeo membra mea, arma iniquitati. Pro hac orabit ad te, o misericors, qui vis etiam sanctus in tempore opportuno : (Psal. XXXI, 6.) supplex nimirum, quod malum sentiat; et nihilominus sanctus, dum non consentiat : supplex pro periculo, sanctus pro virtute : sanctus plane atque beatus, qui condelectatus legi Dei secundum interiorem hominem, de malo, quod ita inesse corpori 471 sentit, ut nisi pariter cum corpore carere non possit, merito sese consolatur, et ait : *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. (Rom. VII, 17).

24. Verumtamen delicta quis intelligit? Nam si possem dicere cum Paulo, quod quidem longe est a

remias, qui ante sanctificatus quam natus, cum se excusaret de pueritia, nihilominus constitutus est super gentes et super regna (*Jerem.* 1, 6). Bonus quoque Daniel, cujus spiritum suscitavit Deus, ut, vinceret iniqua judicia, et sanguinem innoxium liberaret (*Dan.* XIII, 45-64). Denique cani sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata (*Sap.* IV, 8, 9). Sicubi hujuscemodi puer senex promotus invenitur, opus Dei est, his qui tales non sunt mirandum non imitandum.

27. Cæterum curritur in clero passim ab omni ætate et ordine, a doctis pariter et indoctis ad ecclesiasticas curas tanquam sine curis jam quisque victurus sit, cum ad curas pervenerit (86). Nec mirum de his qui necdum in semetipsis experti sunt. Videntes quippe illos qui jam proprios humeros cupitæ sarcinæ submiserint, non solum non gemere tanquam sub onere, sed insuper appetere plus onerari, non deterrentur periculis, quæ cupiditate cæcati non vident; sed favoribus amplius, quos illis invident, provocantur. O infinita semper ambitio, et insatiabilis avaritia! Cum primos honorum gradus meruerint in Ecclesia, meruerint autem vel vitæ merito, vel pecuniæ, sive etiam carnis et sanguinis, quæ regnum Dei non possidebunt, prærogativa, non ideo corda quiescunt, duplici semper æstuantia desiderio quo utique magis ac magis et dilatentur in plura, et ad celsiora sublimentur. Verbi gratia, cum factus quis fuerit in quacunque Ecclesia decanus, vel præpositus, archidiaconus, aut aliquid hujusmodi, non contentus uno in una, plures sibi, imo quot quot valet, conquirere honores satagit, tam in una, quam in pluribus. Quibus tamen omnibus, si locus evenerit, libenter unius præferebat episcopi dignitatem. Sed nunquid sic satiabitur? Factus episcopus, archiepiscopus esse desiderat. Quo forte adeptus, rursum nescio quid altius somnians, laboriosis itineribus et sumptuosis familiaritatibus Romanum statuit frequentare palatium, quæstuosas sibi quasdam exinde comparans amicitias. Si lucri spiritualis gratia hæc faciunt, laudandus est zelus; **¶** sed præsumptio corrigenda.

28. Nonnulli cum ista non possunt, vertunt se ad aliud ambiendi genus, in quo nihilominus aperiunt eam, quam habent, dominandi libidinem. Nam cum præsideant urbibus valde populosis, et totas, ut ita dicam, patrias propriæ diocesis ambitu circumcludant; occasione inventa ex quocunque veteri privilegio, satagunt ut vicinas sibi subjiciant civitates: quatenus duæ, quibus duo vix præsules sufficiebant, sub uno redigantur antistite (87). Rogo, quæ hæc tam odiosa præsumptio? quis hic tantus ardor dominandi super terram? quæ principandi tam effrenis cupiditas? Certe cum pri-

(86) Hinc vulgatum Curarum nomen ad significanda beneficia eorum quas vocant Curatorum.

(87) Id forte intelligendum de Noviomensi episcopo, qui Tornacensem ecclesiam, jamdudum suæ sedi unitam, vix tandem passus est proprio gaudere

mun tractus es ad cathedram, flebas, refugiebas, vim querebaris, multum ad te et omnino supra te esse dicens; miserum clamitans et indignum, qui non esses idoneus tam sancto ministerio, tantis non sufficeres curis. Quid igitur nunc verecunda depulsa formidine, sponte ambis ad ampliora; imo irreverenti audacia, propriis non contentus, invadis aliena? Cur hoc? Forte ut plures populos salves? Sed in alienam messem, tuam mittere falcem, injuriosum est. Ut tuæ præstes Ecclesiæ? Sed Ecclesiarum Sponso non placet tale unius incrementum, quod sit detrimentum alterius. Crudelis ambitio, et incredibilis, si fidem oculi non adstruerent! Vix tenent manus, quin illud ad litteram impleant quod legitur in propheta: *Secuerunt prægnantes! Galaad ad dilatandum terminos suos* (*Amos* I, 13).

29. Ubi est illa terrificæ comminatio, *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis?* (*Isai.* V, 8.) Nunquid in his duntaxat exiguis *Væ* istud metuendum est, non autem cum urbes urbibus, aut provinciæ provinciis continuantur? Imo etiam respondeant, si volunt, se imitari Dominum Christum, facientes et ipsi utraque unum, adducetes et ipsi ex diversis pascuis greges, ut fiat unus pastor, et unum ovile. Hujus rei gratia non pigritantur crebro terere limina apostolorum, inventuri et ibi (quod magis dolendum est) qui suæ faveant improbæ voluntati: non quod valde Romani eurent, quo fine res terminentur; sed, quia valde diligunt munera, sequuntur retributiones. Nuda nuda loquor, nec retego verenda sed inverecunda confuto. Utinam privatim et in cameris hæc fierint! utinam soli videremus et audiremus! utinam nec [*al. vel*] loquentibus crederetur! utinam nobis reliquerint moderni Noe, unde a nobis possent aliquatenus operiri! Nunc vero cernente orbe mundæ fabulam, soli tacebimus? Caput meum undique conquassatum est, et ego sanguine circumquaque ebulliente putaverim esse legendum? Quidquid apposuerit, cruentabitur; et major erit confusio voluisse celare, cum celari nequiverit.

CAPUT VIII.

Humilitatem et modestiam episcopo commendat.

30. Bona humilitas, quæ et in præsentiarum ab hujusmodi mordacibus curi mentem facit esse quietam, et a minacibus pœnis in futuro securam reddit conscientiam. Hæc vestros, pater, animos ab horum omnium pestifera æmulatione compescat. Audite potius Prophetam, taliter a talibus dehortantem: *Noli, inquit, æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem* (*Psal.* XXXVI, 1). *Æmulari, magis oportet Apostolum non gloriantem in immensum, nec se ultra se extendentem: nec audentem se, ut ipse fatetur, comparare quibusdam*

episcopo, scilicet Anselmo ex abbate Sancti-Vincentii Laudunensis, quem Eugenius III, Bernard rogatu, Tornacensibus concessit. Confer lib. III de Consider. num. 14 et 16.

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinatur. Mirum quippe vobis, imo et injustum videtur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: respondebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem æque putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras æstimari, indicavit et de simplici lucem æque corporis approbari (*Matth. vi, 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui malum bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum Væ illud evitare propheticum, *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum* (*Isa. v, 20*): cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis clamet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum iudicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (*Matth. x, 16*). Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex crit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv, 38*). Patet ergo laudabilem illam et a Domino audatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et cautus sit qui falli non possit.

37. Cæterum sicut oculus simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cognitio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua fit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, tametsi Horstius putat legendum, *quin hoc velit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non æque valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

fallere penitus non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediatur, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innotescit: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum bonum, quadrifariam dividamus oculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculum Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii, 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed sapiens ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientia.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solummodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque bono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tamen, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor* (*Ose, vii, 11*). Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli docentur cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*.

40. Et item alius est oculus simpliciter malus, fallens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore dominico astruuntur prudentiores esse filiis lucis in generatione sua. Et alius quem nequam esse definivimus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut sæpe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De talibus scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov. xviii, 3*). Nam qui hujusmodi est, cæcitat

incurrit Væ propheticum, prolatum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non lux, sicut in antehac vulgatis; ut sit sensus, quod oculus simplex sit argumentum, id est origo et causa, lucis totius corporis, id est operis.

vere profecto malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia periculosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas segniorem facit, non nequiores. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duobus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutro caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, aut tenebris obvolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficiunt vel lucem dare vel tenebras corpori,

41. Si igitur (ut jam ad propositam quæstiunculam revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosus reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquatur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similiter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualem profecto superius definivimus. Neque enim ex toto adhuc tenebræ desunt, ubi ignorantia veritatis lucem obscurat bonæ [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quocumque non erit decepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcam videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide: licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in non mala

A [al. mendose in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, purum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et hæc super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolvitis: sed mea non interest ipsarum toties repetere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod crebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

B 42. Quærentibus item de obedientiæ pondere, seu discrimine inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolando filio (Gen. xxi), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum divinæ indignationis et ultionis merito iucurrissent, si non obedissent, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmiis, non tamen suppliciis si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non mediocris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12.).

C 43. Et rursus quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contemptorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.
(HORAT. lib. 1, ep. 16, 46.)

D Et in Evangelico: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis?* (Matth. v. 46, 47.) Denique et universaliter, *Cum feceritis omnia quæ mandata sunt vobis, dicite quia servi inutilis sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc. xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; liberi quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriosi: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parum in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Eapropter in talibus generalis hæc regula teneatur, ut in difficilioribus quidem

docuit, aut reliquit exemplo? Duodecim humilitatis gradus Magister vester edisserit, propriisque distinguit descriptionibus (*S. Benedictus, Regulæ cap. 7*): in quo, quæso, illorum docetur aut continetur, ut hoc fastu delectari monachus, has quærere debeat dignitates?

37. Labor, et latebræ, et voluntaria paupertas, hæc sunt monachorum insignia; hæc vitam solent nobilitare monasticam. Vestri autem oculi omne sublime vident, vestri pedes omne forum circumeunt, vestræ linguæ in omnibus audientur conciliis, vestræ manus omne alienum diripiunt patrimonium. Tamen, si ita oportet, ut emancipati a subiectione pontificum, pari cum successoribus apostolorum gloria,

(91) Et id utrumque postea in usum venit quosd benedictiones et collationem minorum Ordinum.

¶ pari cathedra, iisdemque solemnium indumentorum insignibus attollamini, cur non et sacros Ordines celebratis, et benedictiones datis in populis (91)? Quam multa moveor dicere adversus impudentissimam præsumptionem? sed frenat impetum, quod auribus occupatis scribere me recolens, longiori lectione vereor fieri onerosus archiepiscopo: et quia res tam manifesta est, ut multitudo reprehendentium videatur ¶¶ impudentiam obdurasse. Quod si et hæc ipsa cernuntur gratas excedere compendi metas, vobis, o domine, donate, qui me et in hoc propriam prodere coegistis imperitiam, dum morem modumque solemnem in scribendo servare nescierim.

Imo etiam, subdiaconatum aliquando conferunt quinque primi abbates ordinis Cisterciensis.

ADMONITIO.

Varia est sequentis opusculi inscriptio. In prima ejus editione, scilicet Spirensi anni 1501, inscribitur. « De conversione, ad Scholares libellus, » absque divisione capitulum. In editis anni 1520, « De conversione, ad Clericos sermo: » quem genuinum titulum existimamus. Sermonem vocat Bernardus ipse, n. 31: « Fatigavimus vos prolixitate sermonis. » etc. Quidam codices præferunt, ad Clericos Parisienses. » Exordium Cisterciense favet in libro septimo de Vita Bernardi, cap. 13. » Quadam præterea vice, cum vir Domini Bernardus causa exigente Parisius adesset, rogatu clericorum ingressus est de more scholas eorum: quibus ostendens formam veræ philosophiæ, monebat eos attentius de mundi contemptu, » etc. Gaufridus factum narrat in libro quinto de eadem Vita, n. 10: « Patrem sanctum, fines Parisiorum aliquando peragrantem, ut ad ipsam diverteret civitatem episcopus Stephanus, et cæteri omnes qui pariter aderant, obnixè rogantes non poterant obtinere. Magno siquidem zelo, nisi causa gravis urgeret, conventus publicos declinabat. Cumque vespere iter suum alias ordinasset, mane, ubi primum locutus est fratribus, dicere jubet episcopo, quia Parisius ibimus, ut rogasti. Conveniente igitur clero admodum copioso, sicut semper ab eo solebant expetere verbum Dei, continuo tres ex illis compuncti sunt, et conversi ab inanibus studiis ad veræ sapientiæ cultum, abrenuntiantes sæculo, et Dei famulo inhaerentes, » etc. Gravis et patheticus est hic sermo contra clericos, qui Ecclesiæ dignitates ambiunt, et temere ad sacros Ordines accedunt. Capitulum distinctionem, qualis in editis ab anno 1520 adhibita est, retinimus.

S. BERNARDI ABBATIS DE CONVERSIONE AD CLERICOS SERMO SEU LIBER.

¶ CAPUT PRIMUM.

Quod nemo converti ad Dominum, nisi Dei voluntate præventus et ejus voce interius clamante, possit.

1. Ad audiendum, ut credimus, verbum Dei convenistis. Neque enim causa nobis alia vestræ hujus tam avidæ concursus occurrit. Approdamus utique desiderium hoc, et laudabili studio congaudemus. Beati enim qui audiunt verbum Dei, sed si custodiunt illud (*Luc. xi, 28*). Beati qui memores sunt

¶ mandatorum ejus, sed ut nanciant ea (*Psal. cii, 18*). Nimirum verba vitæ æternæ habet, et venit hora (utinam et nunc sic) quando mortui audient vocem ejus; et qui audierint, vivent (*Joan. v. 25*): siquidem vita in voluntate ejus. Et si vultis scribere, voluntas ejus conversio nostra. Denique ipsum audite. *Nunquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus, et non magis ut convertatur et vivat* (*Ezech. xviii, 23*). Ex quibus verbis evidenter agnoscimus,

oris ubique promissio : sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimento salutis, et sine damno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut enim non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari conjugii contenti sunt, non ideo tamen credunt se recessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de cælibe ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter conversentur) : sic quoque qui secundum Regulam vivere statuunt, etsi non ad uoguem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrum ritu vel mutant, vel prætermittunt ; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistant. Denique Regula ipsa tradit octavum humilitatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (*Reg. S. Benedicti*, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant) tenere curant : de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat solemnisque professio, in qua non fit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in cœnobiis bene ordinatis professio, tantum si sana fuerit et intentio. Cæterum qui inquietus est, et ita credere non potest ; sed magis credens et cedens stimulantis conscientie exit, et quærit ubi solvat quod suo in loco *al.* solvat vota sua quæ], suo utique iudicio voverat quidem, sed non solverat : sicut non laudo quod egreditur, ita ut regrediatur non consulo, si tamen ad remotum ignotumque monasterium migraverit. Cur ita ? Tum propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non iudicat in eo quod probat (*Rom.* XIV, 22) : tum ex nostri auctoritate magistri, qui talem et suscipi jubet, et retineri ; inventum quoque bonum et utilem suasionem

ici, professione ligari. Denique susdeatur. » inquit, « ut stet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108) ; generalem super hujusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens : *Ubiq̄ enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duas sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas facerent ejusmodi susceptiones, variæ probant ejus epistolæ, nempe 3, 32, 33, 65 cum tribus sqq. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolas 94 et 371, et maxime Casianum, *Collat.* 14, cap. 5 et sqq.

(110) Quæstionem hanc Bernardi ævo fuisse ventilatam patet tum ex Abælardo, qui quemdam

Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino : ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acquirerint absque mutuo duntaxat assensu. Quod toties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptio plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietiorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit ; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit : prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas ? Quamquam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialius, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalo, tutius tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses : si sane hinc eandem tuam ipsius conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (*Rom.* XIV, 3), usurpamus et nos in nostræ hujus disputatiunculæ conclusionem, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat volum ; non deserentem non spernat : et qui secunda conscientia fratrum scandalum timens, fratres non deserit ; deserentem non iudicat. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præiudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie susceperat, impieque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitur indulsisse communionem apostatæ perduranti (*Lib.* I, epist. 33 ; *lib.* IX, epist. 25, 31), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quodammodo subjiciat continentie ; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec cælibis quidem vitæ propositum copulæ posse præscribere conjugali, quominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occur-

Burgundiæ magistrum arguit, pag. 1067, quod *monachos atque moniales post publicum etiam suæ professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere assereret* : tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definit canon 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui uxores duxissent, in monasterium revocari jubet in *lib.* I, epistola 60 : eosdem vero excommunicat concilium Chalcedonense, can. 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt: recene? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrium Patrum cautus profecto sum omnino non aliud aestimare, quam quod beato Apostolo teste quaeritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (*I Cor. iv, 2*). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu; sicut et in cæteris, ita et in his ambos extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod senserat.

53. Quod denique quaeritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumnam in suo, an in monastico interim habitu habitarent cum monachis: ego nescio, nisi quod credibilius videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri; sed tantum quaesisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem poenitentiae.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera poenitentiae instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogativam, ut secundum baptismam uuncupetur (111). Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vitae spiritualis, qua præeminens **591** universis vitae humanæ generibus hujuscemodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Eî quasi denique secundo baptizamur, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursus Christum induimus, complautati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis æternæ: ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui post diutinam in domo et habitu religionis conversationem, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat.

(111) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 111, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic*, inquit, *obsecro, legisti aliquando vitam monasticam propositum secundum esse Baptisma? Sed quia hoc inveniri in dictis Patrum perspicuum est, negare licitum jam non est*, etc. Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 25, ubi Paulam de Blæsillæ obitu consolatur. *Revera inquit, si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertat!) delicias hujus vitae cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat. Nunc vero cum propitio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogitarit*, etc. Idem ad Demetriadem. *Nunc, inquit, quia sæculum, reliquisti, et secundo post Baptismum gradu inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diabole, et sæculo tuo, et pompæ tuæ, et operibus tuis, serva fœdus quod pepigisti*. Quibus adde Odonis abbat s Cluniacensis Collationum lib. II, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tomo IX. Ratio ergo, cur vitae religiosæ professio, quasi qui-

rum actualium delictorum, in lumen virtutum evadimus, reaptores nobis illud Apostoli: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom. xii, 12*).

CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoc est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero necdum videlicet substituto. Ad quod respondeo: Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solum senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promittit, « a Deo se sciat damnandum quem irridet (*Reg. S. Benedicti, cap. 58*). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes, » ait, « in monasterio usque ad mortem (*Ibid. in Prologo*). » Salvis igitur exceptionibus, quas superior disputatio perstrinxit, de cætero nulla liceat occasione monacho locum, cui professus est, citra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis: Quid si non potest nisi cum rancore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit anirò nunc illud de Evangelio, quod de conjugii lege docenti discipuli Domino responderunt: *Si ita est inquit, non expedit nubere* (*Matth. xix, 10*). Magnæ revera angustiae. Si tenuerit exosam, nihil onero-

dam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vitae veteri, et renascamur novæ (vide *Rom. vi, Coloss. iii, Ephes. ii* et alibi, unde non idem homo e Baptismo emergit, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam mea alteri, vel alterius mihi. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosus mundo, ejusque operibus, ac sibi insuper ipsi voluntatiq; suæ: et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si plane mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quod antea fuerunt, et novi quidam homines esse incipiant, novis studiis, novæ vitæ, aliisque omnino delectationibus et cogitationibus dediti; nil mirum si culpa et poenæ, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundum hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus, de Bono status relig. libro I, cap. 13. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro I, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione ceu novis hominibus nova induuntur nomina: Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fuliensibus et Capuccinis.

nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant, injuncta ab his duntaxat quibus proprie dicitur: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Licet namque ipsa per se injuncti operis qualitas innoxia sit; adjunctæ tamen auctoritatis pondus obnoxium mandato, mandatumque peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.

18. Hæc ergo generalis regula sit universorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut divina institutione, aut propria cujusque professione fixa non sunt: ut non jussa quidem, licite utrumlibet vel admittantur, vel omittantur: jussa vero, sine culpa non negligentur, sine crimine non contemnantur. Ubique enim et culpabilis neglectus, et contemptus damnabilis est. Differunt autem, quod neglectus quidem [fort. quidam] languor inertiae est, contemptus vero superbiæ tumor. Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, et communiter damnabilis est: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilior in mobilibus mandatis. Siquidem adulterium quocunque modo, quocunque perpetres animo, turpe flagitium est ac criminale peccatum: cum tamen leve verbum, in tempore vel loco silentii forte per oblivionem subreptum, risusve per impetum magis excussus, in quam præsumptus contra præceptum (quod utique animi negligentis, aut dissoluti spiritus indicium est), eo facillime veniam promereatur, quo vix vel peccatum reputatur. Quid, quod scienter et ex deliberatione in verba otiosa, silentio licet non indicto, linguæ laxatur? Nunquid hoc tamen neget quispiam usurpari contra regulam Veritatis? unde nimirum et ratio exigenda est in futuro judicio. Judice ipso terrifico admodum comminante quia de omni verbo otioso reddent homines rationem in die judicii (Matth. xii, 36). Heu nobis! quænam poterit reddi de otio? Alioquin otium non est, si non omnino ratione vacuum est. Et tamen quis nesciat unum detractionis verbum, quantum etiam innumeris talibus, id est otiosis, præponderet ad delictum meritumque damnationis? Quid ita? Videlicet quia discretio est in mandatis, consequenter et in culpis: ut (sicut dixeram) majorum gravior, leviorque minorum censeatur transgressio mandatorum.

CAPUT IX.

Prælato tanquam Deo obediendum esse.

19. Sed mandantium non ita. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quodcunque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum (102), ubi tamen Deo contraria non **508** præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam: quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). Aut enim hoc respondendum cum apostolis, aut cum Phariseis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei*

propter traditiones vestras? (Matth. xv, 3.) Si autem dolet se contemni magister homo præ illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa, quam et vos posuistis, Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, propitius ei poterit esse Deus; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. ii, 25.) Ego igitur si me hoc angit articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potius libenter eligo non offendere, et quidem tutius justiusque. Habeo nempe ex præsentis prophetæ capitulo de hominis læsione meam consolationem, Dei scilicet propitiationem. Cæterum Deo offenso, quis orabit pro me? si ad hominem confugero, id quidem Scriptura non consulit; quinimo: *Maledictus*, ait, *qui spem ponit in homine* (Jerem. xvii, 5), Merito proinde. Si autem in Deum peccaverit, etiamsi subintelligatur Propter hominem, quis, inquit, *orabit, pro eo?* Neuter equidem. Nam et a quo offenditur, et ob quem offenditur, æque utriusque oratio execranda decernitur apud ipsum qui offenditur, hoc est apud Deum. Talis ergo requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum. Porro culpam, si qua est, quod homo offenditur cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut penitus annullat causa melior. Quapropter, cum dicitur: *Si peccaverit vir in virum*, subaudiendum est, propter Deum: quod nullatenus læsio cujuscunque proximi, nedum prælati, excusetur a culpa, si solus defuerit in causa Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait: *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis* (I Cor. viii, 12). Nam de præpositis certum tenemus ipsius Veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos; *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Sed et de quolibet fratre: *Nolite*, ait, *contemnere unum ex his pusillis*; et: *Qui scandalizaverit unum ex his pusillis* (Matth. xviii, 10, 6), quod sequitur, avertat Deus a nobis.

20. Sed non omnium scandala æqua sunt lance pensenda. Aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, aliter Phariseorum, de quibus apostolis timentibus et intimantibus quod scandalizati essent in sermone veritatis responsum est: *Sinite illos; cæci sunt, et duces cæcorum* (Matth. xv, 14.). Illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt; isti, quia oderunt. Unde et pusillos illos arbitror appellari, quod voluntatis quidem bonæ, sed non magnæ scientiæ existentes, zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Talium scandala curam, non iram provocare solent spiritualium duntaxat virorum, Paulo ita docente, *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (Galat. vi, 1). Indignum siquidem est valde, humanam eos mereri indignationem, qui divinam tam facile consequuntur miserationem. Nam hi quoque qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores, sed

(102) Vide et confer. nn, 21, 22 et 29, atque sermonem 42 in Cantica n. 2.

æstimatores, etsi ex uno iram, nunquid non ex altero veniam meruerint? Beati quidem est, si juxta verbum Domini in ipso scandalizati sent (Matth. xi, 6). Nunc vero quid nisi misericordiam et miserandi. Probat hoc pia illa vice patientis, sed nihilominus compatiens ratio: *Pater, inquit, ignosce illis*. Et quasi retur indulgentiæ ratio in tam horrendo factu, sequitur: *Quia nesciunt quid faciunt* (Luc. 24). Ac si diceret: Eo digni venia, quo et scientia sunt. Ideo ignosco illis, quia non nocent ab illis. *Si enim cognovissent, nunquam gloriam crucifixissent* (I Cor. ii, 8). Sunt enim non ita ignosco, quos utique non ignoro et odiasse et me, et Patrem meum. Pro huiusmodi pusillo in scientia terrenus Paulus cum, qui abeat scientiam, nescit tamen condescendere senioribus: *Et peribit, inquit, in tua scientia frater quo Christus mortuus est* (I Cor. viii, 11).

21. Quod si tantopere cavenda sunt scandalorum, quanto amplius prælatorum? quos Deus æquare quodammodo in utraque parte videtur, sibi imputat illorum et reverentiam, temptum, specialiter contestans eis: *Qui vos me audit; et qui vos spernit me spernit*. An nique hoc ipsum et Regula nostra perhibet), *Obsequium quæ majoribus præbetur, Deo datur?* (S. Benedicti. Reg. cap. 5.) Quamobrem videlicet vice Dei præcipit homo, quod non sit tantum displicere Deo; haud secus omnino videndum est, quam si præcipiat Deus. Quid interest, utrum per se, an per suos ministros, homines, sive Angelos, hominibus innotescat placitum Deus? Sed homines, inquit, facile Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, præcipienda fallere possunt. Sed enim quid refert tua, cui conscius non es? præsertim cum de Scripturis, quia *Labiæ sacerdotis custodiunt legem et legem ex ore ejus requirunt: quia ante Domini exercituum est* (Malach. ii, 7). Requidixerim, legem, non quam vel authentica ulla auctoritate tradiderit, vel ratio manifesta probaverit huiusmodi quippe nec præceptor expectandus, prohibitor auscultandus est); sed quod ita latere securum esse cognoscitur, ut in dubium venire non possit, utrumnam Deus sic, an aliter forte velit, si in labiis custodientibus scientiam, et ex ore ipsius Domini exercituum certum reddatur. A quo ne divina potius concilia requirentur, quam ab hominibus credita et dispensatio mysteriorum Dei? proinde quem pro Deo habemus, tanquam in his quæ aperte non sunt contra Deum, esse debemus.

Nec sane contraria loquimur sancto prophetæ Isaiæ, quasi nos in hac parte divinam hominibus auctoritatem: cum ille in supra memorato capitulo plane discernere inter utrumque videtur. Cum in hac voce populo convenient codices nostri, visum est reponere pro *cumulo*, ut in antehac

deatur. Siquidem quod nos asserimus de dubiis, hoc ille negat de manifestis: at cum ait, *si peccaverit vir in virum*, subandiatur, Propter Deum: cui aperte contraria homines hominibus frequenter mandare præsumunt. Sed hinc vos sumentes materiam sive occasionem argumentandi, asseritis, si hoc constiterit, ut jussa hominum qualibet, vel instituta, divinæ auctoritatis pondere æstimanda sint; hominem sub homine, aut vix, aut nequaquam posse salvari, cum in tanto populo (103) mandatorum, quæ prælati etiam per incuriam sæpe præcipiunt, interdum non prævaricari, aut difficile admodum, aut omnino impossibile videatur.

CAPUT X.

B *Obedientiam non esse gravem et molestam, nisi imperfectis, invitis, et carnalibus; cæteris suavem et facilem.*

23. Et quidem non nego difficultatem tantæ inesse perfectioni: sed cum ipsa corde imperfecto præsumitur. Porro imperfecti cordis, et infirmæ prorsus voluntatis indicium est, statuta seniorum studiosius discutere, hæere ad singula quæ injunguntur, exigere de quibusque rationem, et male suspicari de omni præcepto, cujus causa latuerit: nec unquam libenter obedire, nisi cum audire contigerit quod forte libuerit, aut quod non aliter licere seu expedire monstraverit vel aperta ratio vel indubitata auctoritas. Delicata satis, imo nimis molesta est hujusmodi obedientia. Non plane hæc illa est quæ ex Regula traditur, « Obedientia sine mora, » (Reg. S. Benedicti, cap. 5.) Disputare profecto hoc, est in astu cordis, non in auditu auris obedire. Istiusmodi ergo carnalem animam non modo premi, sed etiam opprimi pondere præsumptæ perfectionis necesse est: quia non potest portare caro infirma, quod solus spiritus promptus experitur jugum esse suave et onus leve. Christi quippe jugum et onus est, et omnino importabile, nisi Christi æque spiritui. Huic itaque si dicitis legem Regulæ subintrasse, 510 ut abundaret delictum, verum dicitis. Cæterum hoc culpa non est datæ legis, aut dantis legem, sed improvide profitentis, et impie prævaricantis. Mandatum quidem sanctum et justum: sed tu te noris esse carnalem, venundatum sub peccato (Rom. vii, 12, 14). Verum hoc ante prævidisse debueras, quo turris hujus evangelicæ non prius jaceres fundamentum, quam sedens computares, si haberes sumptus ad perficiendum. Nunc autem quid restat, nisi ut aut correctus obedias senioribus, aut confusus audias ab illusoribus: *Hic homo cepit ædificare, et non potuit consummare* (Luc. xiv, 28-30).

24. Sed forsitan dicitis: Ergone ita perfectus quispiam invenitur, qui non vel minimum aliquid interdum subripiatur de tam multis ac minutis, quæ passim vel a negligentibus præpositis imperantur! Minime quidem cuiquam hoc ego dederim, cum ipsi

quoque de se fatcantur Apostoli. *In multis offendimus omnes* (Jacobi III, 2); et, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I Joan. I, 8). Sed non continuo ut aliquid præterimus, perimus: præsertim cum nos Scriptura consoletur, *Si quis peccaverit, inquit, advocatum habemus Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. II, 1, 2). Denique propheta de pso testatur, quod pro transgressoribus rogaverit, ut non perirent (Isa. LIII, 12). Ubi sane notandum, quia etsi pro transgressoribus, non tamen pro contemptoribus legitur supplicasse. Verum illi quomodo perire possunt, pro quibus Salvator rogat, ne pereant? Quamobrem non video, cur ita omnem inobedientiam et transgressionem vel minimorum quorumlibet mandatorum exaggerandam putaveritis, ut exclamaretis: Quod ergo jam monacho poterit veniale peccatum esse vel leve, cujus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Sed hoc inde videlicet constare creditis, quod prælatorum jussionibus tantum tribuendum asseritur, quantum si divinitas traderentur. Quasi vero et ipsa evangelica præcepta non multum inter se discrepent, et merito observationis, et transgressionis periculo.

CAPUT XI.

Præcepta esse imparia, adeoque transgressionem.

Cæterum sicut non omnia unius esse constat vel necessitatis, vel utilitatis, vel dignitatis; sic non una de omnium transgressionem fertur sententia, nec paria manent discrimina disparem culpas. Porro nec pari culpa negliguntur, quæ non pari cura præcipiuntur, nec pari proinde pœna puniuntur. Ecce enim Evangelium tam flagitium crapulæ, quam fornicationis turpitudinem damnat. Verum quis magis non horreat e duobus malis, turpitudine fœdari, quam cibo exsaturari? Nonne denique Veritas in Evangelio sub nominibus trabis et festucæ (Matth. VII, 4), graves levesque discernit inobedientiæ culpas? Nonne ipsa disputante, imo definiente, gradatim nobis distinguitur, quæ cuique reatui pœna debeatur, dum alium iudicio, alium consilio, alium ei gehenna reum esse protestatur? (Matth. V, 22.) Quænam ergo consequendi necessitas cogit, ut si magistris divina detur in suis præceptis auctoritas, nullum ideo jam monacho leve aut veniale peccatum inveniri posse putetur; et quod ejus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Esto, sit crimen, cui pœnalis illa gehenna vel gehennalis pœna assignatur: quale, quæso, illud definiemus esse crimen, quod, Veritate iudice, reum tantum facit iudicio? Nec tamen diffitebimur esse reatum, quod vel hactenus reum statuit. Quod si reatum, et peccatum? porro omne peccatum contra Dei mandatum præsumitur. Quod autem contra mandatum præsumitur, inobedientia dicitur,

26. Hinc colligitur, quod irasci fratri, et inobedientia sit, et crimen non sit. En unum inventum

(104) Ita tres scripti nostri: editi, *contemptio*. Et omnino legendum *contentio*, unde infra dicitur, *recalcitrans et contentiosa voluntas*.

A est monacho leve ac veniale peccatum, quodque non humani, sed divini mandati statuat transgressorem. In 511 hoc genere transgressionis sunt nonnulla stultiloquia seu vaniloquia, et quæque otiose dicta, facta, et cogitata. Hujusmodi enim nunquam nisi contra mandatum, et Dei mandatum usurpantur. Peccata quippe sunt, et Deus prohibet omne peccatum: et tamen venialia, non criminalia reputantur, excepto cum per contemptum vertuntur in usum et consuetudinem: et tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Elatio quippe contemptis, atque impenitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, et convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis. Denique in quo inobedientiæ crimen et absque dubio sit, apud Samuelem advertite. *Quasi, inquit, peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (I Reg. xv, 23). Non ait, Non acquiescere: sed, *nolle acquiescere*: ut non jussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio (104), scelus idololatriæ reputetur. Non est enim id ipsum nolle obedire, et non obedire. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam et infirmitatis: illud vero aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ. Quod et ipsum repugnare est et resistere Spiritui sancto; et si ad mortem usque perduraverit, blasphemia est, non remittenda, sive in hoc sæculo, sive in futuro. Non ergo qualiscumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam: sed repugnare, sed nolle obedire. Cæterum quanti absque illa pessima et rebeli voluntate non obediunt? Quomodo itaque monacho crimen insidiatur inobedientiæ, si toties sine crimine transgreditur, quoties in transgressionem deferuit hujusmodi recalcitrans et contentiosa voluntas?

27. Frustra autem comparant quidam, ut dicitis, quaslibet inobedientias antiquæ illi, quæ facta est in paradiso; quæ nimirum valuit, non solum obligare personam, sed et vitiare naturam. Arbitror tamen et ipsam primam gravissimamque prævaricationem, aut non aliunde, aut inde maxime judicatam gravissimam, hoc est ex rebellionem defensionis, quæ secuta est: quando Deo causam requirente peccati, ut peccatores ad pœnitentiam provocaret (nolebat quippe mortem eorum, sed magis ut converterentur et viverent), ipsi maluerunt declinare cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Et quidem gemina malitia peccatoris. Primum quod nec sui misertus est, ut culpam propriam fateretur, et sanaretur: deinde quod et uxorem, ut se fallaciter excusaret, crudeliter accusavit (Gen. III, 1-13).

28. Quid est quod denique dicitis, in omni actione monacho crimen insidiari inobedientiæ, quasi aut furtim subrepat nescienti, aut casu accidat infelici; aut non valenti implere quod præcipitur, cri-

CAPUT X.

Non solum declinando a malo, sed et faciendo bonum salutem obtineri.

20. Quid ergo facturi sunt, imo potius quid passuri qui crimina commiserunt, ubi audituri sunt, *Ite in ignem æternum* (Matth. xxv, 41) qui pietatis opera non fecerunt? Quando vero admittetur ad nuptias, qui nec lumbos præcinxit ut abstineret a malo, nec lucernam tenuit ut faceret bonum: quando nec virginitatis integritas, nec lampadum claritas solius olei poterit excusare defectum? aut quis illos manere credendus est cruciatus, qui in hæc vita non solum mala, sed forte pessima perpetrant; si sic sunt cruciandi qui hic bona receperunt, ut in medio flammæ æstantibus linguis, ne minimæ quidem stillæ obtinere refrigerium queant? Caveamus ergo mala opera, nec includentis sagenæ fiducia, libere intra Ecclesiam delinquamus: hoc scientes, quia non omnes quos sagena trahit, piscatorum vasa recipient; sed erit cum ad littus venerint, eligent bonos in vasa, malos autem foras mittent (Matth. xiii, 48). Neque hoc contenti lumborum cingulo, accendamus etiam lucernas nostras, et instantanter operemur bonum, cogitantes, quod omnis arbor, non modo quæ malum fecerit fructum, sed etiam quæ bonum non fecerit, excidetur et in ignem mittetur, illum utique ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

21. Cæterum sic declinemus a malo et faciamus bonum, ut inquiramus pacem, non gloriam prosequamur. Illa enim Dei est, et eam alteri non dabit.

Gloriam, inquit, meam alteri non dabo (Isai. xlii, 8). Et dicebat homo secundum cor Dei: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxiii, 1). Recordemur etiam Scripturæ dicentis: *Si recte offeras et non recte divides, peccasti* (Gen. iv, juxta LXX). Recta est, fratres; illa nostra divisio, nemo detrectet. Alioquin, si cui forsitan minus placeat, sciat non nostram esse, sed angelorum. Priores enim Angeli cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14). Servemus ergo in vasis oleum, ne forte (quod absit) clausas jam nuptiarum januas frustra pulsantes, verbum audiamus amaram et deintus nobis sponsus respondeat: *Nescio vos* (Matth. xxv, 12). Adhuc tamen mors posita est, non modo secus iniquitatem, sterilitatem, vanitatem, sed et secus introitum ipsius etiam voluptatis. Quocirca opus est fortitudine adversus testamenta peccati, ut rugienti leoni resistamus fortes in fide, et ignita ipsius jacula hoc ipso clypeo viriliter repellamus. Opus est justitia, ut operemur bonum. Opus prudentia, ne cum fatuis virginibus reprobemur. Opus denique temperantia, ne voluptatibus indulgentes, audiamus aliquando quod miser ille, epularum pariter et vestium splendore finito, dum misericordiam precaretur, audivit: *Memento fili, quod recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciarius* (Luc. xvi, 25). Plane terribilis Deus in consi-

liis super filios hominum! sed, si terribilis est etiam misericors invenitur, dum futuri formam judicii non occultat. Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii, 4): palmes qui fructum non fecerit excidetur (Joan. xv, 2): virgo cui defuerit oleum, a nuptiis excludetur (Matth. xxv, 12), et qui bona receperit in hac vita, cruciabitur in futura. Quod si forte contingat in uno quolibet simul hæc quatuor inveniri, ea plane extrema desperatio est.

CAPUT XI.

Converti molientes acrius a solitis vitiis tentari, ipsis vero luctum esse necessarium.

22. Hæc igitur et his similia intus suggerit ratio voluntati, eo copiosius, quo perfectius illustratione spiritus edocetur. Felix sane, cujus voluntas sic cesserit et aquieverit consilio rationis, ut a timore concipiens, promissionibus deinceps cœlestibus foveatur, et parturiat spiritum salutis. At forte invenietur rebellis et obstinata voluntas, nec impatiens solum, sed et monitis pejor, et minis durior, et adhibitis acerbior blandimentis. Invenietur forsitan, quæ nihil mota suggestionibus rationis, imo et gravi furore commota respondeat, dicens: *Quousque vos patior? prædicatio vestra in me non capit.* Scio quod astuti estis: sed astutia vestra in me locum non habet. Forte et advocans membra singula, solito amplius solitis jubet obedire concupiscentiis, nequitiis deservire. Hinc nimirum est illud quod quotidianis discimus experimentis, eos qui converti deliberant, tentari acrius a concupiscentia carnis, et urgeri gravius in operibus luti et lateris, qui Ægyptum egredi, et Pharaonis imperium effugere moliantur.

23. Utinam autem qui ejusmodi est, declinet impietatem, et terribile illud profundum caveat, de quo scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (Prov. xviii, 3). Fortissima siquidem potionem curatur, et periclitatur facile, nisi multa sollicitudine studeat medici obtemperare consiliis, observare præcepta. Vehemens est tentatio, et proxima desperationi, nisi totum colligat et ad miserandum animæ suæ, quam adeo miseram et miserabilem videt, convertat affectum, et audiat vocem dicentem: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v, 5). Lugeat abundanter, quia lugendi tempus advenit: et ad sorbendas juges lacrymas ista sufficiunt. Lugeat, sed non sine pietatis affectu, et obtentu consolationis. Consideret nullam sibi inveniri requiem in seipso, sed omnia plena miseræ et desolationis. Consideret non esse bonum in carne sua; sed et in sæculo nequam tibi nisi vanitatem et afflictionem spiritus contineri. Consideret, inquam, nec intus nec subter, nec circa se sibi occurrere consolationem; ut vel tandem aliquando discat quærendam sursum et desursum esse sperandam. Lugeat sane interim plangens dolorem suum, exitus aquarum deducat oculus ejus, et palpebra non requiescat. Nimirum purgatur lacrymis oculus ante caligans et acuitur visus, ut

intendere possit in serenissimi luminis claritatem.

CAPUT XII.

Quomodo voluntas suaviter inducenda ad amandum et desiderandam cœlestia.

24. Ex hoc sane suspiciat per foramen, prospiciat per cancellos, prædulcem radium prosequatur obtuto, et Magorum sedulus imitator, lumen lumine quærat. Inveniet enim locum tabernaculi admirabilis, ubi panem Angelorum manducet homo: inveniet paradisum voluptatis plantatum a Domino; inveniet hortum floridum et amœnissimum; inveniet refrigerii sedem, et dicet: O si audiat vocem meam misera illa voluntas, ut ingrediens videat bona et visitet locum istum! hic nimirum inveniet requiem ampliorem, et me quoque eo minus inquietabit, quo minus inquietabitur ipsa. Neque enim mentitur qui dixit: *Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. XI, 29). In hujus fide promissionis exacerbata blandius alloquatur et simulata quadam hilaritate, spiritu mansuetudinis eam conveniens dicat: Cesset penitus indignatio tua. Non ego sum qui te offendere possim. Tuum est corpus, tuus et ego ipse: non est quod timeas. non est quod verearis. Nec mirum, si forte amarius adhuc reddiderit illa responsum, ut dicat, **488** quia multæ cogitationes ad insaniam te adduxerunt. Sustineat interim æquanimiter, ac dissimulet omnino quod agitur, donec inter loquendum inducens alia pro aliis, opportune aliquando inferat, dicens: Inveni [al. intravi] hodie hortum pulcherrimum, et amœnissimum locum. Bonum esset illic nos esse: nam et tibi nocet in hoc lecto ægritudinis, in hoc doloris strato versari in hoc cubili tuo gravi corde compungi. Aderit Dominus quærenti se, animæ speranti in se: aderit votis supplicibus, et verbis ejus efficaciam ministrabit. Excitabitur desiderium voluntatis, ut non modo videre locum, sed et introire paulatim, et mansionem inibi facere concupiscat.

CAPUT XIII.

Conversos mira suavitate ac deliciis vitæ piæ ac spiritualis refici.

25. Nec vero locum reputes corporalem paradisum hunc voluptatis internæ. Non pedibus in hunc hortum, sed affectibus introitur. Nec terrenarum tibi commendatur arborum copia, sed virtutum utique spiritualium jucunda decoraque plantatio. Hortus conclusus, ubi fons signatus in quatuor capita derivatur, et ex una sapientiæ vena virtus quadripartita procedit. Splendidissima quoque inibi lilia vernant: et cum flores apparent, etiam vox turturis auditur. Illic nardus sponsæ fragrantissimum præstat odorem, et cætera quoque aromata fluunt; austro spirante, aquilone fugato. Ibi media est arbor vitæ, malus illa de Cantico, cunctis pretiosior lignis silvarum, cujus et umbra sponsam refrigerat, et ructus dulcis gutturi ejus (Cantic. II, 3). Ibi continentis nitore, et sinceræ veritatis intuitus oculos cordis irradiat: auditui quoque dat gaudium et

lætitiâ dulcissima vox consolatoris interni. Ibi quibusdam spei naribus influit jucundissimus odor agri pleni, cui Dominus benedixit. Ibi avidissime prælibantur incomparabiles deliciæ charitatis; a succisis spinis ac vepribus, quibus antea pungebatur, unctione misericordiæ perfusus animus in conscientia bona feliciter requiescit. Quæ quidem non inter vitæ æternæ præmia, sed inter temporalis militiæ stipendia deputantur; nec ad futuram pertinent, sed ad eam magis quæ nunc est Ecclesiæ promissionem. Hoc enim centuplum est, quod in hoc sæculo sæculi contemptoribus exhibetur (Matth. XIX, 29). Nec tibi illud nostro speraveris eloquio commendandum. Solus spiritus est qui revelat: sine causa paginam consulis; experientiam magis require. Sapientia est, cujus pretium nescit homo. De occultis trahitur, nec in terra suaviter viventium invenitur ista suavitas. Nimirum suavitas Domini est: nisi gustaveris, non videbis. *Gustate, inquit, et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. XXXIII, 9). Manna absconditum est, nomen novum est, quod nemo scit nisi qui accipit. Non illud eruditio, sed unctio docet: nec scientia, sed conscientia comprehendit. Sanctum est, margaritæ sunt, nec facit ipse quod prohibet (Matth. VII, 6), qui cœpit facere et docere. Neque enim canes aut porcos jam reputat, quos prioribus abrenuntiantes facinoribus atque flagitiis etiam consolatur per Apostolum, dicens: *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis* (Cor. VI, 11). Tantum caveat, ne revertatur canis ad vomitum, nec [al. vel] sus lota ad volutabrum luti.

CAPUT XIV.

In terrenis non esse ullam satietatem, nisi fastidio conjunctam: at cœlestium desideria experiendo semper crescere.

26. In hujus ergo ostio paradisi divini sarruri vox auditur, sacratissimum secretissimumque consilium, quod absconditum est a sapientibus et prudentibus, parvulis revelatur. Cujus sane vocis auditum non sola jam ratio capit, sed gratanter eum communicat et voluntati. *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. V, 6). Altissimum place consilium, et **489** inestimabile sacramentum. Fidelis sermo et omni acceptione dignus, qui de cœlo nobis a regalibus sedibus, venit. Facta est enim valida fames in terra, et omnes jam non egere cœpimus, sed ad extremam devenimus egestatem. Denique et comparati sumus jumentis insipientibus et similes facti sumus illis: etiam porcorum siliquas insatiabiliter esurimus. Qui pecuniam diligit, non satiatur; qui luxuriam, non satiatur; qui gloriam quærit, non satiatur; denique qui mundum amat, nunquam satiatur. Novi ego homines satiatos hoc mundo et ad ejus omnem memoriam nauseantes. Novi satiatos pecunia et satiatos honoribus, satiatos voluptatibus et curiositatibus hujus mundi, nec mediocriter, sed usque ad fastidium satiatos. Et facile est cuique nostrum hanc satietatem

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinatur. Mirum quippe vobis, imo et injustum videtur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: respondebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem æque putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras æstimari, indicavit et de simplici lucem æque corporis approbari (*Matth. vi, 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui malum bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum Væ illud evitare propheticum, *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum* (*Isa. v, 20*): cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis clamet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum iudicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (*Matth. x, 16*). Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv, 38*). Patet ergo laudabilem illam et a Domino audatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et cautus sit qui falli non possit.

37. Cæterum sicut oculum simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cognitio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua fit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, tametsi Horstius putat legendum, *quin hoc velit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non æque valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

A fallere penitus non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediatur, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innotescit: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum bonum, quadrifariam dividamus oculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculum Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii, 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed sapiens ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientia.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solummodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque bono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tamen, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor* (*Ose, vii, 11*). Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli docentur cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*.

40. Et item alius est oculus simpliciter malus, fallens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore dominico astruuntur prudentiores esse filiis lucis in generatione sua. Et alius quem nequam esse definivimus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut sæpe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De talibus scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov. xviii, 3*). Nam qui hujusmodi est, **C** incurrit Væ propheticum, prolatum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non lux, sicut in antebac vulgatis; ut sit sensus, quod oculus simplex sit *argumentum*, id est origo et causa, lucis totius corporis, id est operis.

vere profecto malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia periculosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas segniorem facit, non nequiores. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duobus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutro caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, aut tenebris obvolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficiunt vel lucem dare vel tenebras corpori,

41. Si igitur (ut jam ad propositam quæstiunculam revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosum reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquatur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similiter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualem profecto superius definivimus. Neque enim ex toto adhuc tenebræ desunt, ubi ignorantia veritatis lucem obscurat bonæ [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quocumque non erit decepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcam videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide: licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in non mala

[al. mendose in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, purum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et hæc super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolvitis: sed mea non interest ipsarum toties repetere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod crebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

42. Quærentibus item de obedientiæ pondere, seu discrimine inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolando filio (Gen. xxi), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum divinæ indignationis et ultionis merito iucurrissent, si non obedissent, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmiis, non tamen suppliciis si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non mediocris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12.).

43. Et rursus quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contemptorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.
(HORAT. lib. 1, ep. 16, 46.)

Et in Evangelico: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis?* Matth. v. 46, 47.) Denique et universaliter, *Cum feceritis omnia quæ mandata sunt vobis, dicite quia servi inutilis sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; libri quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriosi: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parum in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Eapropter in talibus generalis hæc regula teneatur, ut in difficilioribus quidem

agendis obeditio gratior, quam gravior prævaricatio judicetur : et in facilioribus minusque onerosis contemptus damnabilior, quam actus laudabilior æstimetur.

CAPUT XVI.

Transitus et mutatio monasterii quatenus probanda.

44. Jam et si de hoc satis est, videamus quatenus etiam tenenda sit ipsa, quæ in professione firmari solet, loci stabilitas, et quibus (si quibus tamen) ex causis rumpere illam vel liceat cuiquam, vel expediat. Et hinc siquidem dubitare vos dicitis. Ad quod interim nunc securus responderim, a bono quod semel quis voverit, descendere non licere et ad hoc mutare locum, quem sibi quisque delegerit, et cui se sua voluntate et voce firmaverit, omnino non consulo, sed nec sanctus papa Gregorius. Ait enim : « Perfecti quique magna se discretionis subtilitate conspiciunt, ne ad deteriora unquam vel in opere, vel in cogitatione dilabantur. Sed quod hinc sensit vir apostolicus, hoc se Apostolus implere gloriatur : *Quæ, inquit, 518 retro oblitus, et ad ea quæ ante sunt extentus* (Philipp. III, 13). An et propheta Ezechiel idem non significavit, cum de sanctis animalibus diceret : *Non revertentur cum incederent, sed unum quodque ante faciem suam gradietur?* (Ezech. I, 12.) Et hi omnes id sentiendo, non aliud quam Magistri sui sententiam secuti sunt, dicentis in Evangelio : *Nemo mittens 519 manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei* (Luc. IX, 62) Præscribat proinde stabilitatis pactum omni deinceps remisso descensui, contentioso discessui, vago et curioso discursui, totius denique inconstantiae levitati; non tamen his quæ in professionis serie sequuntur, morum videlicet conversioni, et obedientiæ quæ secundum Regulam fit. Nam si hæc ibidem, pro improbitate nimirum atque irreligiositate cohabitantium, obtineri forte nequiverint; duce spiritu libertatis transire indubitanter suadeo ad locum alium, ubi non impediat homo reddere Deo voto sua, quæ distinxerunt labia sua. Et quidem cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris.

45. Sane de religiosis ac bene ordinatis monasteriis nullus professorum meo consilio, ne arctioris quidem vitæ desiderio, sine licentia sui senioris egredietur (107). Egressus tamen, si melius invenerit et elegerit, meo nihilominus jam consilio non regredietur ad inferius bonum, quod reliquerat et contempserat præ meliori : præsertim si illud melius tale fuerit, quod ejus primæ professioni congruere videatur. Ipse nempe viderit, qua ratione, quave intentione altiora seu arctiora præsumpserit : nam ad inferiora jam vel remissiora, me consuleute, nequaquam apostatabit : si non tamen loci prioris vicina revocetur, quia de noto monasterio nec reineri quis regulariter potest, nec recipi sine consensu abbatis sui (Reg. S.

Benedicti, cap. 61). Et accipite manifestius in exemplis hujus sententiæ rationem.

46. Forte vult aliquis de Cluniacensibus iustitias ad Cisterciensium sese stringere paupertatem, eligens præ illis nimirum consuetudinibus magis Regulæ puritatem. Si me consulis, non consulo, si non sane id abbatis sui usurparit assensu, Quamobrem ? Primo propter scandalum ipsorum quos deserit. Deinde quia certa pro dubiis relinquere tutum non est ; forsitan enim hæc tenere potest, illud non poterit. Tertio suspectam habeo levitatem, qua id sæpe quod facile volumus antequam probemus, experti jam nolimus, uno prope momento id ipsum et cupientes, et respicientes, tam leviter quam et irrationabiliter, B Quales utique non paucos frequenter experimur, quia una vix hora in una voluntate durantes, aura levitatis impulsivi, vagi et instabiles hac et illac velut cæcæ nutant; mutantque pro experimento iudicium, imo sine iudicio fluctuantes et tumultuantes, tot de se consilia præsumunt, quot loca revisunt : semper quod non habent cupientes, et quod habent fastidientes.

47. Et quomodo ego, ait aliquis, professus Regulam, non secundum Regulam cum bona queam degere conscientia ? siquidem vovens, et non solvens, qui nisi pejero ? Quasi non multo magis habeas inde conqueri alibi quoque, cum cæperis pure juxta Regulam conversari. Profecto etiam tunc : Et quam, inquit, conscientia habitare sustineam extra domum meam priorem, quæ me de sæculo fugientem excepit, initiavit ad bonum, signavit in salutem ; molestus fratribus, inobediens seniori, stabilitatis insuper prævaricans pactum, et primam irritam faciens fidem ? Verumtamen neutra justa querimonia est. Nam qui se ideo perjurum putat, quod ad purum [al. punctum] Regulam non observat ; videtur mihi non satis attendere quid juraverit. Nemo quippe cum profitatur, spondet Regulam, sed determinate secundum Regulam sui quisque conversionem, suamque deinceps conversationem sese pollicetur dirigere. Hæc profecto hujus temporis omnibus ferme monachis communis professio est. Et licet in diversis monasteriis, diversis et observantiis 519 D Deo serviatur ; quandiu tamen sui quisque loci bonos usus sollicitè servat, haud dubium quin secundum Regulam vivat, quoniam quidem boni usus a Regula non discordant. Quisquis itaque tenet quod teneri invenerit bonum, ubi profitetur ; profecto vivit sicut promittit : quia non aliud procul dubio quisque promittit, quam quod habere eorum pia videtur vita, cum quibus deinceps vivere disponit et eligit.

48. Quid enim ? nunquid verbi gratia, aut in Majori Monasterio usus Cluniacensium, aut isti forte illorum ritus, aut vero utrique Cisterciensium, distinctionem litteratoriam profitentur ? Attamen omnes secundum Regulam profitemur, Una quidem

(107) Vide Bernardi epistolam 395, n. 2, ubi de monasterio Sancti-Bertini idem asserit.

oris ubique promissio : sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimento salutis, et sine damno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut eam non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari conjugii contenti sunt, non ideo tamen credunt se recessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de cælibe ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter conversentur) : sic quoque qui secundum Regulam vivere statuunt, etsi non ad uoguem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrum ritu vel mutant, vel prætermittunt ; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistant. Denique Regula ipsa tradit octavum humilitatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (*Reg. S. Benedicti*, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant) tenere curant : de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat solemnisque professio, in qua non fit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in cœnobiis bene ordinatis professio, tantum si sana fuerit et intentio. Cæterum qui inquietus est, et ita credere non potest ; sed magis credens et cedens stimulantibus conscientie exit, et quærit ubi solvat quod suo in loco al. solvat vota sua quæ], suo utique iudicio voverat quidem, sed non solverat : sicut non laudo quod egreditur, ita ut regrediatur non consulo, si tamen ad remotum ignotumque monasterium migraverit. Cur ita ? Tum propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non iudicat in eo quod probat (*Rom. xiv, 22*) : tum ex nostri auctoritate magistri, qui talem et suscipi jubet, et retineri ; inventum quoque bonum et utilem suasionem, professione ligari. Denique susdeatur. » inquit, « ut stet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108) ; generalem super hujusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens : *Ubi enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duas sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas facerent ejusmodi susceptiones, variæ probant ejus epistolæ, nempe 3, 32, 33, 65 cum tribus sqq. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolas 94 et 371, et maxime Casianum, *Collat. 14*, cap. 5 et sqq.

(110) Quæstionem hanc Bernardi ævo fuisse ventilatam patet tum ex Abælardo, qui quemdam

Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino : ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acquirerint absque mutuo duntaxat assensu. Quod loties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptio plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietiorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit ; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit : prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas ? Quamquam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialius, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalo, tutius tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses : si sane hinc eandem tuam ipsius conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (*Rom. vii, 3*), usurpamus et nos in nostræ hujus disputatiunculæ conclusionem, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat votum ; non deserentem non spernat : et qui secunda conscientia fraternum scandalum timens, fratres non deserit ; deserentem non iudicat. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præiudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie susceperat, impieque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitur indulsisse communionem apostatæ perduranti (*Lib. 1, epist. 33* ; *lib. ix, epist. 25, 31*), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quodammodo subjiciat continentie ; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec cælibis quidem vitæ propositum copulæ posse præscribere conjugali, quominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occur-

Burgundiæ magistrum arguit, pag. 1067, quod *monachos atque moniales post publicum etiam suæ professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere* assereret : tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definit canon 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui uxores duxissent, in monasterium revocari jubet in *lib. 1, epistola 60* : eosdem vero excommunicat concilium Chalcedonense, can. 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt: recene? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrium Patrum cantus profecto sum omnino non aliud aestimare, quam quod beato Apostolo teste quaeritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (*I Cor. iv, 2*). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu; sicut et in cæteris, ita et in his ambos extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod senserat.

53. Quod denique quaeritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumnam in suo, an in monastico interim habitu habitarent cum monachis: ego nescio, nisi quod credibilius videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri; sed tantum quaesisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem poenitentiae.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera poenitentiae instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogativam, ut secundum baptismam unucupetur (111). Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vitae spiritualis, qua præeminens **591** universis vitae humanæ generibus hujuscemodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Eî quasi denique secundo baptizamur, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursum Christum induimus, complautati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis æternæ: ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui *post diutinam in domo et habitu religionis conversationem*, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat.

(111) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 411, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic*, inquit, *obsecro, legisti aliquando vitam monasticam propositum secundum esse Baptisma? Sed quia hoc inveniri in dictis Patrum perspicuum est, negare licitum jam non est*, etc. Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 25, ubi Paulam de Blæsillæ obitu consolatur. *Revera inquit, si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertat!) delicias hujus vitae cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat. Nunc vero cum propitio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogitarit*, etc. Idem ad Demetriadem. *Nunc, inquit, quia sæculum, reliquisti, et secundo post Baptismum gradu inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diabole, et sæculo tuo, et pompæ tuæ, et operibus tuis, serva fœdus quod pepigisti*. Quibus addit Odonis abbat s Cluniacensis Collationum lib. II, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tomo IX. Ratio ergo, cur vitae religiosæ professio, quasi qui-

rum actualium delictorum, in lumen virtutum evadimus, reaptales nobis illud Apostoli: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom. XII, 12*).

CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoc est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero necdum videlicet substituto. Ad quod respondeo: Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solum senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promittit, « a Deo se sciat damnandum quem irridet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 58). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes, » ait, « in monasterio usque ad mortem (*Ibid. in Prologo*). » Salvis igitur exceptionibus, quas superior disputatio perstrinxit, de cætero nulla liceat occasione monacho locum, cui professus est, citra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis: Quid si non potest nisi cum rancore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit anirò nunc illud de Evangelio, quod de conjugii lege decenti discipuli Domino responderunt: *Si ita est inquit, non expedit nubere* (*Matth. XIX, 10*). Magnæ revera angustiae. Si tenuerit exosam, nihil onero-

dam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vitae veteri, et renascamur novæ (vide *Rom. vi, Coloss. III, Ephes. II* et alibi, unde non idem homo e Baptismo emergit, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam mea alteri, vel alterius mihi. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosus mundo, ejusque operibus, ac sibi insuper ipsi voluntatique suæ: et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si placeat mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quod antea fuerunt, et novi quidam homines esse incipiant, novis studiis, novæ vitæ, aliisque omnino delectationibus et cogitationibus dediti; nil mirum si culpa et poenæ, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundum hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus, de Bono status relig. libro I, cap. 13. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro I, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione ceu novis hominibus nova induuntur nomina: Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fuliensibus et Capuccinis.

nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant, injuncta ab his duntaxat quibus proprie dicitur: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Licet namque ipsa per se injuncti operis qualitas innoxia sit; adjunctæ tamen auctoritatis pondus obnoxium mandato, mandatumque peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.

18. Hæc ergo generalis regula sit universorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut divina institutione, aut propria cujusque professione fixa non sunt: ut non jussa quidem, licite utrumlibet vel admittantur, vel omittantur: jussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Ubique enim et culpabilis neglectus, et contemptus damnabilis est. Differunt autem, quod neglectus quidem [fort. quidam] languor inertie est, contemptus vero superbiæ tumor. Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, et communiter damnabilis est: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilior in mobilibus mandatis. Siquidem adulterium quocumque modo, quocumque perpetres animo, turpe flagitium est ac criminale peccatum: cum tamen leve verbum, in tempore vel loco silentii forte per oblivionem subreptum, risusve per impetum magis excussus, in quam præsumptus contra præceptum (quod utique animi negligentis, aut dissoluti spiritus indicium est), eo facillime veniam promereatur, quo vix vel peccatum reputatur. Quid, quod scienter et ex deliberatione in verba otiosa, silentio licet non indicto, linguæ laxatur? nunquid hoc tamen neget quispiam usurpari contra regulam Veritatis? unde nimirum et ratio exigenda est in futuro judicio. Judice ipso terrifico admodum comminante quia de omni verbo otioso reddent homines rationem in die judicii (Matth. xii, 36). Heu nobis! quænam poterit reddi de otio? Alioquin otium non est, si non omnino ratione vacuum est. Et tamen quis nesciat unum detractionis verbum, quantum etiam innumeris talibus, id est otiosis, præponderet ad delictum meritumque damnationis? Quid ita? Videlicet quia discretio est in mandatis, consequenter et in culpis: ut (sicut dixeram) majorum gravior, leviorque minorum censeatur transgressio mandatorum.

CAPUT IX.

Prælato tanquam Deo obediendum esse.

19. Sed mandantium non ita. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum (102), ubi tamen Deo contraria non 508 præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam: quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). Aut enim hoc respondendum cum apostolis, aut cum Pharisæis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei*

propter traditiones vestras? (Matth. xv, 3.) Si autem dolet se contemni magister homo præ illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa, quam et vos posuistis, Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, propitius ei poterit esse Deus; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. ii, 25.) Ego igitur si me hoc angit articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potius libenter eligo non offendere, et quidem tutius justiusque. Habeo nempe ex præsentis prophete capitulo de hominis læsione meam consolationem, Dei scilicet propitiationem. Cæterum Deo offenso, quis orabit pro me? si ad hominem confugero, id quidem Scriptura non consulit; quinimo: *Maledictus, ait, qui spem ponit in homine* (Jerem. xvii, 5), Merito proinde. Si autem in Deum peccaverit, etiamsi subintelligatur Propter hominem, quis, inquit, orabit, pro eo? Neuter equidem. Nam et a quo offenditur, et ob quem offenditur, æque utriusque oratio exsecranda decernitur apud ipsum qui offenditur, hoc est apud Deum. Talis ergo requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum. Porro culpam, si qua est, quod homo offenditur cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut penitus annullat causa melior. Quapropter, cum dicitur: *Si peccaverit vir in virum*, subaudiendum est, propter Deum: quod nullatenus læsio cujuscunque proximi, nedum prælati, excusetur a culpa, si solus defuerit in causa Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait: *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis* (I Cor. viii, 12). Nam de præpositis certum tenemus ipsius Veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos; *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Sed et de quolibet fratre: *Nolite, ait, contemnere unum ex his pusillis; et: Qui scandalizaverit unum ex his pusillis* (Matth. xviii, 10, 6), quod sequitur, avertat Deus a nobis.

20. Sed non omnium scandala æqua sunt lance pensenda. Aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, aliter Pharisæorum, de quibus apostolis timentibus et intimantibus quod scandalizati essent in sermone veritatis responsum est: *Sinite illos; cæci sunt, et duces cæcorum* (Matth. xv, 14.). Illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt; isti, quia oderunt. Unde et pusillos illos arbitror appellari, quod voluntatis quidem bonæ, sed non magnæ scientiæ existentes, zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Talium scandala curam, non iram provocare solent spiritualium duntaxat virorum, Paulo ita docente, *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (Galat. vi, 1). Indignum siquidem est valde, humanam eos mereri indignationem, qui divinam tam facile consequuntur miserationem. Nam hi quoque qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores, sed

(102) Vide et confer. nn, 21, 22 et 29, atque sermonem 42 in Cantica n. 2.

longitudinem protraxi stilum, ut et in pluribus plures possint ædificari. Quod opus cum a vobis perceptum fuerit, tunc non ipsis, ad quos factum est, sed eorum prius reddatur abbati : et sic demum ad ipsos, si jusserit abbas, perveniat. Monachi enim sunt; et ex lege suæ Regulæ sine nutu sui abbatis sicut dare, ita et accipere datas prohibentur epistolas (*Reg. S. Benedicti*, cap. 54). Nam et ob hoc maxime diu, sicut scitis, multum licet rogatus ab eis, respondere tardavi, quod (ut mihi videbatur) ignorante abbate scribere illas epistolas et mittere præsumpsissent. Nec falso id suspicatus sum, uti postmodum liquido comperi. Ego cæpto operi (quod quidem legentibus apparebit) Epistolæ nomen indideram : sed quoniam pro nomine modum, vestro obviante mandato, ut promiseram, non servavi; Liber, si judicatis, non Epistola censeatur. Et quia inter multas quæstiones, quæ ibi a me solvuntur, id præcipue subtilius utiliusque pertractatur, quænam liceat præcepta, et per quos, et quatenus dispensari; detur ei titulus, De Præcepto et Dispensatione; nisi vobis aliud forte congruentius videatur.

PRÆFATIO AD MONACHOS CARNOTENSES

IN TRACTATUM SEQUEM.

Qua mente jam tacebo? qua fronte tamen loquar? Crebris epistolis et nuntiis cogitis me aut propriam prodere imperitiam, aut officium renuere charitatis. At ego malens siue illa quæ inflat, quam absque illa quæ ædificat, inveniri; victus tandem precibus vestris, duris injicio nodis unguis teneros, et, ut vereor ego, non aliud quam terendos. Sed hoc incassum. Nam mea me, ut scribitis et præscribitis, tam absentis scripta quam verba præsentis arguunt excusantem. Quis enim jam relinquatur mihi vel de impossibilitate cavendi locus, præsertim apud vos, qui ex ore et ex corde meo satis certum tenere vos creditis, quantum possim in talibus? Fidei proinde vestræ, non meo fidens ingenio, abyssum ingredior quæstionum; nesciens (Deus scit) qua emersurus. Præsto charitas erit, utiqum ita et veritas. Si quominus, excuset effectum defectus potius ingenii: voluntatem certe non culpabitis. Tentabo autem easdem, si potero, quæstiunculas sub epistolari cunctis brevitate redigere, etsi non epistola brevi. Mirum siquidem non est, si fuero ego longior in exponendo: cum vos tantum eas ponendo, duas et ipsas satis longas epistolas texueritis.

CAPUT PRIMUM.

Ad monasticæ Regulæ instituta præcepta sint, an consilia duntaxat.

I. Prima igitur quæstio circa Regulam nostram versatur, de qua (ni fallor) et reliquæ omnes, aut pene omnes oriuntur. Quæritis nempe, Regularis illa institutio quomodo et quatenus sit pensanda profitentibus eam: utrum videlicet cuncta quæ continent, putanda sint esse præcepta, consequenter et

(93) *Corporales observantias* vocat n. 3 et sqq.

damnosa transgredienti: an consilia tantum vel monita, et ob hoc nullius, aut non magni ponderis sit ipsorum professio; nullius, aut non gravis culpæ ipsorum prævaricatio: an certe quædam sint deputanda imperiis, quædam pro consiliis reputanda, quo partim ea liceat, partim non liceat omnino prætergreji. Et si hoc ultimum detur, distingui a me tunc demum certos ac propriæ cujusque partis limites flagitatis: ne cui forte per varias sui sensus opiniones licentius vagandi detur occasio; sicque liquare culicem et camelum glutire contingat, si nesciat quantum curæ vel operæ suæ quibusque debeat observantiis. Hic est, quantum recolo, titulus vestræ illius partitionis sensus, etsi non verba. Quod autem subjungitis et pergitis inquirere de obedientia, quibus gradibus distinguatur, quibus claudatur limitibus; ad eandem arbitror pertinere divisionem, quippe quæ in decretis regularibus præcipua habetur: et puto, cum ad illam satis responsum fuerit, de ista jam nil supererit quod ambigatur.

2. Itaque, ut sentio ego, Regula sancti Benedicti omni homini proponitur, imponitur nulli. Prodest, si devote suscipitur et tenetur; non tamen, si non suscipitur obest. Quod autem in voluntate est suscipientis, non in potestate proponentis; voluntarium merito dixerim, non necessarium. Attamen hoc ipsum quod dico voluntarium, si quis ex propria voluntate semel admiserit et promiserit deinceps tenendum, profecto in necessarium sibi ipse convertit, nec jam liberum habet dimittere, quod ante tamen non suscipere liberum habuit. Ideoque quod ex voluntate suscepit, ex necessitate [al. add. jam] tenebit; quia omnino necesse est eum reddere vota sua quæ distinxerunt labia eua, et ex ore suo aut condemnari jam, aut justificari. Cæterum felix, ut quidam sanctorum ait, necessitas, quæ cogit in melius (S. AUGUSTINUS, epist. 127). Omnia proinde sancti Benedicti instituta, exceptis sane nonnullis de spiritualibus, verbi causa, charitate, humilitate, mansuetudine, quæ non tam ipsum constat instituisse quam Deum, et ob hoc penitus non esse mutanda; de cætero reliqua universa (93) non profitentibus quidem monita tantum, seu consilia censenda sunt, nec gravant non observata: cum tamen profitentibus in præcepta, prævaricantibus in crimina fiant, sive (ut vestra vobis reddam) illis voluntaria vel factitia, istis necessaria, et tanquam naturalia non immerito reputantur. Ita sane necessaria dixerim, ut ex eis minime præjudicetur necessariis rationabilibusque dispensationibus.

CAPUT II.

In constitutionibus majorum quando et a quibus dispensandum.

3. Sed non omnibus in hujusmodi credita est dispensatio, nisi his duntaxat qui cum apostolis dicere possunt: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysterium Dei* (I Cor. iv, 7). Novit autem fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ibi tantum

quoque de se fateantur Apostoli. *In multis offendimus omnes* (Jacobi III, 2); et, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I Joan. I, 8). Sed non continuo ut aliquid præterimus, perimus: præsertim cum nos Scriptura consoletur, *Si quis peccaverit, inquit, advocatum habemus Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. II, 1, 2). Denique propheta de ipso testatur, quod pro transgressoribus rogaverit, ut non perirent (Isa. LIII, 12). Ubi sane notandum, quia etsi pro transgressoribus, non tamen pro contemptoribus legitur supplicasse. Verum illi quomodo perire possunt, pro quibus Salvator rogat, ne pereant? Quamobrem non video, cur ita omnem inobedientiam et transgressionem vel minimorum quorumlibet mandatorum exaggerandam putaveritis, ut exclamaretis: Quod ergo jam monacho poterit veniale peccatum esse vel leve, cujus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Sed hoc inde videlicet constare creditis, quod prælatorum jussionibus tantum tribuendum asseritur, quantum si divinitas traderentur. Quasi vero et ipsa evangelica præcepta non multum inter se discrepent, et merito observationis, et transgressionis periculo.

CAPUT XI.

Præcepta esse imparia, adeoque transgressionem.

Cæterum sicut non omnia unius esse constat vel necessitatis, vel utilitatis, vel dignitatis; sic non una de omnium transgressionem fertur sententia, nec paria manent discrimina disparem culpam. Porro nec pari culpa negliguntur, quæ non pari cura præcipiuntur, nec pari proinde pœna puniuntur. Ecce enim Evangelium tam flagitium crapulæ, quam fornicationis turpitudinem damnat. Verum quis magis non horreat e duobus malis, turpitudine fœdari, quam cibo exsaturari? Nonne denique Veritas in Evangelio sub nominibus trabis et festucæ (Matth. VII, 4), graves levesque discernit inobedientiæ culpas? Nonne ipsa disputante, imo definiente, gradatim nobis distinguitur, quæ cuique reatui pœna debeatur, dum alium iudicio, alium consilio, alium ei gehenna reum esse protestatur? (Matth. V, 22.) Quænam ergo consequendi necessitas cogit, ut si magistris divina detur in suis præceptis auctoritas, nullum ideo jam monacho leve aut veniale peccatum inveniri posse putetur; et quod ejus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Esto, sit crimen, cui pœnalis illa gehenna vel gehennalis pœna assignatur: quale, quæso, illud definiemus esse crimen, quod, Veritate iudice, reum tantum facit iudicio? Nec tamen diffitebimur esse reatum, quod vel hactenus reum statuit. Quod si reatum, et peccatum? porro omne peccatum contra Dei mandatum præsumitur. Quod autem contra mandatum præsumitur, inobedientia dicitur,

26. Hinc colligitur, quod irasci fratri, et inobedientia sit, et crimen non sit. En unum inventum

(104) Ita tres scripti nostri: editi, *contemptio*. Et omnino legendum *contentio*, unde infra dicitur, *recalcitrans et contentiosa voluntas*.

A est monacho leve ac veniale peccatum, quodque non humani, sed divini mandati statuat transgressorem. In **511** hoc genere transgressionis sunt nonnulla stultiloquia seu vaniloquia, et quæque otiose dicta, facta, et cogitata. Hujusmodi enim nunquam nisi contra mandatum, et Dei mandatum usurpantur. Peccata quippe sunt, et Deus prohibet omne peccatum: et tamen venialia, non criminalia reputantur, excepto cum per contemptum vertuntur in usum et consuetudinem: et tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Elatio quippe contemptis, atque impenitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, et convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis. Denique in quo inobedientiæ crimen et absque dubio sit, apud Samuelem advertite. *Quasi, inquit, peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (I Reg. xv, 23). Non ait, Non acquiescere: sed, *nolle acquiescere*: ut non jussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio (104), scelus idololatriæ reputetur. Non est enim id ipsum nolle obedire, et non obedire. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam et infirmitatis: illud vero aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ. Quod et ipsum repugnare est et resistere Spiritui sancto; et si ad mortem usque perduraverit, blasphemia est, non remittenda, sive in hoc sæculo, sive in futuro. Non ergo qualiscumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam: sed repugnare, sed nolle obedire. Cæterum quanti absque illa pessima et rebelli voluntate non obediunt? Quomodo itaque monacho crimen insidiatur inobedientiæ, si toties sine crimine transgreditur, quoties in transgressionem deferuit hujusmodi recalcitrans et contentiosa voluntas?

27. Frustra autem comparant quidam, ut dicitis, quaslibet inobedientias antiquæ illi, quæ facta est in paradiso; quæ nimirum valuit, non solum obligare personam, sed et vitare naturam. Arbitror tamen et ipsam primam gravissimamque prævaricationem, aut non aliunde, aut inde maxime judicatam gravissimam, hoc est ex rebellionem defensionis, quæ secuta est: quando Deo causam requirente peccati, ut peccatores ad pœnitentiam provocaret (nolebat quippe mortem eorum, sed magis ut converterentur et viverent), ipsi maluerunt declinare cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Et quidem gemina malitia peccatoris. Primam quod nec sui misertus est, ut culpam propriam fateretur, et sanaretur: deinde quod et uxorem, ut se fallaciter excusaret, crudeliter accusavit (Gen. III, 4-13).

28. Quid est quod denique dicitis, in omni actione monacho crimen insidiari inobedientiæ, quasi aut furtim subrepat nescienti, aut casu accidat infelici; aut non valenti implere quod præcipitur, cri-

alumni struatur de impossibili? Itane, in monacho crimen insidiatur inobedientiæ? antiqua illa tam nota, et tam noxia præva-facile, ut creditur, indulgentiam consequemmodo confessio, et non defensio sequere-que enim tantum, ut dictum est, nocuit sim-ctionis, quamvis ex deliberatione, transgres-antum adjunctæ excusationis cum præmedi-obstinatio.

CAPUT XII.

Ula æque ac lege divina disparitatem esse inobedientiæ.

Sed nunquid forte in lege quidem divina a est hæc consideratio gravioris, leviorisque entis, non autem ita et in Regula nostra? is sane dicat plus tribuendum humanis, quam traditionibus; plurisque quod per suos Deus, uod per se ipsum imperat, æstimandum? An-nique et apud sanctum Benedictum proprie-actæ ab invicem sententiæ inveniuntur, alia oribus, 519 alia de gravioribus inscripta (Reg. S. Benedicti, capp. 24, 25.) Quid est levior culpa, nisi levior inobedientia? Tra-igitur a prælatis interdum minora mandata, transgressio leviora secundum Regulam peccata; et tamen in Deum nihilominus præ-æ fit, quoties abbatis jussio præteritur: m et ex ore ipso Dei non æqualia sunt pro-a, et ideo non æquali cuncta vigilantia obser-; sed alia cura exhibenda est ei procul dubio, se perhibet *primum et maximum mandatum* .xxii, 38): alia his quæ alibi discernens, *Qui t, inquit, unum de his minimis mandatis* .v, 19). Quid ergo? Audivimus ex Regula res et leviores culpas; legimus et in Evangelio a, minimaque mandata: et mandatorum trans-nes universas dicemus æqualiter maximas? it igitur necesse ut concedam quod dicitis, aut licet non tribui omne quod ab homine magis-iptur, quod non sit contra Deum; aut monacho posse inveniri leve seu veniale peccatum: si toties Deo (quod fatendum est) inobediens vincitur, quoties ejus, qui pro Deo sibi, hominis mandatum, quod quidem justitiæ pugnet, prætergreditur; sicut tamen non par- executione exigitur, sic nec per culpa con- r ex transgressione. Etsi quippe unus est qui tur; non tamen unius ponderis quæ jubentur, ius subinde discriminis jussorum est omniam da transgressio. Unde pater Benedictus. « Sen, » inquit, « mensuram culpæ, excommuni- s extendatur mensura. » (Reg. cap. 24.)

Frustra proinde (ut videlicet) aut terremini, rere conamini de obedientiæ promissione, t ex regulari professione, quasi non oporteat tere, quam constat nec integre posse teneri, ne crimine præteriri: siquidem Deo, quid- ei minister homo non perperam jusserit, im- lum constiterit. Frustra, inquam, ex hac oc-

casione malum ita inobedientiæ exaggeratis, ut a tam necessario bono promittendæ obedientiæ ter-reatis: quia etsi difficile cavetur ubique subrepens [mss. subripiens] vel insidians, ut vos dicitis, inobe-dientia in tam variis et innumeris, quæ a senioribus indicantur; non semper tamen damnabiliter seu cri-minaliter quod præcipitur, non impletur. Etsi enim omnis inobedientia inexcusabiliter sit culpabilis, nulla tamen æternaliter damnabilis, nisi quam re-medium pœnitentiæ non sanat; nulla est lethaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbiæ non evi-tat. Magna igitur securitas filiis obedientiæ, et re-vera pax hominibus bonæ voluntatis: quoniam in omni obedientia sola damnatur impœnitentia, quam nescit qui diligit Deum; sola incriminatur super-bia, quam facile cavet qui timet gehennam. Sed exemplis clarius elucescet quod dicimus. Si jubente seniore ut sileam, verbum mihi forte per oblivionem elabatur; reum me fateor inobedientiæ, sed veniali-ter. Si ex contemptu sciens et deliberans sponte in verba prorupero, et rupero silentii legem: prævarica-torem me constituo, et criminaliter; et si impœnitens persevero usque ad mortem, peccavi, et damnabiliter.

CAPUT XIII.

Refellit monachos, difficultatem, vel etiam impos-sibilitatem obedientiæ religiosæ nimium exaggerantes.

31. An et hoc durum fortasse videatur? Hæc quippe sunt vestra, si bene recolo, verba, cum diffi-cultatem seu impossibilitatem, ut vobis videtur, te-nendæ obedientiæ, vel cavendæ inobedientiæ con-siderantes, in vitam ita monachicam exclamatis: « Hæccine est illa co securior, quo arctior; eo cer-tior, quo magis ardua veniendi ad Deum via, ut mo-nacho naturaliter bona vix cavere, naturaliter bona vix pro communi infirmitate valenti implere, non minor tamen 513 necessaria sit cautela ad cavenda, vel observanda quæ sibi prælatus suus vel prohi-bere voluerit, vel jubere? » Et subditis: « Quod cum a multis credatur, licet a paucis, vel etiam a nullis ad integrum observetur; quid aliud operatur talis sententiæ credulitas, quam quod illa ab Apostolo tantum culpata manducandi idolothyta libertas? » (I Cor. viii, 7.) Nil plane aliud, si ita esset, ut dicitis. Bene prorsus non potest conscius esse sibi, qui se non implere confidit quod debere se credit. Creditis itaque (ut verborum vestrorum sensum bre- viter colligam) quod ad integrum mandata Dei ob-servari vix valeant, abbatis non valeant: cum Veri-tas ipsa testetur, ne unum quidem iota præteritum iri (Matth. v. 18). Cæterum qui ita sentit, videtur mihi (ut pace vestra dixerim) necdum gustasse quam suavis est Dominus: sub jugo legis gemere adhuc, nondum respirare sub gratia; suave Christi jugum nequaquam esse expertus; ideoque certissime ad-huc infirmari per carnem, quia spiritus non adjuvat ejus infirmitatem.

32. Quid vero sibi vult illa distinctio, quod Dei quidem vel vix prælatis vero hominis nequaquam

dicti. « Non ergo secundum voluntatem præpositi. Proinde si professo secundum illam Regulam abbas meus mihi aliud forte imponere tentaverit quod non sit secundum Regulam, aut etiam quod non sit secundum ista instituta, verbi causa, Basilii, Augustini, Pachomii : quamnam mihi, quæso, in hac re necessitas imminet obsequendi ? Solum quippe id a me posse exigi arbitror, quod promisi (98).

CAPUT V.

Legem obedientiæ non esse extendendam a prælatis ultra limites professionis, neque citra contrahendam.

11. Videtis ergo jam obedientiæ limites, quos requiritis. Si modus est obediendi tenor professionis ? nec se valeat extendere potestas imperantis, nisi quatenus attigerit volum profitentis : profecto circa, et ultra, nec non etiam contra, quid aliud quam obedientiæ limites quosdam censuerim, et his suis terminis virtutem eandem circumcludi ? Quamobrem quisque professus in quovis genere salutiferæ vitæ, nec ultra obedientiæ lege (99) cogendus, nec citra est inhibendus, quam sua ipsius videtur complecti professio. Quanto minus contra ? Is ergo qui medius est vitæ modus, præfixus voto, professione firmatus, tanquam lignum quod erat in medio paradisi, solus sine dubio legi erit subjectus, obnoxius jussioni. Ergo prælati jussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis. Nec ultra extendi potest, nec contrahi citra. Nil me prælatus prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigat quam promisi. Vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate. Necessitas quippe non habet legem, et ob hoc excusat dispensationem. Voluntas vero, quia sola meretur et retributionem, etiam sola non immerito gradum altiore usurpat. Alioquin et absque necessitate remissio voti, non dispensatio, sed prævaricatio est : et restrictio contra voluntatem, murmur est, non profectus. Ponant ergo præpositi metam obedientiæ subjectorum ex votis laborum ipsorum, non suorum desideriorum : moneantes eos, non cogentes ad celsiora ; condescendentes eis, cum necesse fuerit, ad remissiora ; non cadentes cum eis.

(98) Difficilis hic locus, ex quo quis inferat, prælati mandatum non excedere modum, si sit secundum Regulam sancti Benedicti, vel etiam secundum instituta Basilii, etc., adeoque Professum Regulæ S. Benedicti his teneri, si quidem a præposito præcipiantur. At nequaquam ea Bernardi sententia est, qui paulo ante dixit, Professum hunc spondisse obedientiam secundum Regulam, nec aliam quam S. Benedicti ac proinde præpositi mandata esse moderanda secundum rectum, quod prædictus pater instituit aut certe quod sit secundum quod instituit. Unde hunc locum ita restituendum puto, quod non sit in Regula, aut etiam quod non sit secundum ipsam ; instituta verbi causa Basilii, etc. Sane duo codices bonæ notæ, Compendienses et Sancti Theodorici, imo etiam Vaticanus et prima editio Rotomagensis, habent secundum istam, non ista, ut in aliis, tametsi in priori membro cum aliis scriptis et editis præferunt secundum Regulam, pro quo in Regula legendum esse non dubito. Si qui tamen pro vulgata lectione

CAPUT VI.

Religiosum perfectionis cupidum non debere obedientiam intra certos professionis limites constringere.

11. Cæterum subjectus hujuscemodi obedientiam, quæ voti finibus cohibetur, noverit imperfectam. Nam perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur : neque contenta angustiis professionis, largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis, et ad omne quod injungitur spontanea, vigore liberalis alacrisque animi, modum non considerans, in infinitam libertatem extenditur. Hæc est illa de qua signanter apostolus Petrus : *Castificantes, inquit, corda vestra in obedientia charitatis (I Petr. 1, 22)* : pulchre ipsam per hoc sequestran, ab illa inerti et servili quodammodo obedientia, nec charitati prompta, sed obnoxia necessitati. Hæc justis illius, cui lex posita non est (I Tim. 1, 9), propria est : non quod vel ille perfectus vivere debeat sine lege, sed quia non sit sub lege : minime quippe contentus voto suæ cujuscumque professionis, quam superat animi devotione. Quanquam nec ista (100) Regula ipsa tacuerit, ubi monet, si fratri impossibilia injunguntur, « ut confidens de adjutorio Dei, obediat ex charitate (Reg. S. Benedicti, cap. 68). » In eadem denique Regula tertius humilitatis describitur gradus, « ut omni obedientia monachus se subdat majori ! » (Ibid. cap. 7.) Dicens quippe « omni, » non vult nos in obediendo mensura esse contentos professionis, non attendere promissi debitum, non de pacto sumere modum ; sed transire alacriter etiam votum, et obedire in omnibus. Est sane quidam obedientiæ limes, secundum tempus, ipsa temporis extremitas, ut is sit terminus obedientiæ, qui et vitæ. Hunc nobis maxime Unigeniti Dei commendat exemplum, qui factus est Patri obediens usque ad mortem. Hæc ergo quoties interrumpitur, inobediencia dicitur, et peccatum, et transgressio seu prævaricatio.

CAPUT VII.

Obedientiæ gradus, et inobedienciæ gravitas quomodo noscenda, juxta distinctiones præmissas.

13. Sed interest sane qua causa, quo affectu, qua

contendit, non repugno, modo assentiat, argumentum esse a majori ad minus : quasi diceret, S. Benedicti alumnum non obligari illis præpositi sui mandatis, quæ non sunt secundum Regulam ; multo minus institutis Basilii, etc., in quibus quidem honesta est præcipiendi ratio, sed nulla subdito parendi necessitas. Sicuti christianus dici potest non obligari ad illa faciendâ quæ non sunt secundum Dei præcepta, multo minus ad ea quæ non sunt secundum consilia, quibus non tenetur.

(99) Codex S. Theoderici recte habet *lege*, non *legem*, ut in aliis editis. Recte ad hunc locum Petrus Cellensis in lib. 11, epistola 7, ad abbatem Molismensem : *Extra Deum nihil agas, extra Benedictum nihil præcipias.*

(100) Minutulum est quod ex eodem codice hic reddimus *ista*, pro *istam*. Gemeticensis addit *obediencia*. Sed legendum *ista*, numero plurali, id est mox dicta.

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinatur. Mirum quippe vobis, imo et injustum videtur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: respondebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem æque putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras æstimari, indicavit et de simplici lucem æque corporis approbari (*Matth. vi, 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui malum bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum Væ illud evitare propheticum, *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum* (*Isa. v, 20*): cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis clamet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum iudicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (*Matth. x, 16*). Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv, 38*). Patet ergo laudabilem illam et a Domino audatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et cautus sit qui falli non possit.

37. Cæterum sicut oculum simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cognitio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua fit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, tametsi Horstius putat legendum, *quæ hoc velit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non æque valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

A fallere penitus non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediatur, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innotescit: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum bonum, quadrifariam dividamus oculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculum Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii, 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed sapiens ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientia.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solummodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque bono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tamen, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor* (*Ose, vii, 11*). Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli docentur cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*.

40. Et item alius est oculus simpliciter malus, fallens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore dominico astruuntur prudentiores esse filiis lucis in generatione sua. Et alius quem nequam esse definivimus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut sæpe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queant. De talibus scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov. xviii, 3*). Nam qui hujusmodi est, cæcitatibus Væ propheticum, prolaturum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non *lux*, sicut in antehac vulgatis; ut sit sensus, quod oculus simplex sit *argumentum*, id est origo et causa, *lucis totius corporis, id est operis*.

vere profecto malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia periculosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas securiorem facit, non nequiores. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duobus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutro caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, aut tenebris obvolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficiunt vel lucem dare vel tenebras corpori,

41. Si igitur (ut jam ad propositam quæstionem revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosum reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquatur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similiter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualem profecto superius definivimus. Neque enim ex toto adhuc tenebræ desunt, ubi ignorantia veritatis lucem obscurat bonæ [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quocumque non erit decepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcam videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide: licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in non mala

[al. mendose in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, purum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et hæc super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolvitis: sed mea non interest ipsarum toties repetere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod crebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

42. Quærentibus item de obedientiæ pondere, seu discrimine inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolando filio (Gen. xxi), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum divinæ indignationis et ultionis merito iucurrissent, si non obedissent, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmiis, non tamen suppliciis si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non mediocris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12.).

43. Et rursum quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contemptorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.
(HORAT. lib. 1, ep. 16, 46.)

Et in Evangelico: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis? Matth. v. 46, 47.* Denique et universaliter, *Cum feceritis omnia quæ mandata sunt vobis, dicite quia servi inutilis sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc. xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; liberi quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriosi: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parum in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Eapropter in talibus generalis hæc regula teneatur, ut in difficilioribus quidem

agendis obeditio gratior, quam gravior prævaricatio judicetur : et in facilioribus minusque onerosis contemptus damnabilior, quam actus laudabilior æstimetur.

CAPUT XVI.

Transitus et mutatio monasterii quatenus probanda.

44. Jam et si de hoc satis est, videamus quatenus etiam tenenda sit ipsa, quæ in professione firmari solet, loci stabilitas, et quibus (si quibus tamen) ex causis rumpere illam vel liceat cuiquam, vel expediat. Et hinc siquidem dubitare vos dicitis. Ad quod interim nunc securus responderim, a bono quod semel quis voverit, descendere non licere et ad hoc mutare locum, quem sibi quisque delegerit, et cui se sua voluntate et voce firmaverit, omnino non consulo, sed nec sanctus papa Gregorius. Ait enim : « Perfecti quique magna se discretionis subtilitate conspiciunt, ne ad deteriora unquam vel in opere, vel in cogitatione dilabantur. Sed quod hinc sensit vir apostolicus, hoc se Apostolus implere gloriatur : *Quæ, inquit, 518 retro oblitus, et ad ea quæ ante sunt extentus* (Philipp. III, 13). An et propheta Ezechiel idem non significavit, cum de sanctis animalibus diceret : *Non revertentur cum incederent, sed unum quodque ante faciem suam gradiebatur?* (Ezech. I, 12.) Et hi omnes id sentiendo, non aliud quam Magistri sui sententiam secuti sunt, dicentis in Evangelio : *Nemo mittens* C *manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei* (Luc. IX, 62) Præscribat proinde stabilitatis pactum omni deinceps remisso descensui, contentioso discessui, vago et curioso discursui, totius denique inconstantie levitati; non tamen his quæ in professionis serie sequuntur, morum videlicet conversioni, et obedientie quæ secundum Regulam fit. Nam si hæc ibidem, pro improbitate nimirum atque irreligiositate cohabitantium, obtineri forte nequiverint; duce spiritu libertatis transire indubitanter suadeo ad locum alium, ubi non impediatur homo reddere Deo voto sua, quæ distinxerunt labia sua. Et quidem cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris.

45. Sane de religiosis ac bene ordinatis monasteriis nullus professorum meo consilio, ne arctioris quidem vitæ desiderio, sine licentia sui senioris egrediatur (107). Egressus tamen, si melius invenerit et elegerit, meo nihilominus jam consilio non regrediat ad inferius bonum, quod reliquerat et contempserat præ meliori : præsertim si illud melius tale fuerit, quod ejus primæ professioni congruere videatur. Ipse nempe viderit, qua ratione, quave intentione altiora seu arctiora præsumpserit : nam ad inferiora jam vel remissiora, me consulente, nequaquam apostatabit : si non tamen loci prioris vicina revocetur, quia de noto monasterio nec reineri quis regulariter potest, nec recipi sine consensu abbatis sui (Reg. S.

Benedicti, cap. 64). Et accipite manifestius in exemplis hujus sententiæ rationem.

46. Forte vult aliquis de Cluniacensibus institutis ad Cisterciensium sese stringere paupertatem, eligens præ illis nimirum consuetudinibus magis Regulæ puritatem. Si me consulis, non consulo, si non sane id abbatis sui usurparit assensu, Quamobrem ? Primo propter scandalum ipsorum quos deserit. Deinde quia certa pro dubiis relinquere tutum non est ; forsitan enim hæc tenere potest, illud non poterit Tertio suspectam habeo levitatem, qua id sæpe quod facile volumus antequam probemus, experti jam nolumus, uno prope momento id ipsum et cupientes, et respicientes, tam leviter quam et irrationabiliter, B Quales utique non paucos frequenter experimur, quia una vix hora in una voluntate durantes, aura levitatis impulsivi, vagi et instabiles hac et illac velut ebrii nutant; mutantque pro experimento iudicium, imo sine iudicio fluctuantes et tumultuantes, tot de se consilia præsumunt, quot loca revisunt : semper quod non habent cupientes, et quod habent fastidientes.

47. Et quomodo ego, ait aliquis, professus Regulam, non secundum Regulam cum bona queam degere conscientia ? siquidem vovens, et non solvens, qui nisi pejero ? Quasi non multo magis habeas inde conqueri alibi quoque, cum cœperis pure juxta Regulam conversari. Profecto etiam tunc : Et quam, inquit, conscientia habitare sustineam extra domum meam priorem, quæ me de sæculo fugientem excepit, initiavit ad bonum, signavit in salutem ; molestus fratribus, inobediens seniori, stabilitatis insuper prævaricans pactum, et primam irritam faciens fidem ? Verumtamen neutra justa querimonia est. Nam qui se ideo perjurum putat, quod ad purum [al. punctum] Regulam non observat ; videtur mihi non satis attendere quid juraverit. Nemo quippe cum profitatur, spondet Regulam, sed determinate secundum Regulam sui quisque conversionem, suamque deinceps conversationem sese pollicetur dirigere. Hæc profecto hujus temporis omnibus ferme monachis communis professio est. Et licet in D diversis monasteriis, diversis et observantiis 519 Deo serviatur ; quandiu tamen sui quisque loci bonos usus sollicitè servat, haud dubium quin secundum Regulam vivat, quoniam quidem boni usus a Regula non discordant. Quisquis itaque tenet quod teneri invenerit bonum, ubi profitetur ; profecto vivit sicut promittit : quia non aliud procul dubio quisque promittit, quam quod habere eorum pia videtur vita, cum quibus deinceps vivere disponit et eligit.

48. Quid enim ? nunquid verbi gratia, aut in Majori Monasterio usus Cluniacensium, aut isti forte illorum ritus, aut vero utrique Cisterciensium, distinctionem litteratoriam profitentur ? Attamen omnes secundum Regulam profitentur, Una quidem

(107) Vide Bernardi epistolam 395, n. 2, ubi de monasterio Sancti-Bertini idem asserit.

oris ubique promissio : sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimento salutis, et sine damno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut enim non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari conjugii contenti sunt, non ideo tamen credunt se recessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de cælibe ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter conversentur) : sic quoque qui secundum Regulam vivere statuunt, etsi non ad uaguem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrum ritu vel mutant, vel prætermittunt ; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistant. Denique Regula ipsa tradit octavum humilitatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (*Reg. S. Benedicti*, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant) tenere curant : de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat solemnisque professio, in qua non fit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in cœnobiis bene ordinatis professio, tantum si sana fuerit et intentio. Cæterum qui inquietus est, et ita credere non potest ; sed magis credens et cedens stimulantibus conscientie exit, et quærit ubi solvat quod suo in loco *al.* solvat vota sua quæ], suo utique iudicio voverat quidem, sed non solverat : sicut non laudo quod egreditur, ita ut regrediatur non consulo, si tamen ad remotum ignotumque monasterium migraverit. Cur ita ? Tum propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non iudicat in eo quod probat (*Rom.* XIV, 22) : tum ex nostri auctoritate magistri, qui talem et suscipi jubet, et retineri ; inventum quoque bonum et utilem suasionem

ici, professione ligari. Denique susdeatur. » inquit, « ut stet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assolet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108) ; generalem super huiusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens : *Ubiq̄ enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duas sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas facerent ejusmodi susceptiones, variæ probant ejus epistolæ, nempe 3, 32, 33, 65 cum tribus sqq. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolas 94 et 371, et maxime Cassianum, *Collat.* 14, cap. 5 et sqq.

(110) Quæstionem hanc Bernardi ævo fuisse ventilatam patet tum ex Abælardo, qui quemdam

Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino : ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alterutrum recipere monachos acquirerint absque mutuo duntaxat assensu. Quod loties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptio plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietiorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit ; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit : prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas ? Quam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialius, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalo, tutius tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses : si sane hinc eandem tuam ipsius conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (*Rom.* XIV, 3), usurpamus et nos in nostræ hujus disputatiunculæ conclusionem, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat vultum ; non deserentem non spernat : et qui secunda conscientia fratrum scandalum timens, fratres non deserit ; deserentem non iudicat. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præiudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie susceperat, impieque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitur indulsisse communionem apostatæ perduranti (*Lib.* I, epist. 33 ; *lib.* IX, epist. 25, 31), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quodammodo subjiciat continentie ; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec cælibis quidem vitæ propositum copulæ posse præscribere conjugali. quominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occur-

Burgundiæ magistrum arguit, pag. 1067, quod *monachos atque moniales post publicum etiam suæ professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere* assereret : tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definit *canon* 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui uxores duxissent, in monasterium revocari jubet in *lib.* I, epistola 40 : eosdem vero excommunicat concilium Chalcedonense, *can.* 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt: recene? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrium Patrum cantus profecto sum omnino non aliud aestimare, quam quod beato Apostolo teste quaeritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (*I Cor. iv, 2*). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu; sicut et in cæteris, ita et in his ambos extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod senserat.

53. Quod denique quaeritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumnam in suo, an in monastico interim habitu habitarent cum monachis: ego nescio, nisi quod credibilius videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri; sed tantum quaesisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem poenitentiae.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera poenitentiae instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogativam, ut secundum baptismam unucupetur (111). Arbitror ob perfectam mundi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vitae spiritualis, qua præeminens 591 universis vitae humanae generibus hujuscemodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Ei quasi denique secundo baptizamur, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursum Christum induimus, complautati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis æternæ: ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui post diuinam in domo et habitu religionis conversationem, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat.

(111) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 411, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic*, inquit, *obsecro, legisti aliquando vitam monasticam propositum secundum esse Baptisma? Sed quia hoc inveniri in dictis Patrum perspicuum est, negare licitum jam non est*, etc. Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 25, ubi Paulam de Blaesillæ obitu consolatur. *Revera inquit, si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertat!) delicias hujus vitae cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat. Nunc vero cum propitio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogitarit*, etc. Idem ad Demetriadem. *Nunc, inquit, quia sæculum, reliquisti, et secundo post Baptismum gradu inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diabole, et sæculo tuo, et pompæ tuæ, et operibus tuis, serva fœdus quod pepigisti*. Quibus addit Odonis abbat s Cluniacensis Collationum lib. II, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tomo IX. Ratio ergo, cur vitae religiosæ professio, quasi qui-

rum actualium delictorum, in lumen virtutum evadimus, reaptores nobis illud Apostoli: *Nox processit, dies autem appropinquavit* (*Rom. xii, 12*).

CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoc est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero necdum videlicet substituto. Ad quod respondeo: Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solum senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promittit, « a Deo se sciat damnandum quem irridet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 58). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes, » ait, « in monasterio usque ad mortem (*Ibid. in Prologo*). » Salvis igitur exceptionibus, quas superior disputatio perstrinxit, de cætero nulla liceat occasione monacho locum, cui professus est, citra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis: Quid si non potest nisi cum rancore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit anima nunc illud de Evangelio, quod de conjugii lege docenti discipuli Domino responderunt: *Si ita est inquit, non expedit nubere* (*Matth. xix, 10*). Magnæ revera angustiae. Si tenuerit exosam, nihil onero-

dam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vitae veteri, et renascamur novæ (vide *Rom. vi, Coloss. iii, Ephes. ii* et alibi, unde non idem homo e Baptismo emergit, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam mea alteri, vel alterius mihi. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosus mundo, ejusque operibus, ac sibi insuper ipsi voluntati quæ: et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si placeat mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quod antea fuerunt, et novi quidam homines esse incipiant, novis studiis, novæ vitæ, aliisque omnino delectationibus et cogitationibus dediti; nil mirum si culpa et poenæ, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundum hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus, de Bono status relig. libro I, cap. 13. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro I, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione ceu novis hominibus nova induuntur nomina: Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fullensibus et Capuccinis.

nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant, injuncta ab his duntaxat quibus proprie dicitur: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Licet namque ipsa per se injuncti operis qualitas innoxia sit; adjunctæ tamen auctoritatis pondus obnoxium mandato, mandatumque peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.

18. Hæc ergo generalis regula sit universorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, aut divina institutione, aut propria cujusque professione fixa non sunt: ut non jussa quidem, licite utrumlibet vel admittantur, vel omittantur: jussa vero, sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Ubique enim et culpabilis neglectus, et contemptus damnabilis est. Differunt autem, quod neglectus quidem [fort. quidam] languor inertiae est, contemptus vero superbiae tumor. Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, et communiter damnabilis est: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilior in mobilibus mandatis. Siquidem adulterium quocumque modo, quocumque perpetres animo, turpe flagitium est ac criminale peccatum: cum tamen leve verbum, in tempore vel loco silentii forte per oblivionem subreptum, risusve per impetum magis excussus, in quam præsumptus contra præceptum (quod utique animi negligentis, aut dissoluti spiritus indicium est), eo facillime veniam promereatur, quo vix vel peccatum reputatur. Quid, quod scienter et ex deliberatione in verba otiosa, silentio licet non indieto, linguæ laxatur? Nunquid hoc tamen neget quispiam usurpari contra regulam Veritatis? unde nimirum et ratio exigenda est in futuro judicio. Judice ipso terrifico admodum comminante quia de omni verbo otioso reddent homines rationem in die judicii (Matth. xii, 36). Heu nobis! quænam poterit reddi de otio? Alioquin otium non est, si non omnino ratione vacuum est. Et tamen quis nesciat unum detractionis verbum, quantum etiam innumeris talibus, id est otiosis, præponderet ad delictum meritumque damnationis? Quid ita? Videlicet quia discretio est in mandatis, consequenter et in culpis: ut (sicut dixeram) majorum gravior, leviorque minorum censeatur transgressio mandatorum.

CAPUT IX.

Prælato tanquam Deo obediendum esse.

19. Sed mandantium non ita. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum (102), ubi tamen Deo contraria non **508** præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam: quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). Aut enim hoc respondendum cum apostolis, aut cum Pharisæis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei*

A *propter traditiones vestras?* (Matth. xv, 3.) Si autem dolet se contemni magister homo præ illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa, quam et vos posuistis, Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, propitius ei poterit esse Deus; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. ii, 25.) Ego igitur si me hoc angit articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potius libenter eligo non offendere, et quidem tutius justiusque. Habeo nempe ex præsentis prophete capitulo de hominis læsione meam consolationem, Dei scilicet propitiationem. Cæterum Deo offenso, quis orabit pro me? si ad hominem confugero, id quidem Scriptura non consulit; quinimo: *Maledictus, ait, qui spem ponit in homine* (Jerem. xvii, 5), Merito proinde. Si autem in Deum peccaverit, etiamsi subintelligatur Propter hominem, quis, inquit, orabit, pro eo? Neuter equidem. Nam et a quo offenditur, et ob quem offenditur, æque utriusque oratio exsecranda decernitur apud ipsum qui offenditur, hoc est apud Deum. Talis ergo requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum. Porro culpam, si qua est, quod homo offenditur cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut penitus annullat causa melior. Quapropter, cum dicitur: *Si peccaverit vir in virum*, subaudiendum est, propter Deum: quod nullatenus læsio cujuscunque proximi, nedum prælati, excusetur a culpa, si solus defuerit in causa Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait: *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis* (I Cor. viii, 12). Nam de præpositis certum tenemus ipsius Veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos; *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Sed et de quolibet fratre: *Nolite, ait, contemnere unum ex his pusillis; et: Qui scandalizaverit unum ex his pusillis* (Matth. xviii, 10, 6), quod sequitur, avertat Deus a nobis.

20. Sed non omnium scandala æqua sunt lance pensenda. Aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, aliter Pharisæorum, de quibus apostolis timentibus et intimantibus quod scandalizati essent in sermone veritatis responsum est: *Sinite illos; cæci sunt, et duces cæcorum* (Matth. xv, 14.). Illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt; isti, quia oderunt. Unde et pusillos illos arbitror appellari, quod voluntatis quidem bonæ, sed non magnæ scientiæ existentes, zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Talium scandala curam, non iram provocare solent spiritualium duntaxat virorum, Paulo ita docente, *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (Galat. vi, 1). Indignum siquidem est valde, humanam eos mereri indignationem, qui divinam tam facile consequuntur miserationem. Nam hi quoque qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores, sed

(102) Vide et confer. nn, 21, 22 et 29, atque sermonem 42 in Cantica n. 2.

pusilli aestimatores, etsi ex uno iram, nunquid non tamen ex altero veniam meruerint? Beati quidem fuissent, si juxta verbum Domini in ipso scandalizati non essent (*Matth. xi, 6*). Nunc vero quid nisi miseri? Sed tamen et miserandi. Probat hoc pia illa in cruce patientis, sed nihilominus compatientis supplicatio: *Pater, inquit, ignosce illis*. Et quasi quaereretur indulgentiæ ratio in tam horrendo facinore, sequitur: *Quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. xxiii, 34*). Ac si diceret: *Eo digni venia, quo et pusilli scientia sunt*. Ideo ignosco illis, quia non agnoscor ab illis. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*I Cor. ii, 8*). Sunt quibus non ita ignosco, quos utique non ignoro et vidisse, et odisse et me, et Patrem meum. Pro hujusmodi pusillo in scientia terrenus Paulus cum, qui cum habeat scientiam, nescit tamen condescendere infirmioribus: *Et peribit, inquit, in tua scientia frater, pro quo Christus mortuus est* (*I Cor. viii, 11*).

509 21. Quod si tantopere cavenda sunt scandala parvulorum, quanto amplius prælatorum? quos sibi Deus æquare quodammodo in utraque parte dignatus, sibimet imputat illorum et reverentiam, et contemptum, specialiter contestans eis: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit me spernit*. Annon denique hoc ipsum et Regula nostra perhibet, ubi ait: « Obedientia quæ majoribus præbetur, Deo exhibetur? » (*S. Benedicti. Reg. cap. 5.*) Quamobrem quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo; haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus. Quid enim interest, utrum per se, an per suos ministros, sive homines, sive Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus? Sed homines, inquis, facile falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, et in præcipienda fallere possunt. Sed enim quid hoc refert tua, cui conscius non es? præsertim cum teneas de Scripturis, quia *Labia sacerdotis custodiunt scientiam et legem ex ore ejus requirunt: quia angelus Domini exercituum est* (*Malach. ii, 7*). Requirit, dixerim, legem, non quam vel authentica ulla Scriptura tradiderit, vel ratio manifesta probaverit (de hujusmodi quippe nec præceptor expectandus, nec prohibitor auscultandus est); sed quod ita latere aut obscurum esse cognoscitur, ut in dubium venire possit, utrumnam Deus sic, an aliter forte velit, si non de labiis custodientibus scientiam, et ex ore angeli Domini exercituum certum reddatur. A quo denique divina potius concilia requirentur, quam ab illo cui credita et dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.

22. Nec sane contraria loquimur sancto prophetæ Samueli, quasi nos in hac parte divinam hominibus tribuentes auctoritatem: cum ille in supra memorato capitulo plane discernere inter utrumque vi-

(103) Cum in hac voce *populo* convenient codices nostri, visum est reponere pro *cumulo*, ut in antehac excusis.

deatur. Siquidem quod nos asserimus de dubiis, hoc ille negat de manifestis: at cum ait, *si peccaverit vir in virum*, subandiatur, Propter Deum: cui aperte contraria homines hominibus frequenter mandare præsumunt. Sed hinc vos sumentes materiam sive occasionem argumentandi, asseritis, si hoc constiterit, ut jussa hominum qualibet, vel instituta, divinæ auctoritatis pondere aestimanda sint; hominem sub homine, aut vix, aut nequaquam posse salvari, cum in tanto populo (103) mandatorum, quæ prælati etiam per incuriam sæpe præcipiunt, interdum non prævaricari, aut difficile admodum, aut omnino impossibile videatur.

CAPUT X.

B *Obedientiam non esse gravem et molestam, nisi imperfectis, invitis, et carnalibus; cæteris suavem et facilem.*

23. Et quidem non nego difficultatem tantæ inesse perfectioni: sed cum ipsa corde imperfecto præsumitur. Porro imperfecti cordis, et infirmæ prorsus voluntatis indicium est, statuta seniorum studiosius discutere, hæere ad singula quæ injunguntur, exigere de quibusque rationem, et male suspicari de omni præcepto, cujus causa latuerit: nec unquam libenter obedire, nisi cum audire contigerit quod forte libuerit, aut quod non aliter licere seu expedire monstraverit vel aperta ratio vel indubitata auctoritas. Delicata satis, imo nimis molesta est hujuscemodi obedientia. Non plane hæc illa est quæ ex Regula traditur, « Obedientia sine mora, » (*Reg. S. Benedicti, cap. 5.*) Disputare profecto hoc, est in astu cordis, non in auditu auris obedire. Istiusmodi ergo carnalem animam non modo premi, sed etiam opprimi pondere præsumptæ perfectionis necesse est: quia non potest portare caro infirma, quod solus spiritus promptus experitur jugum esse suave et onus leve. Christi quippe jugum et onus est, et omnino importabile, nisi Christi æque spiritui. Huic itaque si dicitis legem Regulæ subintrasse, 510 ut abundaret delictum, verum dicitis. Cæterum hoc culpa non est datæ legis, aut dantis legem, sed improvide profitentis, et impie prævaricantis. Mandatum quidem sanctum et justum: sed tu te noris essa carnalem, venundatum sub peccato (*Rom. vii, 12, 14*). Verum hoc ante prævidisse debueras, quo turris hujus evangelicæ non prius jaceres fundamentum, quam sedens computares, si haberes sumptus ad perficiendum. Nunc autem quid restat, nisi ut aut correctus obedias senioribus, aut confusus audias ab illusoribus: *Hic homo cepit ædificare, et non potuit consummare* (*Luc. xiv, 28-30*).

24. Sed forsitan dicitis: Ergone ita perfectus quispiam invenitur, qui non vel minimum aliquid interdum subripiatur de tam multis ac minutis, quæ passim vel a negligentibus præpositis imperantur! Minime quidem cuiquam hoc ego dederim, cum ipsi

quoque de se fateantur Apostoli. *In multis offendimus omnes* (Jacobi III, 2); et, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I Joan. I, 8). Sed non continuo ut aliquid præterimus, perimus: præsertim cum nos Scriptura consoletur, *Si quis peccaverit, inquit, advocatum habemus Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. II, 1, 2). Denique propheta de pso testatur, quod pro transgressoribus rogaverit, ut non perirent (Isa. LIII, 12). Ubi sane notandum, quia etsi pro transgressoribus, non tamen pro contemptoribus legitur supplicasse. Verum illi quomodo perire possunt, pro quibus Salvator rogat, ne pereant? Quamobrem non video, cur ita omnem inobedientiam et transgressionem vel minimorum quorumlibet mandatorum exagerandam putaveritis, ut exclamaretis: Quod ergo jam monacho poterit veniale peccatum esse vel leve, cujus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Sed hoc inde videlicet constare creditis, quod prælatorum jussionibus tantum tribuendum asseritur, quantum si divinitas traderentur. Quasi vero et ipsa evangelica præcepta non multum inter se discrepent, et merito observationis, et transgressionis periculo.

CAPUT XI.

Præcepta esse imparia, adeoque transgressionem.

Cæterum sicut non omnia unius esse constat vel necessitatis, vel utilitatis, vel dignitatis; sic non una de omnium transgressione fertur sententia, nec paria manent discrimina dispare culpas. Porro nec pari culpa negliguntur, quæ non pari cura præcipiuntur, nec pari proinde pœna puniuntur. Ecce enim Evangelium tam flagitium crapulæ, quam fornicationis turpitudinem damnat. Verum quis magis non horreat e duobus malis, turpitudine fœdari, quam cibo exsaturari? Nonne denique Veritas in Evangelio sub nominibus trabis et festucæ (Matth. VII, 4), graves levesque discernit inobedientiæ culpas? Nonne ipsa disputante, imo definiente, gradatim nobis distinguitur, quæ cuique reatui pœna debeatur, dum alium iudicio, alium consilio, alium ei gehenna reum esse protestatur? (Matth. V, 22.) Quænam ergo consequendi necessitas cogit, ut si magistris divina detur in suis præceptis auctoritas, nullum ideo jam monacho leve aut veniale peccatum inveniri posse putetur; et quod ejus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiæ? Esto, sit crimen, cui pœnalis illa gehenna vel gehennalis pœna assignatur: quale, quæso, illud definiemus esse crimen, quod, Veritate iudice, reum tantum facit iudicio? Nec tamen diffitebimur esse reatum, quod vel hactenus reum statuit. Quod si reatum, et peccatum? porro omne peccatum contra Dei mandatum præsumitur. Quod autem contra mandatum præsumitur, inobedientia dicitur,

26. Hinc colligitur, quod irasci fratri, et inobedientia sit, et crimen non sit. En unum inventum

(104) Ita tres scripti nostri: editi, *contemptio*. Et omnino legendum *contentio*, unde infra dicitur, *recalcitrans et contentiosa voluntas*.

A est monacho leve ac veniale peccatum, quodque non humani, sed divini mandati statuat transgressorem. In 511 hoc genere transgressionis sunt nonnulla stultiloquia seu vaniloquia, et quæque otiose dicta, facta, et cogitata. Hujusmodi enim nunquam nisi contra mandatum, et Dei mandatum usurpantur. Peccata quippe sunt, et Deus prohibet omne peccatum: et tamen venialia, non criminalia reputantur, excepto cum per contemptum vertuntur in usum et consuetudinem: et tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Elatio quippe contemptis, atque impœnitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, et convertit in crimen gravis rebellionis nævum satis levem simplicis transgressionis. Denique in quo inobedientiæ crimen et absque dubio sit, apud Samuelem advertite. *Quasi, inquit, peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (I Reg. XV, 23). Non ait, Non acquiescere: sed, *nolle acquiescere*: ut non jussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio (104), scelus idololatriæ reputetur. Non est enim id ipsum nolle obedire, et non obedire. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam et infirmitatis: illud vero aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ. Quod et ipsum repugnare est et resistere Spiritui sancto; et si ad mortem usque perduraverit, blasphemia est, non remittenda, sive in hoc sæculo, sive in futuro. Non ergo qualiscumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam: sed repugnare, sed nolle obedire. Cæterum quanti absque illa pessima et rebelli voluntate non obediunt? Quomodo itaque monacho crimen insidiatur inobedientiæ, si toties sine crimine transgreditur, quoties in transgressione deferuit hujusmodi recalcitrans et contentiosa voluntas?

27. Frustra autem comparant quidam, ut dicitis, quaslibet inobedientias antiquæ illi, quæ facta est in paradiso; quæ nimirum valuit, non solum obligare personam, sed et vitiare naturam. Arbitror tamen et ipsam primam gravissimamque prævaricationem, aut non aliunde, aut inde maxime judicatam gravissimam, hoc est ex rebellionis defensionis, quæ secuta est: quando Deo causam requirente peccati, ut peccatores ad pœnitentiam provocaret (nolebat quippe mortem eorum, sed magis ut converterentur et viverent), ipsi maluerunt declinare cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Et quidem gemina malitia peccatoris. Primum quod nec sui misertus est, ut culpam propriam fateretur, et sanaretur: deinde quod et uxorem, ut se fallaciter excusaret, crudeliter accusavit (Gen. III, 1-13).

28. Quid est quod denique dicitis, in omni actione monacho crimen insidiari inobedientiæ, quasi aut furtim subrepat nescienti, aut casu accidat infelici; aut non valenti implere quod præcipitur, cri-

alumni struatur de impossibili? Itane, in monacho crimen insidiatur inobedientiæ? antiqua illa tam nota, et tam noxia præva-facile, ut creditur, indulgentiam consequemmodo confessio, et non defensio sequere-que enim tantum, ut dictum est, nocuit sim-ctionis, quamvis ex deliberatione, transgres-antum adjunctæ excusationis cum præmedi-obstinatio.

CAPUT XII.

Ula æque ac lege divina disparitatem esse inobedientiæ.

Sed nunquid forte in lege quidem divina a est hæc consideratio gravioris, leviorisque entæ, non autem ita et in Regula nostra? is sane dicat plus tribuendum humanis, quam traditionibus; plurisque quod per suos Deus, uod per se ipsum imperat, æstimandum? An-ique et apud sanctum Benedictum propriæ actæ ab invicem sententiæ inveniuntur, alia oribus, 519 alia de gravioribus inscripta (Reg. S. Benedicti, capp. 24, 25.) Quid est evior culpa, nisi levior inobedientia? Tra-igitur a prælatis interdum minora mandata, transgressio leviora secundum Regulam peccata; et tamen in Deum nihilominus præ- fit, quoties abbatis jussio præteritur: m et ex ore ipso Dei non æqualia sunt pro- a, et ideo non æquali cuncta vigilantia obser-; sed alia cura exhibenda est ei procul dubio, se perhibet *primum et maximum mandatum* .xxii, 38): alia his quæ alibi discernens, *Qui t, inquit, unum de his minimis mandatis* .v, 19). Quid ergo? Audivimus ex Regula es et leviores culpas; legimus et in Evangelio a, minimaque mandata: et mandatorum trans- mes universas dicemus æqualiter maximas? it igitur necesse ut concedam quod dicitis, aut licet non tribui omne quod ab homine magis- igitur, quod non sit contra Deum; aut monacho posse inveniri leve seu veniale peccatum: si toties Deo (quod fatendum est) inobediens vincitur, quoties ejus, qui pro Deo sibi hominis mandatum, quod quidem justitiæ pugnet, prætergreditur; sicut tamen non par executione exigitur, sic nec per culpa con- ex transgressione. Etsi quippe unus est qui tur; non tamen unius ponderis quæ jubentur, ius subinde discriminis jussorum est omniam ia transgressio. Unde pater Benedictus. « Sen, » inquit, « mensuram culpæ, excommuni- extendatur mensura. » (Reg. cap. 24.)

Frustra proinde (ut videlicet) aut terremini, rere conamini de obedientiæ promissione, t ex regulari professione, quasi non oporteat tere, quam constat nec integre posse teneri, ne crimine præteriri: siquidem Deo, quid- ei minister homo non perperam jusserit, im- lum constiterit. Frustra, inquam, ex hac oc-

casione malum ita inobedientiæ exaggeratis, ut a tam necessario bono promittendæ obedientiæ ter- reatis: quia etsi difficile cavetur ubique subrepens [mss. subripiens] vel insidians, ut vos dicitis, inobe- dientia in tam variis et innumeris, quæ a senioribus indicantur; non semper tamen damnabiliter seu cri- minaliter quod præcipitur, non impletur. Etsi enim omnis inobedientia inexcusabiliter sit culpabilis, nulla tamen æternaliter damnabilis, nisi quam re- medium pœnitentiæ non sanat; nulla est lethaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbiæ non evit- at. Magna igitur securitas filiis obedientiæ, et re- vera pax hominibus bonæ voluntatis: quoniam in omni obedientia sola damnatur impœnitentia, quam nescit qui diligit Deum; sola incriminatur super- bia, quam facile cavet qui timet gehennam. Sed exemplis clarius elucescet quod dicimus. Si jubente seniore ut sileam, verbum mihi forte per oblivionem elabitur; reum me fateor inobedientiæ, sed veniali- ter. Si ex contemptu sciens et deliberans sponte in verba prorupero, et rupero silentii legem: prævarica- torem me constituo, et criminaliter; et si impœnitens persevero usque ad mortem, peccavi, et damnabiliter.

CAPUT XIII.

Refellit monachos, difficultatem, vel etiam impos- sibilitatem obedientiæ religiosæ nimium exaggerantes.

31. An et hoc durum fortasse videatur? Hæc quippe sunt vestra, si bene recolo, verba, cum diffi- cultatem seu impossibilitatem, ut vobis videtur, te- nendæ obedientiæ, vel cavendæ inobedientiæ con- siderantes, in vitam ita monachicam exclamatis: « Hæccine est illa eo securior, quo arctior; eo cer- tior, quo magis ardua veniendi ad Deum via, ut mo- nacho naturaliter bona vix cavere, naturaliter bona vix pro communi infirmitate valenti implere, non minor tamen 518 necessaria sit cautela ad cavenda, vel observanda quæ sibi prælatus suus vel prohi- bere voluerit, vel jubere? » Et subditis: « Quod cum a multis credatur, licet a paucis, vel etiam a nullis ad integrum observetur; quid aliud operatur talis sententiæ credulitas, quam quod illa ab Apostolo tantum culpata manducandi idolothyta libertas? » (I Cor. viii, 7.) Nil plane aliud, si ita esset, ut dicitis. Bene prorsus non potest conscius esse sibi, qui se non implere confidit quod debere se credit. Creditis itaque (ut verborum vestrorum sensum bre- viter colligam) quod ad integrum mandata Dei ob- servari vix valeant, abbatis non valeant: cum Veri- tas ipsa testetur, ne unum quidem iota præteritum iri (Matth. v. 18). Cæterum qui ita sentit, videtur mihi (ut pace vestra dixerim) necdum gustasse quam suavis est Dominus: sub jugo legis gemere adhuc, nondum respirare sub gratia; suave Christi jugum nequaquam esse expertus; ideoque certissime ad- huc infirmari per carnem, quia spiritus non adjuvat ejus infirmitatem.

32. Quid vero sibi vult illa distinctio, quod Dei quidem vel vix prælatis vero hominis nequaquam

omnino a quolibet jussa posse teneri prohibitive conceditis? quasi vero illa queant absque istis integre custodiri. Sed si attenditis, de male quoque viventibus prælatis Dei præceptum est, *Quæ dicunt facite* (*Matth. xxiii, 3*). Igitur qui non facit, aperte non in hominem tantum, sed et in Deum prævaricator existit. Itane ergo nullus mandata perfecte exsequitur sui magistri? Quamobrem putatis? quia nolumus aut quia non possumus? Sed si volumus et non possumus, securi sumus. Si possumus et nolumus, superbi sumus. Porro ad cavendam superbiam, illam vere annuerim necessariam esse cautelam quam dicitis, ne forte iucurratur inobedientiæ crimen. Quod si impossibile vos putatis, ut non videlicet imperiis prælatorum per contemptum interdum superbiam resistatur; scitote non paucos sed innumeros aliter omnino sentire, nec aliud quam quod proprio didicerint experimento. Si autem non impossibile quidem, sed tamen difficile esse sentitis magistros non contemnere; et dum ideo consentitis, quoniam gravamini, non superbe sapere, murmuratis adversus obedientiam legem, affirmantes periculosum promittere, quod tam laboriosum est observare; ad hoc ego respondeo, imo non ego, sed Dominus: *Qui potest, inquit, capere capiat.* (*Matth. xix, 12.*) Hoc quippe est quod paulo superius dixi, quia antequam ædificium inchoares, providisse debueras unde perficeres. Nunc autem, ut ait quidam, aut non tentasses [*sic mss., al. non tenta*], aut perfice, Verumtamen nemo, si caute proficitur pollicetur se ultra in nullo transgressorum; hoc est, jam non peccaturum. Alioquin aut perjurat qui ita jurat, aut sanctorum est illo qui ait; *In multi offendimus omnes* (*Jacobi iii, 2*). Quod si consequens falsum esse videtur; videndum est et de eo quod antecedit, ne forte lex quæ data est propter transgressiones cohibendas, non solum non eas coerceat, sed et augeat insuper crimine perjurii: siquidem id promittere nos in nostra professione credamus, quod certum est non posse teneri.

33. Partienda est proinde nobis in duo universa hæc observatio regularis, in Precepta videlicet, et Remedia. Præceptis intuitur vita contra peccatum; Remediis restituitur post peccatum innocentia. Sic ergo utraque ista complectitur nostra professio, ut professus quisque cum in aliquo forte regularium mandatorum deliquerit, si ad remedium æque regulare confugerit, etsi convincitur transgressor mandati, non tamen pacti prævaricator. Solum itaque censuerim fregisse votum, violasse propositum, pactum prævaricasse, qui et præceptum contempserit, et remedium. Nam illum sane dico securum, qui etiamsi internum obedientiam limitem præterit, consilium non respuit poenitentiam. Regulares namque terminos, etsi sæpe deliquerit, non evadit, qui censuræ, quæ ex Regula est, disciplinam non subterfugit. Pars siquidem Regulæ est regularis correctio, et in ea reperitur non solum bonæ vitæ instructio, sed etiam emendatio pravæ. Inveniuntur **514** in ea et

A præcepta obedientiam, et inobedientiam remedia, ut ne peccando quidem a Regula recedatur. Fateor sane impossibile cuivis mortalium vel venialiter interdum non delinquere in præceptis obedientiam: sed nulla jam de impossibilitate querela, quandoquidem et ex Regula licet id quoque, quod criminaliter delinqui contigerit, emendare. Quod ergo dicitis a nullis posse observari ad integrum quidquid a magistris præcipitur, verum est: sed levis culpa inobedientiam est, et facilis cura ejus invenitur in Regula, si quidem sit transgressio absque contemptu. **B** Si autem et ipsum deesse aliquando non posse contenditis, id quidem falsum est: sed nec talem tamen inobedientiam sine cura relinquit diligentia regularis. Et licet fortiori egeat curationis medicamento, caret tamen morbo prævaricationis, nisi cum et ipsum forte medicamentum contemnitur.

34. Quæ cum ita sint, frustra de impossibilitate causamur qui Regulam profiteamur: frustra nobis de peccandi necessitate blandimur, ut ideo justa imperia prælatorum Deo non imputanda, sed tanquam hominum contemnenda putemus: ne rem videlicet impossibilem continere nostra professio videatur, si tantum ex ea hominibus, quantum Deo obedientiam deberi assorimus. Cui enim jam vel ita professo impossibile, imo per Dei gratiam non facile sit cavere prævaricationem, ubi non inobedientia, sed impoenitentia facit prævaricatorem? Hoc quippe, ut jam dixi, profitentium nemo spondet, ut jam non peccet: et ob hoc non continuo, ut quispiam aliquo modo non obedit, prævaricatorem se constituit nisi qui se forte sic professum falso existimat, quales vos utique asseritis esse non paucos. De quibus etiam (si qui tamen sunt, ut dicitis) verum est et quod subditis, quod nil utique aliud illa talis eorum credulitas, vel potius crudelitas in suis ipsorum operatur conscientiam, quam noxia illa recumbentium in idolo libertas in alienis. Necessè est enim qui hujusmodi est, ex propria perire sententia, quemadmodum in illius scientia clamat Apostolus infirmum perire fratrem (*I Cor, viii, 11*). Et quomodo nihil esse commune item ipse perhibet, quod cum gratiarum actione percipitur, nisi ei qui putat aliquid esse commune (*Rom. xiv, 14; I Tim. iv, 4*): ita et regularis professio, quantum in se est, damnabilis non est, nisi ei qui damnabilem putat. Quod quatenus putari oporteat, puto satis superius demonstratum.

CAPUT XIV.

Cur conscientia errans non æque convertat malum in bonum, uti bonum in malum.

35. Nunc jam respondendum est quæstiuncule quæ incidit vobis ex occasione apostolici præsentis capituli. Quæritis nempe, utrumnam ista de idolothytis Pauli sententia, *Puto quia nihil commune est in Christo nisi ei qui putat quid commune esse, illi commune est; et rursum, Si comederit, damnatus est, quia non ex fide* (*Rom. xiv, 14, 23*); in generalem regulam trahi possit, quatenus malum cuilibet sit bonum

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinatur. Mirum quippe vobis, imo et injustum videtur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: respondebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem æque putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras aestimari, indicavit et de simplici lucem æque corporis approbari (*Matth. vi, 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui malum bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum *Væ illud evitare propheticum, Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum (Isa. v, 20)*: cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis clamet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum iudicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (Matth. x, 16)*. Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv, 38*). Patet ergo laudabilem illam et a Domino andatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et cautus sit qui falli non possit.

37. Cæterum sicut oculum simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cognitio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua fit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, tametsi Horstius putat legendum, *quin hoc velit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non æque valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

A fallere penitus non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediatur, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innotescit: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum bonum, quadrifariam dividamus oculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculus Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii, 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed sapiens ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientia.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solummodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque bono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tamen, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor (Ose, vii, 11)*. Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli docentur cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*.

40. Et item alius est oculus simpliciter malus, fallens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore dominico astruuntur prudentiores esse filiis lucis in generatione sua. Et alius quem nequam esse definivimus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut sæpe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De talibus scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit (Prov. xviii, 3)*. Nam qui hujusmodi est, cæcitatibus *Væ* propheticum, prolaturum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non *lux*, sicut iu antehac vulgatis; ut sit sensus, quod oculus simplex sit *argumentum*, id est origo et causa, *lucis totius corporis, id est operis*.

vere profecto malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia periculosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas securiorem facit, non nequiores. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duobus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutro caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, aut tenebris obvolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficiunt vel lucem dare vel tenebras corpori,

41. Si igitur (et jam ad propositam quæstiunculam revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosus reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquatur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similiter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualem profecto superius definivimus. Neque enim ex toto adhuc tenebræ desunt, ubi ignorantia veritatis lucem obscurat bonæ [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quocumque non erit decepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcam videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide: licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in non mala

[al. mendose in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, purum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et hæc super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolvis: sed mea non interest ipsarum toties repetere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod crebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

42. Quærentibus item de obedientiæ pondere, seu discrimine inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolando filio (Gen. xxi), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum divinæ indignationis et ultionis merito iucurrissent, si non obedissent, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmiis, non tamen suppliciis si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non mediocris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12.).

43. Et rursus quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contemptorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.

(HORAT. lib. 1, ep. 16, 46.)

Et in Evangelico: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis? Matth. v. 46, 47.* Denique et universaliter, *Cum feceritis omnia quæ mandata sunt vobis, dicite quia servi inutiles sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc. xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; liberi quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriosi: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parem in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Eapropter in talibus generalis hæc regula teneatur, ut in difficilioribus quidem

fertur voluntate. Denique ubi est thesaurus tuus ibi est et cor tuum (*Matth. vi, 21*). Item si Deum amans anima ex ipso vivit, uti corpus ex ipsa; quo pacto, quæso, præsentior esse contenditur ubi dat, quam unde accipit vitam? Fons siquidem vitæ charitas est: nec vivere animam dixerim, quæ de illo non hauserit. Haurire porro quomodo potest, nisi fuerit præsens ipsi fonti, qui charitas est, quæ Deus est? Præsens igitur Deo est qui Deum amat, in quantum amat. In quo enim minus amat, absens profecto est. In eo autem minus Deum amare convincitur, quod carnis adhuc necessitatibus occupatur. Illa vero circa corpus occupatio quid est, nisi a Deo quædam absentatio? et absentatio quid, nisi peregrinatio? Et peregrinamur ergo a Domino, et in corpore peregrinamur: cujus nostra nimirum et intentio præpeditur ærumnis, et curis charitas fatigatur.

61. In fine secundæ epistolæ interrogatis, quid sentiendum arbitrer de eo, quod in Evangelio nobis promittitur, *Ecce enim merces vestra multa est in cælis*: (*Luc. vi, 23*) mirantes maxime sanctum Augustinum dixisse super hoc, non cælos istos visibiles et corporeos oportere intelligi, ne merces nostra in rebus mobilibus volubilibusque videatur collocari; ideoque spiritualia quædam firmamenta esse intelligenda, de quibus nescitis, ut dicitis, quid vel suspicari debeatis. Sed si attenditis quod legistis, *Regnum Dei intra vos est* (*Luc. xvii, 21*); et, *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris* (*Ephes. iii, 17*)

tanquam utique regem in regno suo; et *Non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (*Rom. viii, 18*), non quidem quæ revelabitur nobis, velut aliquid exterius; sed in nobis, quasi intus jam manens sed nondum apparens: et item, *Omnis gloria ejus filie regis ab intus* (*Psal. xlii, 14*); et, *Ascendet homo ad cor altum* (*Psal. lxxiii, 8*); sed et *ascensiones in corde suo disposuit* (*Psal. lxxxiii, 6*); rursumque, *Anima justi sedes est sapientiæ* (*Sap. vii, sec. lxx*), cujus sine dubio illa vox est. *Cælum mihi sedes est* (*Isa. lxvi, 1*): si hæc, inquam, hisque similia non pauca in Scripturis advertitis, profecto studebitis ad requiring regnum Dei et justitiam ejus, intrare potius ad vos, quam vel extra exire, vel ascendere supra. Sed supra sane, vel extra dixerim loci positione, sicut cælum a terra locum tenet exteriorem; sol, luna, et sidera superiorem. Nam eadem ipsa, quæ intra nos sunt subtiliori suæ naturæ invisibilitate, etiam supra nos sunt sublimiori excellentiæ dignitate, et extra quoque immensitate majestatis. Sed altissima sunt hæc, egentia utique et diligentiori disputatione, et doctiori disputatore, et opere prolixiori. Ego enim putaveram modum in his tractandis epistolarum nequaquam excessum iri: sed sermo, ut videtur, processit in longius quam speravi. Proinde vos, si placet, *Librum*: si placet, *Epistola* nominate; nam ego sive in paucis, sive in multis, vestræ debui (quod et studui) satisfacere voluntati.

ADMONITIO IN OPUSCULUM V.

594 1. Nihil est quod majorem Bernardo invidiam conflaverit, quam liber iste, editus in monachos Cluniacenses. Ea enim erat per id tempus ipsorum existimatio, ut orbis quasi censuram aggredi videretur, qui illos arguere tentaret; ea propagatio et multitudo, ut is agmen adversariorum in se concitaret. Et sunt etiam nunc nonnulli, qui Bernardi hac in parte zelum quasi nimium accusent: non satis attendentes, Doctorem sanctum a Deo ita comparatum et institutum fuisse, ut Ecclesiæ maculas abstergeret, et monastici ordinis integritatem splendoremque restitueret, bellum indicendo vitiis, quæ ejus puritatem suo tempore deformabant. Nunc ergo scire interest, quo titulo, quoque anno Bernardus hoc opus ediderit: an quæ in Cluniacensibus carpit, re ipsa vitia sint, an tolerabiles ritus: et siquidem vitia sunt, vera an supposita.

2. Quod ad titulum pertinet, Epistolam vocat Bernardus in sequenti libro n. 15: « Jam vero Epistola, ut epistola remaneat, finienda erat, » etc. At vero in fine libri Opusculum vocat ubi de Ogerio, qui a Bernardo discedere volebat « absque recenti Opusculo. » Gaufridus in libro tertio de Bernardi Vita, capite octavo, Apologeticum appellat: « Si fervens contra suorum, vel aliorum vitia zelus, legatur is, quem Apologeticum vocat. » Certe apologiæ nomine utitur Vir sanctus in epistola decima octava ubi scripta sua Petro cardinali recensens. « Necnon et Apologiam, » inquit, « ad quemdam amicum nostrum, ubi aliqua disserui de Cluniacensibus et nostris id est Cisterciensibus observantiis. » Vulgatum proinde Apologiæ titulum retinebimus ab ipso etiam auctore consecratum.

3. Ex eadem epistola decima octava, quæ sub annum 1127 scripta est, conditæ Apologiæ tempus intelligitur. Et sane librum hunc unum ex primis Bernardi opusculis, et quidem tertium fuisse constat ex enumeratione Petro cardinali facta, in qua duo tantum ante Apologiam memorat, nempe librum de Humilitate, et Homilias in laudibus Virginis matris in Missus est, quibus apologiam continenter subjicit cum paucis epistolis. Itaque Apologia composita est sub annum 1125, id est sub initia regiminis Petri Venerabilis, qui Hugoni secundo successit anno 1122, anno dimidio post Pontium, sub quo magnopere laxata fuerat Cluniacensis Ordinis disciplina regularis. Non mirum itaque, si Bernardus aliqua reprehensione digna notavit, eaque in scripto redegit rogatu Guillelmi Sancti-Theoderici abbatis, qui ex Ordine Cluniacensi censebatur. Nam cum Nigrorum monachorum cænobia fere omnia ritus Cluniacenses sectarentur: exorta semel Cisterciensium congregatione, quæ alios mores habebat, ea Cluniacensis Ordinis (tametsi ei aggregata non erant) dicebantur, ut vel ex sequente Apologia patet, in qua Guillelmum alloquens. « Ordinem vestrum » dicit nn. 1 et 30, et in eodem n. 30 monasterium Sancti Nicolai diocesis